

Vanhoillisuus ja valistus vastakkain?

Seurakunnan ja papiston suhde pitäjänhallinnossa

Pöytyällä ja Mynämäellä 1739–1795

Lauri Viinikkala

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja

taiteiden tutkimuksen laitos

Suomen historia

2010

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

VIINIKKALA, LAURI: Vanhoillisuus ja valistus vastakkain? Seurakunnan ja papiston suhde pitäjänhallinnossa Pöytyällä ja Mynämäellä 1739–1795.

Pro gradu -tutkielma, 100 s.

Suomen historia

Toukokuu 2010

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani seurakunnan ja papiston suhdetta 1700-luvun pitäjänhallinnossa Pöytyällä ja Mynämäellä. Pitäjänhallinnon keskeisin osa olivat muutamia kertoja vuodessa järjestetyt pitäjänkokoukset, joihin saivat puheenjohtajana toimineen kirkkoherran lisäksi osallistua pitäjän säätyläiset ja talonpojat. Pienehköjen asioiden hoidosta pitäjässä vastasi kirkkoneuvosto, johon kuuluivat papiston ja muiden säätyläisten lisäksi talonpoikien joukosta valitut kuudennusmiehet ja pitäjänvanhimmat.

Pitäjänhallintoa on Suomessa tutkittu hyvin vähän, ja suurin osa olemassa olevasta tutkimuksesta on tehty jo 1900-luvun alussa. Vertaan tutkimieni paikkakuntien käytäntöjä tämän varhaisemman tutkimuksen luomaan kuvaan sekä uudempaan saamaa aihetta käsittelevään ruotsalaistutkimukseen. Oma näkökulmani on mikrohistoriallinen. Tutkimalla kahta pitäjää melko lyhyellä ajanjaksolla olen etsinyt pitäjänhallinnosta piirteitä, jotka eivät ole nousseet esille laajempiin aineistoihin perustuvissa tutkimuksissa.

Pääasiallisena aineistonani käytän pitäjänkokousten pöytäkirjoja. Anders Lizelius, joka toimi kirkkoherrana Pöytyällä vuosina 1739–1760 ja Mynämäellä vuosina 1760–1795, laati tai laaditutti lähes kaikista pitämistään kokouksista erittäin perusteelliset pöytäkirjat. Näistä Lizeliuksen kirkkoherrakausilta säilyneistä pöytäkirjoista ilmenee monia uusia piirteitä pitäjänhallinnosta.

Olen jäsentänyt työni siten, että tarkastelen aluksi kirkkoneuvoston talonpoikaisjäsenten taustoja sekä säätyläisten ja papiston jäsenten aktiivisuutta pitäjänhallinnossa. Tämän jälkeen tutkin pitäjänhallinnon käytäntöjä ja eri ryhmien vaikutusmahdollisuuksia niiden puitteissa. Lopuksi pohdin pitäjänhallinnon osapuolten maailmankuvien ja niiden erojen merkitystä pitäjänhallinnolle.

Keskeisin tutkimustulokseni on, että talonpojilla oli tutkimissani pitäjissä huomattavasti paremmat mahdollisuudet vaikuttaa pitäjänhallintoon, kuin aikaisemman tutkimuksen luoma kuva on antanut ymmärtää. Lisäksi pitäjänhallinnollinen valta oli talonpoikais-säädystä jakaantunut tasapuolisesti, eikä keskittynyt vain vauraimmille talollisille. Papistoon kuulumattomat säätyläiset sen sijaan eivät osallistuneet pitäjänhallintoon ahkerasti. Osoitan myös, että osapuolten toisistaan poikkeavilla maailmankuvilla oli erittäin suuri merkitys pitäjänhallinnon toiminnalle, samoin sillä, että osapuolet pystyivät ymmärtämään omista mielipiteistään poikkeavia toisten ryhmien näkemyksiä. Myöhemmän pitäjänhallintoon keskittyvän tutkimuksen on syytä huomioida havaitsemiä seikkojen olemassaolon mahdollisuus myös muissa kuin tutkimissani pitäjissä.

Asiasanat: mikrohistoria, Mynämäki, paikallishallinto, paikallisyhteisöt, papisto, pitäjänkokoukset, pitäjät, Pöytyä, säätyläiset, talonpojat

Sisältö

1. Tuntematon pitäjänhallinto	1
1.1. Kuka käski pitäjässä?	1
1.2. Pitäjänhallintoa tutkimaan.....	3
1.3. Pöytäkirjat ja pitäjänhallinnon tutkimus	7
1.4. Mikrohistorian näkökulma.....	11
2. Kaksi pitäjää ja eräs pappi	15
2.1. Pöytyä ja Mynämäki 1700-luvulla.....	15
2.2. Anders Lizelius, valistusajan pappi	18
2.3. Pitäjänhallinnon perusteet	21
3. Pitäjän johtohahmot	25
3.1. Kirkkoneuvosto ja sen talonpoikaisjäsenet	25
3.2. Säätyläisten aktiivisuus	34
3.3. Papisto paikallishallinnon johdossa	41
4. Pitäjänhallinnon käytännöt.....	47
4.1. Kirkkoneuvoston merkitys.....	47
4.2. Ehdotuksia ja aloitteita.....	53
4.3. Yksimielisyyden ihanne	62
5. Maailmankuva päätännän taustalla	73
5.1. Säästeliäät ja uskonnolliset talonpojat	73
5.2. Käytännöllinen papisto ja ajan henkeä seuraava säätyläistö.....	78
5.3. Seurakunta, papisto ja keskinäinen ymmärrys.	83
6. Talonpoikainen ja papillinen maailmankuva vastatusten	89
Lähteet	94

1. Tuntematon pitäjänhallinto

1.1. Kuka käski pitäjässä?

Ystävys olis kyllä paras; mutta cosca se ninuin jahdilla poisajetan, nijn täytty yxivakaisutta harjoitta.¹

Näin julisti rovasti Anders Lizelius Mynämäen kirkon saarnatuolista kesäkuussa 1769. Seurakunnassa piti noihin aikoihin järjestää lukkarinvaalit, koska entinen lukkari oli äskettäin kuollut, ja tälle tuli valita seuraaja mahdollisimman nopeasti. Seurakuntalaiset eivät kuitenkaan päässeet rovastin kanssa sopivasta ehdokkaasta yhteisymmärrykseen, vaan vaativat virkaan henkilöä, jota Lizelius ei voinut hyväksyä. Koska neuvottelut eivät näyttäneet johtavan mihinkään, rovasti ilmoitti kuulutuksessaan yksinkertaisesti otavansa ohjat omiin käsiinsä.²

Itse törmäsin tähän kuulutukseen ensimmäisen kerran tehdessäni kandidaatintutkielmaani Anders Lizeliuksesta (1708–1795) Mynämäen kirkkoherrana. Tuolloin teksti tuntui kertovan ainoastaan ensimmäisen suomenkielisen sanomalehden perustajana ja Raamatun suomentajana kunnostautuneen rovastin voimakastahtoisuudesta ja kyvystä saada tahtonsa läpi seurakunnan ja pitäjän asioista päätettäessä. Niinpä kuulutus ja alussa lainattu lause olivat erinomaista lähdeaineistoa tuota henkilöhistoriallista tutkielmaani varten.³

Vasta myöhemmin tulin ajatelleeksi, että noiden sanojen takana saattoi piillä paljon muutakin. Ensivaikutelman perusteella yllä lainattu lause tuntui kiteyttävän perinteisen näkemyksen papiston ja seurakunnan, ennen kaikkea sen talonpoikaisjäsenten, suhteesta. Se näytti selvästi kertovan, kuinka ymmärtämättömät talonpojat eivät käsittäneet omaa parastaan, vaan silkkaa nurjamielisyyttään, vanhoillisuuttaan ja muutosvastaisuuttaan kieltäytyivät hyväksymästä valistuneen pappinsa ehdotuksia. Tällainen näkemys oli tullut minulle tutuksi erityisesti vanhempaa tutkimusta luettuani. Esimerkiksi Gunnar Suolahti on todennut 1700-luvun talonpojista, etteivät ”he olleet kypsyneet hoitamaan yhteiskunnan, eivätpä edes oman kuntansa asioita. Ei tarvinnut olla kauan

---

¹ Kuulutus Mynämäenllä 12.6.1769, Saarimaa 1917, 86. Saarimaa on teoksessaan julkaissut Mynämäen suomenkielisiä pitäjänkokousten pöytäkirjoja vuosilta 1761–1771. Jatkossa viitataan näihin pöytäkirjan tai kuulutuksen nimellä sekä päivämäärällä ennen Saarimaan nimeä. Tässä käytetyssä julkaistussa kuulutuksessa päivämäärä lienee virheellinen. Todellinen kuulutuspäivä oli 18.6.1769.

² Kuulutus Mynämäenllä 12.6.1769, Saarimaa 1917, 85–87; Viinikkala 2007, 11.

³ Viinikkala 2007, 11–12.

läsnä pitäjänkokouksissa, ennen kuin huomasin, että herrasmiehet niissä panivat asiat alulle... sekä sanelivat päätökset.”⁴ Samoilla linjoilla on ollut myös Mikko Juva, jonka mukaan talonpojat saattoivat kyllä saada äänensä kuuluviin jotakin hanketta vastustaes-
saan, mutta ”Uudistuksia suunniteltaessa säätyläiset yleensä edustivat pitäjän-
kokouksissa eteenpäinpyrkivää, valistunutta ainesta talonpoikien luonnollista vanhoil-
lisuutta vastaan.”⁵ Huomionarvoista on, että Juvan ajatukset näyttävät siirtyneen lähes
sellaisinaan myös uudempaan tutkimukseen.⁶

Tällaiset tulkinnat ovat ymmärrettäviä, mikäli kuulutuksia ja pitäjänkokousten pöytä-
kirjoja lukiessa unohdetaan, että ne ovat papiston kirjoittamia ja esittelevät siis papiston
näkemystä asioista. Sen sijaan, että historioitsija sokeasti luottaa 1700-luvun papin ku-
vanneen todellisuutta objektiivisesti, hän voi myös pohtia, minkälainen olisi ollut seura-
kunnan maallikkojäsenten versio samoista tapahtumista, jos joku heistä olisi saanut ti-
laisuuden niistä kirjoittaa.

On täysin uskottavaa, että myös talonpojilla on ollut selkeät perusteet omille mielipi-
teilleen. Pöytäkirjoihin näitä näkemyksiä ei välttämättä ole kirjoitettu. Mahdollisia syitä
on useita. Papisto ei ehkä ole niitä hyväksynyt, ymmärtänyt tai katsonut muistiin mer-
kitsemisen arvoisiksi. Samoin on mahdollista, etteivät talonpojat ehkä perustelleet omia
mielipiteitään ääneen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei heillä olisi ollut perusteita aja-
tuksilleen. Myös monien säätyläisten mielipiteet tai niiden perusteet ovat saattaneet jää-
dä pöytäkirjojen ulkopuolelle samoista syistä. Nämä näkökulmat tulivat mieleeni jää-
tyäni pohtimaan alussa lainattua lausetta. Äkkiä se tuntui suorastaan vaativan kysy-
mään, minkälaisilla seikoilla Mynämäen seurakunnan muut osapuolet olisivat saattaneet
perustella kantaansa lukkarinvaalissa. Samalla se sai minut kyseenalaistamaan pitäjän-
hallinnosta vallitsevan perinteisen kuvan ja kysymään, millainen seurakunnan ja papis-
ton välinen suhde todellisuudessa on saattanut olla.

Seurakuntalaisten tai ainakaan seurakunnan talonpoikaisjäsenien omakätisesti laatimia
tekstejä ei ole juuri säilynyt, eivätkä he varmasti ole kirjoitelleet omia versioitaan pitä-
jäkokousten pöytäkirjoista. Mikrohistoriasta ja etenkin Carlo Ginzburgilta saamieni
virikkeiden johdosta tulin kuitenkin ajatelleeksi, että saattaa silti olla mahdollista päästä
heidän mielipiteidensä ja niiden perusteiden jäljille. Kun näitä samaisia pöytäkirjoja,
jotka tuntuvat esittelevän vain papiston näkemykset, luetaan huolella ja jossain määrin

---

⁴ Suolahti 1991 (1925), 315.

⁵ Juva 1955, 161–162.

⁶ Ks. esimerkiksi Heikkinen 1988, 9; Laasonen 1991, 312–313; Heininen ja Heikkilä 1996, 113 ja 147–149.

myös rivien välistä, voi olla mahdollista löytää vihjeitä sellaisista mielipiteistä, joita pöytäkirjojen kirjoittajat itse eivät ole käsittäneet eivätkä suoraan maininneet.

Tutkittuani Lizeliusta olin tutustunut hänen jälkeensä jättämäänsä runsaaseen pöytäkirja-aineistoon, joka kuvailee pidettyjä kokouksia melko yksityiskohtaisesti. Tällaisia tarkkoja pöytäkirjoja Lizelius oli laatinut ja laadittanut toimiessaan kirkkoherrana Pöytyällä vuosina 1739–1760 ja Mynämäellä vuosina 1760–1795. Itse asiassa Pöytyän ja Mynämäen pöytäkirja-aineiston perusteellisuus tekee siitä ihanteellista edellä kuvatun kaltaiseen tutkimukseen. Lähestymistapani vaatiman aineiston lähiluvun vuoksi minun ei ole edes mielekästä perehtyä useamman kuin kahden pitäjän aineistoon.

Käymällä läpi näiden kahden varsinaissuomalaisen pitäjän pöytäkirja-aineiston pystyn varmasti löytämään merkkejä seurakuntalaisten, niin talonpoikien kuin säätyläisten, ajatustenvaihdosta papistonsa kanssa. Tällöin korjautuu joiltakin osin se Suomen 1700-luvun tutkimustilannetta koskeva ongelma, ettei tuon aikakauden aatelittomista maaseudun asukkaista tiedetä kovin paljoa. Varsinkin talonpojan ajatusmaailma ja maailmankuva kokonaisuudessaan ovat tutkimuksessa jääneet tärkeämpinä pidettyjen asioiden varjoon. Silti tuona aikakautena suurin osa suomalaisista on ollut juuri maaseudun rahvasta, talonpoikia tai heidän palvelusväkeään. Pitäjänkokoukset taas olivat niitä harvoja tilaisuuksia, joissa tavallinen talonpoika, ja itse asiassa myös moni maaseudun säätyläinen, pääsi esittämään omia mielipiteitään. On siis varsin mielenkiintoista tietää, yrittivätkö mynämäkeläiset kesällä 1769 tahallaan vain ” nincuin jahdilla poisajaa” ystävyystä ja sopua kokouksista, vai oliko heillä aivan ymmärrettävät perusteet toiminnalleen.

1.2. Pitäjänhallintoa tutkimaan

Tutkielmaani varten valitsemani näkökulman vuoksi en ryhdy tekemään kattavaa tutkimusta edes joidenkin tiettyjen pitäjien väestön ajattelutavoista, näkemyksistä tai maailmankuvasta, vaan keskityn huomattavasti suppeampaan aiheeseen. Edellä esitetyn perusteella pitäjänkokousten pöytäkirjat sopivat erittäin hyvin 1700-luvun maalaisyhteisön jäsenten ajattelutapojen tutkimiseen. Koska pitäjänkokousten toimintaa on tutkittu hyvin vähän ja koska nykyisen kunnallisdemokratiamme juuret ovat tuossa samaisessa pitäjänkokousjärjestelmässä, on pitäjänhallinnon toiminta ja paikallisyhteisön eri ryhmien osallistuminen siihen erittäin tärkeä tutkimuskohde. Vasta kun pitäjänhallinnon toimintaperusteet tunnetaan, voi tutkimus edetä pidemmälle pitäjän toimintaan yhteisönä. Työni on siis pikemminkin eräänlainen avaus maaseutuyhteisössä menneinä vuosi-

satoina eläneiden ihmisten ajattelun ja henkisten horisonttien kartoitukseen kuin mikään kokonaisvaltainen tutkimus 1700-luvun ihmisten maailmankuvasta.

Tutkielmani pääkysymyksenä on, millainen oli seurakunnan ja papiston suhde pitäjänhallinnossa Anders Lizeliuksen kirkkoherrakausina Pöytyällä vuosina 1739–1760 ja Mynämäellä vuosina 1760–1795. Vastausta pääkysymykseeni lähden etsimään erinäisten alakysymysten kautta. Nämä olen jakanut kolmeen joukkoon, joista kukin muodostaa tutkielmani yhden käsittelyluvun. Etenen päättäjiä ja päätöksenteon käytäntöjä tutkimalla syvemmälle päätännän taustalla mahdollisesti vaikuttaneisiin tekijöihin.

Aluksi olen katsonut aiheelliseksi perehtyä pitäjänhallinnossa voimakkaimmin mukana olleisiin henkilöihin ja heidän taustoihinsa. Kirkkoneuvoston talonpoikaisjäsenten taustojen tutkiminen on ehdottoman tärkeää koko tutkimuksen kannalta. Nämä talonpojat olivat usein ainoat säätynsä edustajat, joilla oli oikeus osallistua kirkkokurin valvontaan ja niiden seurakunnan taloutta koskevien päätösten tekemiseen, jotka olivat kirkkoneuvoston vastuulla. Mikäli neuvoston jäsenenä oli vain rusthollareita⁷ ja muita poikkeuksellisen varakkaita talonpoikia, eivät sen päätökset kenties saaneet yhtä suurta kannatusta seurakunnan muiden jäsenten keskuudessa, kuin jos talonpoikien kaikki varallisuusluokat olisivat olleet neuvostossa edusteilla. Samoin on tärkeää tietää, kuinka aktiivisesti säätyläiset osallistuivat pitäjänkokouksiin. Jos säätyläiset olivat mukana vain joissakin kokouksissa, ei heidän vaikutusvaltansa välttämättä noussut huomattavan suuressi. Eri tehtävien jakautuminen pitäjän papiston jäsenien osalle on niin ikään asia, joka vaatii tarkempaa tutkimusta. Näin saadaan tietää, nousiko kirkkoherra vaikutusvallassa selvästi muun papiston yläpuolelle, vai oliko papiston kaikilla jäsenillä lähes yhtäläiset vaikutusmahdollisuudet pitäjänhallintoon.

Seuraavaksi tutkin varsinaisia kokouskäytäntöjä ja päätöksentekoa kokouksissa. On erityisen mielenkiintoista tietää, mitkä asiat käsiteltiin kirkkoneuvostossa ja mihin vaadittiin koko pitäjänkokouksen mielipide. Tämä tieto saattaa paljastaa, kuinka suuressa määrin kaikki talonpojat pääsivät osallistumaan päätöksentekoon ja kuinka usein he joutuivat tyytymään kirkkoneuvostossa olleiden edustajiensa päätöksiin. Tärkeää on myös se, ketkä kokouksissa tekivät aloitteita, ja miten näitä uusia ehdotuksia käsiteltiin. Tulivatko lähes kaikki uudistusehdotukset papistolta, vai oliko talonpojilla ja säätyläisillä omia hankkeitaan ajettavanaan? Entä oliko kullakin ryhmällä omat tapansa käsitellä ja kommentoida toisten ryhmien ehdotuksia?

---

⁷ Rusthollari oli talonpoika, joka varusti armeijalle ratsumiehen hevosineen ja sai vastineeksi verovapauden tai -helpotuksia talolleen. Rustholli saattoi olla niin perintötalo kuin kruununtilakin. Jutikkala 2003, 273.

Kolmanneksi pohdin talonpoikien, säätyläistön ja papiston maailmankuvien vaikutusta päätöksentekoon. Etsin viitteitä eri ryhmien maailmankuvista sekä näissä mahdollisesti ilmenevistä eroista. Aineistoni laajuus antaa minulle tähän tarkoitukseen riittävät mahdollisuudet, joten tilaisuus päästä kurkistamaan pitäjänhallinnon taustalla vaikuttaviin laajempiin yhteyksiin ja ajattelutapoihin on suorastaan ainutlaatuinen. Valitsemani mikrohistoriallisen näkökulman vuoksi tarkastelu todella jää vain kurkistukseksi, joka kuitenkin parhaimmassa tapauksessa voi antaa paljon myöhemmälle tutkimukselle.

Koska tutkimukseni kohdistuu omasta ajastamme varsin kaukaiseen tapahtumiin, lieinee paikallaan esitellä muutamia käyttämiäni keskeisiä käsitteitä. Joillekin sanoille olen joutunut esitykseni luettavuutta parantaakseni antamaan totutusta poikkeavia määritelmiä, joten esittelen samassa yhteydessä myös nämä sanat.

Pitäjänhallintoa käytän yhteisnimityksenä kirkkopitäjän paikallisia asioita koskevaan päätöksentekoon osallistuneista elimistä ja toimijoista, joiden asema perustui joko lakeihin ja säädöksiin tai seurakunnan yhteisiin sopimuksiin. Keskeisimpänä osana pitäjänhallintoon kuuluvat pitäjänkokoukset ja kirkkoneuvostot.

Papistolla tarkoitan kirkkoherraa, joka myös toimi pitäjänkokousten puheenjohtajana, kappalaisia sekä mahdollisia pitäjänapulaisia. Lukkareita ja muita kirkonpalvelijoita käsittelen tarpeen mukaan erikseen, mutta varsinaiseen papistoon kuuluviksi en näitä henkilöitä tässä työssäni laske. Kirkonisännän, seurakunnan vanhimmat, kuudennusmiehet ja muut seurakunnan asioita sivutoimisesti hoitaneet luottamusmiehet katson heidän pääelinkeinonsa mukaan joko talonpoikiin tai säätyläistöön kuuluviksi.

Seurakunnaksi nimitän kaikkia niitä pitäjän asukkaita, jotka eivät kuuluneet papistoon tai kirkon työntekijöihin. Kuitenkin puhuessani seurakunnan päätöksistä tarkoitan nimenomaan seurakunnan äänioikeutettujen edustajien tekemiä päätöksiä, mikä on työni luettavuuden kannalta välttämätön ratkaisu. Jatkossa tekstin asiayhteydestä käy ilmi, tarkoitan koko seurakuntaa, vai ainoastaan sen edustajistoa.

Säätyläisillä tarkoitan työssäni niitä aatellisia ja aatelittomia henkilöitä, jotka yhteiskunnallisen asemansa perusteella nousivat talonpoikaiston yläpuolelle. Vaikka papisto katsotaan yleisesti säätyläistöön kuuluvaksi, rajaan sen tässä työssä säätyläiskäsitteen ulkopuolelle. Tämä määritelmä on ainoastaan esitystekninen ratkaisu, joka perustuu papiston ja edellä mainitun säätyläisväen erilaiseen asemaan pitäjän asioista päättävissä kokouksissa. Perusteita tällaisen määritelmän käytölle laajemmin 1700-luvun yhteiskunnassa ei ole.

Maailmankuvalla tarkoitan niitä tietyn ryhmän, tässä tapauksessa talonpoikien, säätyläisten tai papiston, jäsenten keskenään jakamia arvoja ja uskomuksia, jotka osittain

olivat yhteisiä myös muiden ryhmien kanssa mutta joissa toisissa kohdin saattoi esiintyä huomattavia eroja ryhmien välillä. Olen siis jonkin verran eri linjoilla kuin Carlo Ginzburg, joka Juusto ja madot -teoksensa johdannossa kertoo pyrkineensä etsimään viitteitä talonpoikaisesta kulttuurista, eikä esimerkiksi mentaliteetista, joka hänen mukaansa on liiallisille yleistyksille altis käsite.⁸ Kulttuurin käsitteen käyttöä Ginzburg perustelee halullaan ennen kaikkea tuoda esille tutkimansa yhteiskunnan luokkajakoa sekä talonpoikaisen ja yläluokkaisen kulttuurin välistä jyrkkää eroa⁹.

Itse pidän sekä kulttuurin että mentaliteetin käsitteitä työhöni soveltumattomina. Puhuttaessa Suomen 1700-luvun seurakuntalaisten, siis pääasiassa talonpoikien, ja papiston suhteesta ei ole mielekästä korostaa näiden jakautumista eri luokkiin, sillä monen tuon ajan papin, mm. Lizeliuksen¹⁰ itsensä, vanhemmat olivat kuuluneet talonpoikaisäätyyn. Lisäksi Ruotsin valtakunnan talonpojat olivat erilaisessa asemassa kuin vaikkapa Ginzburgin tutkima Italian talonpoikaisväestö, sillä he eivät olleet yksinomaan yhteiskunnallisen vallankäytön kohteita, vaan myös itse vallankäyttäjiä. Juuri tämä vallankäytön ja vallankäytön kohteena olemisen suhde talonpoikien arjessa on eräs työni keskeisimmistä teemoista.

Mikko Juva on katsonut aiheelliseksi 1600- ja 1700-luvun seurakuntaelämää käsittelevän tutkimuksensa alussa erottaa selkeästi toisistaan kirkonkokouksen, jossa päätettiin kirkkopitäjän asioista, ja pitäjänkokouksen, joka puolestaan oli hallintopitäjän päättävä elin. Viimeksi mainitun hän on yrittänyt rajata tutkimuksensa ulkopuolelle.¹¹ Itse en pidä tällaista rajausta ja jaottelua oman työni kannalta hyödyllisenä tai tarpeellisenä, vaan suorastaan haitallisenä. Aikalaisille jako ei suinkaan ollut selkeä, vaan hallintopitäjän asioita saatettiin käsitellä kirkonkokouksissa ja päinvastoin. Jo 1650-luvulta alkaen kirkkopitäjän edustajat olivat ottaneet hoitaakseen suuren osan hallintopitäjänkin asioista.¹² Kaiken lisäksi kokousnimikkeitä käytettiin sekaisin, mikä ilmenee jopa Juvan omasta tutkimuksesta: vain seitsemän sivua edellä mainitun jaottelun jälkeen kyseisessä teoksessa on lainaus aikalaistekstistä, jossa pitäjänkokous ja kirkonkokous esiintyvät synonyymeinä.¹³ Kirkon- ja pitäjänkokouksen erottelu näyttää perustuvan enemmän myöhempään tutkimukseen kuin juontuvan tutkittavalta aikakaudelta. Tässä työssä käytän kokouksista samoja nimiä, joilla ne on pöytäkirjoihin merkitty, joten käsitteet kir-

---

⁸ Ginzburg 2007, 38–40.

⁹ Ginzburg 2007, 40.

¹⁰ Otava 1931, 11.

¹¹ Juva 1955, 42.

¹² Aaltonen 1934, 249.

¹³ Juva 1955, 49.

konkokous ja pitäjänkokous esiintyvät jatkossa synonyymeinä. Samoin pitäjä-sanalla tarkoitan kirkkopitäjää, ellen erikseen toisin mainitse.

En rajaa tutkimuksestani pois kokouksissa esiintyviä hallintopitäjää koskevia asioita, vaikka keskityn pääasiassa kirkkopitäjän eli seurakunnan toimintaan. Sen sijaan käräjiä ja muuta oikeudenkäyttöä sekä paikallisyhteisön suhdetta keskusvaltaan käsittelen vain siinä määrin kuin se työni kannalta on tarpeellista.

1.3. Pöytäkirjat ja pitäjänhallinnon tutkimus

Kuten edellä on käynyt ilmi, ovat pääasiallisena lähdeaineistonani tässä tutkimuksessa Pöytyän ja Mynämäen pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat. Mynämäen ja Pöytyän seurakuntien arkistoissa näitä asiakirjoja säilytetään pitäjänkokousten pöytäkirjojen nimellä, mutta kyseinen aineisto sisältää paljon muutakin käyttökelpoista materiaalia kuten äänioikeus- ja vaaliluetteloja, joihin talolliset on kirjattu maaomaisuutensa suuruuden mukaan, kirkoissa luettavaksi tarkoitettuja kuulutuksia sekä kirkkoneuvoston ja muiden pitäjän juoksevien asioiden hoidosta vastaavien pienten toimielinten kokouspöytäkirjoja. Kaikki nämä asiakirjat ovat tutkimustani ajatellen erittäin hyödyllisiä ja tarjoavat monipuolista tietoa kyseisten seurakuntien ja pitäjien asioiden hoidosta.

Kummassakin pitäjässä perhedyn juuri Anders Lizeliuksen kirkkoherrakauden aikaiseen aineistoon, siis Pöytyällä vuosina 1739–1760 ja Mynämäellä vuosina 1760–1795 kirjoitettuihin pöytäkirjoihin. Lizelius piti ahkerasti kokouksia, ja kuten olen edellä kertonut, laati tai laaditutti näistä kokouksista hyvin yksityiskohtaiset pöytäkirjat. Esimerkiksi Mynämäellä Lizeliuksen aikaiset pöytäkirjat täyttävät alun kolmatta nidettä seurakunnan arkistossa kun taas hänen seuraajiensa tuottama aineisto 1900-luvun alkuun saakka mahtuu kolmannen niteen loppuun. Näin ollen tutkimukseni aikarajaus juuri vuosiin 1739–1795 johtuu yksinomaan siitä, että noilta vuosilta on, kiitos Lizeliuksen, säilynyt riittävän runsas aineisto työtäni varten.

Lizeliuksen tunnettu mielenkiinto suomenkieltä kohtaan ilmeni hänen toimittamansa ensimmäisen suomenkielisen sanomalehden lisäksi myös siten, että hän kirjoitti osan pitäjänkokousten pöytäkirjoista suomeksi jo sataa vuotta ennen kuin muualla Suomessa ryhdyttiin vastaavaan työhön.¹⁴ Tämän vuoksi 1900-luvun alun kieliriitojen riehuessa Suomen akateemisessa maailmassa pahimmillaan Lizeliuksesta haluttiin luoda eräänlainen suomen kielen sankarihahmo, joka puolusti äidinkieltään ruotsin kielen valta-

---

¹⁴ Ylönen 1969, 838–839.

asemaa vastaan. Varmistaakseen rovastin maineen säilymisen myös jälkipolville ryhtyivät muutamat tuon ajan kielitieteilijät ja historiantutkijat julkaisemaan kirkkoherran suomenkielisiä kirjoituksia.¹⁵ Tutkimukseni kannalta käyttökelpoisimmat näistä julkaisuista ovat E.A. Saarimaan vuonna 1917 julkaistu *Andreas Lizeliuksen suomenkielisiä kirjoituksia I. Mynämäen kirkonkokousten pöytäkirjoja vuosilta 1761–1776*¹⁶ ja E.A. Virtasen *Andreas Lizeliuksen suomenkielisiä kirjoituksia II. Pöytyän kirkonkokousten pöytäkirjoja vv.1750–59 ja 1761* vuodelta 1919.

Aineistoni julkaisemattomaan osaan olen tutustunut Pöytyän osalta Turun maakuntaarkistossa, jossa se on mikrofilmattuna. Mynämäen alkuperäisiin pöytäkirjoihin olen sen sijaan voinut perehtyä Mynämäen seurakunnan arkistossa. Samalla olen voinut tarkistaa julkaistun aineiston paikkansapitävyyttä ja korjata mahdollisia virheitä.

Runsaudestaan ja yksityiskohtaisuudestaan huolimatta käyttämäni aineisto tuottaa minulle muutamia lähdekriittisiä ongelmia. Ensimmäinen ongelma perustuu aineiston ikään ja oman aikamme etäisyyteen tutkittavasta aikakaudesta. Ihmisen tiedot ja kokemusmaailma ovat parissa vuosisadassa muuttuneet niin paljon, että omaan maailmankuvaamme perustuvien päätelmien teko menneen ajan ihmisten toimista on melko vaarallista. Myös käytetty kieli, niin ruotsi kuin suomi, on muuttunut noista ajoista jonkin verran, eikä monilla sanoilla vielä tutkittavana aikana ollut kaikkia niille nykyisin antamiamme merkityksiä. Toisaalta osa sanojen entisistä merkityksistä on nykyään kadonnut.¹⁷ Tässä mielessä työtäni helpottaa se, että osa aineistosta on kirjoitettu suomeksi ja osa ruotsiksi. Monet keskeiset sanat ja käsitteet on eri pöytäkirjoissa kirjoitettu eri kielillä. Tämä mahdollistaa sanojen merkityksen vertailun kielten välillä.

Lisäksi pöytäkirjojen suomen kieli tarjoaa toisinaan käyttökelpoisia suomennoksia käsitteille, jotka toisissa pöytäkirjoissa on ilmaistu ruotsiksi ja joille saattaa muuten olla hankalaa löytää sopivaa käännettä. Myös vanhoista ruotsalais-suomalaisista sanakirjoista on huomattavasti apua, sillä monet 1700-luvun arkielämään liittyvistä ruotsin sanoista ovat olleet käytössä vielä 1900-luvun alussa ja vasta viimeksi kuluneen vuosisadan aikana poistuneet uudemmissa sanakirjoista. Myös vanhat käsialat saattavat tuottaa omat ongelmansa, sillä toisinaan joistakin yksittäisistä sanoista ei voi saada selvää. Yleensä asiayhteys kuitenkin kertoo riittävästi, jotta luotettavat päätelmät ovat mahdollisia.

---

¹⁵ Viinikkala 2007, 2.

¹⁶ Julkaisusta puuttuvat vuoden 1771 jälkeen kirjoitetut pöytäkirjat, joten otsikko on virheellinen.

¹⁷ Virrankoski 2006, 101.

Toinen ongelma on hieman monimutkaisempi. Aineistoni on vahvasti sidoksissa yhteen ainoaan henkilöön, Anders Lizeliukseen, mikä on yhtä aikaa tutkielmani heikkous ja sen vahvuus. Toisaalta Lizeliuksen laatima tai vähintään hänen valvovan silmänsä alla syntynyt aineisto on suuressa määrin hänen mielipiteidensä ja näkemystensä kyllästämä. Minulla on tähän aineistoon perehtyessäni suuri vaaraa joutua tahtomattani katsomaan tutkimuskohdettani Lizeliuksen silmin. Tarkkaavaisen lähdekritiikin avulla pystyn kuitenkin löytämään merkkejä myös muiden kuin kirkkoherran mielipiteistä. Kun pöytäkirjassa esimerkiksi arvostellaan jonkun ryhmän mielipidettä tai sen perusteita, minun on syytä palauttaa mieleeni kysymys siitä, mikä olisi ollut vastapuolen versio kyseisestä tapauksesta. Vastausta kysymykseeni etsin tekstin rivien välistä. Lisäksi Lizeliuksen voimakastahtoisuus ja suoranainen manipulointikyky, joista havaitsin merkkejä jo kandidaattityötäni tehdessäni¹⁸, saattoivat lannistaa seurakuntalaisten omia mielipiteitä ja estää kokoukseen osallistujia ilmaisemasta omaa kantaansa. Vaikka näin joissakin tapauksissa olisi ollut, on aineistossani riittävästi myös sellaisia pöytäkirjoja, joissa seurakuntalaisten oma mielipide nousee selkeästi esiin.

Toisaalta juuri Lizeliuksen toimesta laadittujen pöytäkirjojen ottamisella tutkimusaineistoksi on paljon hyviäkin puolia. Aineiston laajuuteen olen jo viitannut. Lisäksi kirkkoherran uudistusmielinen ja valistushenkinen toiminta kannusti myös seurakunnan talonpoikaisia jäseniä muodostamaan oman mielipiteensä suunnitelluista hankkeista. Kun Lizelius esitti jotakin uudistussuunnitelmaansa seurakunnalle, sen edustajien oli ryhdyttävä pohtimaan asiaa ja muodostettava omaa kantansa siitä, muutenhan ei suunnitelmasta olisi syntynyt minkäänlaista keskustelua eikä asia olisi edennyt.

Näin ollen aineistovalintani on kaksin verroin perusteltu. Toisaalta Lizelius pakotti seurakuntalaisensa ajattelemaan uusia asioita ja toisaalta hän myös piti huolen siitä, että käydyt keskustelut tulivat merkityiksi muistiin ainakin jonkinlaisessa muodossa. Koska myös papiston mielipiteet ovat säilyneet, voidaan olettaa, että tämän aineiston avulla on mahdollista tutkia perusteellisesti eri osapuolten toimintaa ja toimintamahdollisuuksia aikakauden pitäjänhallinnossa.

Varmuuden vuoksi olen kuitenkin päättänyt perehtyä kyseisten seurakuntien piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjoihin tutkimiltani ajanjaksoilta, jotta saisin mukaan työhöni myös Lizeliuksesta ainakin jossakin määrin riippumatonta aineistoa. Mynämäeltä rovastintarkastusten pöytäkirjoja ei ole. Lizelius oli, paitsi Mynämäen kirkkoherra, myös lääninrovasti, eikä näin ollen voinut tarkastaa omaa seurakuntaansa. Lisäksi tutus-

---

¹⁸ Viinikkala 2007, 19.

tun vielä 1700-luvulla voimassa olleeseen vuoden 1686 kirkkolakiin ja muihin pitäjänhallintoa koskeviin säädöksiin.

Omaa aihettani käsittelevää aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta on melko vähän, sillä kuten edellä olen kertonut, aihetta ei ole Suomessa juuri tutkittu. Lähimmäksi näkökulmaani tulee Mikko Juvan vuonna 1955 julkaistu *Varsinais-Suomen seurakuntaelämä puhdasoppisuuden hallitsemina vuosisatoina (1600–1808)*, joka ilmestyi osana Varsinais-Suomen historia -sarjaa. Tutkimuksessaan Juva tekee päätelmiä eri seurakunnista keräämiensä esimerkkitapausten nojalla, minkä vuoksi on mahdollista, että esille ovat nousseet vain poikkeuksellisen räikeät tapaukset. Lisäksi Juva käsittelee pitäjänhallintoa vain muutamissa kohdin ja keskittyy enemmän sellaisten asioiden kuin kansanopetuksen ja kirkollisten tapojen tutkimiseen. Hyödyllisiä työni kannalta ovat myös Gunnar Suolahden *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla* ja *Suomen pappilat 1700-luvulla*. Nämäkin teokset jättävät papiston ja seurakunnan suhteen melko vähäiselle huomiolle ja keskittyvät enemmän 1700-luvun ihmisten aineellisen ympäristön tutkimukseen. Kaikista näistä teoksista olen kuitenkin löytänyt arvokkaita tiedonmurusia 1700-luvun seurakuntaelämästä.

Ruotsissa omaa aihettani lähellä olevaa tutkimusta on tehty jonkin verran. Antoisimpina tutkimuksina voin mainita Carin Bergströmin ja Peter Aronssonin väitöskirjat. Ensin mainitun *Lantprästen*-tutkimus käsittelee 1700-luvun maaseutupapiston asemaa ja tehtäviä seurakunnissa. Aronssonin teos *Bönder gör politik* puolestaan keskittyy talonpoikien asemaan paikallishallinnossa 1600-luvulta 1800-luvulle. Molemmat tutkijat pohtivat kohteenaan olevien ryhmien aseman ja tehtävien muuttumista pitkällä ajanjaksolla, kun taas itse olen enemmän kiinnostunut Bergströmin ja Aronssonin tutkimien ryhmien välisestä suhteesta kohtalaisen lyhyenä ajanjaksona 1700-luvun puolenvälin tienoilta vuosisadan lopulle. Näin lyhyellä aikavälillä muutokset tuskin nousevat esille. Tämä ei kuitenkaan estä minua vertaamasta omia havaintojani ruotsalaistutkijoiden tuloksiin.

Saadakseni tietoa Pöytyästä ja Mynämäestä olen käynyt läpi näiden pitäjien paikallishistoriaa ja etsinyt tietoja paikallisesta väestöstä Suomen maatiloja ja kartanoita järjestelmällisesti esittelevistä teoksista. Anders Lizeliuksen vaiheista olen saanut jonkinlaisen kuvan omaa kandidaattityötäni tehdessäni. Lisätietoa saan hänen kirjallisia saavutuksiaan esittelevistä kirjoituksista ja artikkeleista.

Laajentaakseni kuvaani 1700-luvusta olen myös perehtynyt kirkkohistorian yleisesityksiin, maanviljelyksen ja talonpoikaisen elämän historiaan ja muihin tutkimaani aikaa kuvaaviin erilaisiin teoksiin.

1.4. Mikrohistorian näkökulma

Tutkimukseni näkökulma on mikrohistoriallinen. Pelkkä sana mikrohistoria ei kuitenkaan vielä riitä selittämään tapaa, jolla aineistoani ryhdyn käsittelemään. Mikrohistoria on joukko hyvin erilaisia näkökulmia ja työskentelytapoja, joita yhdistävät tietyt yhteiset piirteet. Keskeisin lienee tutkimuksen rajautuminen ajallisesti ja paikallisesti hyvin suppeaan kohteeseen, jota tutkimalla pyritään saamaan laajemmalti yleistettäviä tutkimustuloksia.

Suomalainen mikrohistorioitsija Matti Peltonen on pyrkinyt kokoamaan yhteen erilaisia mikrohistoriallista tutkimusta yhdistävät, tai oikeammin, sen muusta tutkimuksesta erottavat seikat. Peltonen mukaan mikrohistorialle on ominaista ensinnäkin historiallisen ajan käsitteen monimuotoisuus. Tutkimalla hyvin lyhytkestoisia tapahtumia voidaan tehdä päätelmiä pitkäkestoisista historiallisista rakenteista sekä laajakantoisia yleistyksiä. Toisena seikkana Peltonen mainitsee kysymyksen alimpien luokkien rationaalista käyttäytymisestä. Mikrohistorioitsijat ovat vastustaneet näkemystä, jonka mukaan ns. sivistymättömien ihmisten ajatusten ja tekojen välillä on katkos, joka tekee näitä ihmisiä koskevan tutkimuksen mahdottomaksi ja samalla myös epäolennaiseksi haluttaessa ymmärtää historiallisia totuuksia. Monet mikrohistorioitsijat päinvastoin uskovat, että alempien luokkien ajatusmaailmojen tutkiminen on mahdollista ja ennen kaikkea mielekäästä. Kolmantena mikrohistorian piirteenä Peltonen mainitsee kokeellisuuden tavassa rakentaa historiallista kertomusta. Mikrohistoria on luopunut ehdottomasta tutkimuskohteen edustavuuden vaatimuksesta ja uskoo poikkeuksellisten tapauksien mahdollisuuteen auttaa tutkijaa muodostamaan uusia hypoteeseja.¹⁹

Tämäkään luettelo ei sellaisenaan päde kaikkiin mikrohistorioitsijoiksi julistautuviin tutkijoihin ja myös jäljelle jäävien mikrohistorian tutkijoiden näkemyksissä on siinä määrin eroavaisuuksia, että mistään yhteneväisestä tutkimussuuntauksesta on tuskin mahdollista puhua. Voidaan kenties sanoa, että on yhtä monta mikrohistoriaa kuin on mikrohistorioitsijoitakin. Jokainen tutkija soveltaa samankaltaisia perusajatuksia omiin tarkoituksiinsa parhaiten sopivalla tavalla.

Esimerkiksi Emmanuel Le Roy Ladurie on tutkimuksessaan *Montaillou. Ranskalainen kylä 1294–1324* pyrkinyt luomaan mahdollisimman monipuolisen kuvan erään lä-

---

¹⁹ Peltonen 1996, 10, 12–13, 16–17 ja 21–22.

hellä Espanjan rajaa sijainneen ranskalaisen kylän elämästä. Hänen tarkoituksenaan on kuitenkin ollut tehdä 1200- ja 1300-luvun vaihteen maalaisyhteisöjen elämään yleisemmin päteviä johtopäätöksiä, eikä vain tutkia kyseistä kylää sen itsensä vuoksi.²⁰ Juuri tämä viimeksi mainittu piirre tekee tutkimuksesta mikrohistoriaa ja on taannut sille aseman yhtenä kansainvälisesti tunnetuimpana mikrohistoriallisena tutkimuksena.

Hieman samankaltaista tutkimusta on Suomessa tehnyt Antero Heikkinen. Hänen mukaansa mikrohistoria siten kuin hän sen ymmärtää on ”elämänkokonaisuuden valottamista”²¹ Tutkimuksen tarkoituksena on osoittaa mahdollisimman kattavasti, millaista oli menneen ajan ihmisen elämä. Tällaisen kokonaisvaltaisen kuvan luominen on mahdollista vain tutkimalla pientä aluetta suppeana ajanjaksona, mikä Heikkisen mukaan on se hinta, joka tutkijan on oltava valmis maksamaan.²² Kuten Le Roy Laduriella, myös tämänkaltaisessa tutkimuksessa tutkimuskohteen on oltava ajalleen suhteellisen tyypillinen, jotta saadut tutkimustulokset olisivat edes jossain määrin yleistettäviä. Lähdeaineisto sen sijaan voi olla hyvin poikkeuksellinen.

Tämän kaltaista tutkimusta on kuitenkin harjoitettu jo kauan ennen Le Roy Ladurien tai Heikkisen hankkeita. Suomessa esimerkiksi Gunnar Suolahti esitteli 1900-luvun ensi vuosikymmeninä tutkimuksissaan tyypillisiksi katsomiaan yksittäisiä henkilöitä ja tapahtumia, jotka saivat edustaa koko tutkittua aikakautta.²³ Itse asiassa Suolahti tuli hyvin lähelle joidenkin myöhempien mikrohistorioitsijoiden näkemyksiä siinä, minkälaista aineistoa historian tutkija voi käyttää. Tutkimuskohteensa hän kuitenkin useimmiten valitsi valtakulttuurin ja säätyläistön parista.

Italialaisen Carlo Ginzburgin lähtökohdat ovat jonkin verran erilaiset edellä mainittuihin tutkijoihin nähden. Hänen *Juusto ja madot* -teoksensa pääosassa on yksittäinen talonpoika, 1500-luvulla elänyt Menocchio-niminen mylläri. Tämä talonpoika poikkesi aikalaisistaan melko jyrkästi omien uskonnollisten näkemystensä vuoksi ja joutui lopulta inkvisition teloittamaksi. Hän ei siis ollut erityisen tyypillinen aikansa ihminen. Ginzburgin mukaan tutkimuskohteen epäedustavuus ei kuitenkaan ole este yleistettävien johtopäätösten tekemiselle, sillä yksilön on äärimmäisen harvoin mahdollista irtautua yhteisöstään ja sen näkemyksistä täydellisesti. Yksilössä on aina jotakin yhteisöstään, sen arvoista ja ajattelutavoista. Niinpä erikoista yksilöä tutkimalla saatetaan saada esille koko yhteisöstä sellaisia asioita, jotka muuten jäisivät pimentoon. Menocchion tapauksessa Ginzburg katsoi löytäneensä merkkejä eliitin kulttuurista riippumattomasta van-

---

²⁰ Le Roy Ladurie, 1984, 7 ja 16–18.

²¹ Heikkinen 1993, 41.

²² Heikkinen 1993, 40–42.

²³ Klinge 1991, 555–556.

hasta kansankulttuurista, joka vielä 1500-luvulla oli voimissaan mutta jonka valtakulttuuri sittemmin tukahdutti.²⁴

Oman työni näkökulmassa on piirteitä kaikista edellä kuvatuista tutkimustavoista. Tutkimuskohteeni on hyvin samankaltainen kuin Le Roy Laduriella. Hän tutki kylää, joka muutamien asukkaidensa harhaoppisia uskomuksia lukuun ottamatta ei juuri poikennut muista aikansa kylistä. Tästä kylästä olemassa oleva aineisto taas on aivan omaa luokkaansa, sillä piispa Jacques Fournier, joka toimi kyläläisiä kuulustelleen inkvisitio-tuomioistuimen puheenjohtajana, antoi kirjoituttua kuulusteluista erittäin perusteelliset pöytäkirjat²⁵. Samoin Pöytyä ja Mynämäki olivat tavallisia varsinaissuomalaisia pitäjiä, joista vain Anders Lizeliuksen toimeliaisuuden vuoksi on säilynyt poikkeuksellinen aineisto. Aineistoani käsittelen siis osittain samalla tavoin kuin Le Roy Ladurie, vaikken pyrikään luomaan kokonaiskuvaa elämästä tutkimissani pitäjissä.

Carlo Ginzburgin kanssa taas jaan näkemyksen siitä, että eliitin, omassa tutkimuksessani papiston, tuottamasta aineistosta on mahdollista löytää merkkejä myös muiden yhteiskuntaluokkien ajatuksista, kunhan aineistoa luetaan uudella tavalla ja kunhan sille esitetään uudenlaisia kysymyksiä.²⁶ Pitäjänkokouksissa papisto ja seurakunnan edustajat joutuivat yhdessä pohtimaan pitäjän asioita. On uskottavaa, että näissä keskusteluissa seurakunnan jäsenten ajatukset olivat riippuvaisia heidän omasta maailmankuvastaan. Useimmissa tapauksissa ainakin talonpojat joutuivat kohtaamaan kirkkoherran uudistusehdotukset valmistautumattomina ja valistusajattelun kieleen tutustumattomina, jolloin heidän tuli muodostaa käsityksensä uudistuksista aikaisempien ajattelumalliensa pohjalta. Näihin ajattelumalleihin tai maailmankuvaan yksittäisellä papilla ei välttämättä ollut kovin suurta vaikutusvaltaa, mutta tällaisessa yhteydessä ne saattavat hetkeksi nousta tutkijoiden tarkasteltaviksi. Samoin tilanteissa, joissa papisto on yrittänyt kuvata seurakunnan tekemiä ehdotuksia, tutkija voi päästä näiden ehdotusten perusteiden jäljille tai vähintään pohtia mahdollisia²⁷ perusteita, vaikka kirjurina toiminut henkilö ei näitä olisi muistiin merkinnytään.

Samaa mieltä Ginzburgin kanssa olen myös siitä, ettei tutkimusaineiston välttämättä tarvitse olla ehdottoman edustavaa. Tutkimani pitäjät eivät toki poikkea liikaa muista aikansa pitäjistä. Mikä koski Mynämäkeä ja Pöytyää, päti varmasti pääpiirteissään myös muihin aikakauden länsisuomalaisiin pitäjiin. Tämä ei kuitenkaan ole olennaista, sillä tutkimuksessani etsin vihjeitä niistä tekijöistä, jotka ovat saattaneet vaikuttaa pitäjänhal-

---

²⁴ Ginzburg 2007, 26 ja 33–35.

²⁵ Le Roy Ladurie 1984, 7.

²⁶ Ginzburg 2007, 27, 30–31.

²⁷ Historiallisista mahdollisuuksista ks. Ginzburg 1996, 100–104.

linnon toimintaan ja joiden olemassaolon todistamiseen tarvitaan kattavampaa tutkimusta. Tämän työn luonne ja näkökulma eivät salli minun käydä todistelemaan mahdollisia löydöksiäni tai etsimään samankaltaisia ilmiöitä muista saman aikakauden ja alueen pitäjistä. Se antaa minulle vain tilaisuuden tuoda esille joitakin ennestään tuntemattomia historiallisia mahdollisuuksia.

2. Kaksi pitäjää ja eräs pappi

2.1. Pöytyä ja Mynämäki 1700-luvulla

Pöytyä ja Mynämäki sijaitsevat molemmat Varsinais-Suomessa, Turun pohjois- ja koillispuolella. Mynämäen pitäjä käsitti 1700-luvulla lähes täsmälleen samat alueet kuin nykyinen Mynämäen kunta, sen jälkeen kun siihen vuosina 1977 ja 2007 oli liitetty Karjalan Tl. ja Mietoisten kunnat. Mainitut entiset kunnat olivat tutkimanani ajankohtana Mynämäen emäkirkon alaisia kappeliseurakuntia, samoin kuin Vehmalainen, joka sittemmin liitettiin Karjalan kappeliin²⁸.

Pöytyä oli rannikolla sijainneen Mynämäen itäinen naapuripitäjä. Tämän pitäjän alue ei ollut aivan yhtä selkeästi rajattu kuin Mynämäen, jossa sekä kirkkopitäjä että hallintopitäjä käsittivät saman alueen. Pöytyällä nämä poikkesivat toisistaan jonkin verran. Nykyiset Pöytyän²⁹ ja Oripään kuntarajat mukailevat 1700-luvun kirkkopitäjän rajoja, kun taas Pöytyän hallintopitäjään kuului alueita Liedon, Maarian, Maskun ja Nousiaisten kirkkopitäjistä³⁰. Osa Pöytyän kirkkopitäjään kuuluneesta Yläneen kappelista taas kuului Euran hallintopitäjään ja Oripään rukoushuoneseurakunta kokonaisuudessaan oli osa Loimaan hallintopitäjää³¹. Kuntarajat tulivat määräytymään täällä, kuten muuallakin Suomessa, juuri kirkkopitäjän rajojen mukaan, sillä suurin osa paikallisen itsehallinnon tehtävistä keskitettiin 1600- ja 1700-luvun kuluessa kirkkopitäjille ja niiden toimielimille³². Tutkimanani ajankohtana hallintopitäjien merkitys paikallishallinnossa oli toisin sanoen käynyt hyvin pieneksi.

Mynämäen ja Pöytyän kirkkopitäjät kuuluivat molemmat Mynämäen rovastikuntaan, joten pitäjien kirkkoherrat olivat saman lääninrovastin alaisuudessa. Rovasti toimi eräänlaisena väliportaana kirkkoherrojen sekä ylintä kirkollista hallintoa edustaneiden piispan ja tuomiokapitulin välillä. Rovastinvirkaa ei ollut sidottu tietyn pitäjän kirkkoherranvirkaan, mistä esimerkiksi kertoo Anders Lizeliuksen nimittäminen Mynämäen lääninrovastiksi hänen ollessaan vielä Pöytyän kirkkoherrana.³³

Pöytyän pitäjään kuuluivat emäkirkkoseurakunnan lisäksi Yläneen kappeli ja Oripään rukoushuone. Kappelin jumalanpalveluselämästä vastasi kirkkoherran alaisuudessa toi-

²⁸ C.P. Hällströmin Suomi-Kartasto (1799) 2005, 41; Perälä 1961, 294–296.

²⁹ Yläneen kunta liitettiin Pöytyän kuntaan vuoden 2009 alussa.

³⁰ Ylönen 1969, 674–675.

³¹ Ylönen 1969, 675.

³² Aaltonen 1934, 238–244, 260–261.

³³ Kircko-Laki ja Ordningi 1686 (1688) 1986, 45–50; Otava 1931, 16; Ylönen 1969, 807.

minut kappalainen. Kappalaisen nimitysoikeus oli Yläneenkartanon herralla, joka oli kappeliseurakunnan patronus³⁴. Lähes koko Lizeliuksen kirkkoherrakauden ajan kartanon omisti vapaaherra Claes Lybecker. Oripäässä ei ollut omaa pappia, vaan Pöytyän papiston tuli toimittaa jumalanpalvelus rukoushuoneella joka neljäntenä pyhäpäivänä.³⁵

Mynämäen kappeliseurakunnista, Mietoisista, Karjalasta ja Vehmalaisista, ensin mainittu oli Lehtisten kartanon patronaattioikeuden alainen aivan samaan tapaan kuin Yläne oli Yläneenkartanon alaisuudessa Pöytyän pitäjässä.³⁶ Lehtisten kartanon omisti vuosina 1750–1781 Yläneenkartanon omistajan Claes Lybeckerin veli, vapaaherra ja hovijunkkari Karl Blechard Lybecker. Itse asiassa Karl Blechard osti myös Yläneenkartanon vanhemmalta veljeltään vuonna 1771 ja muutti sinne asumaan. Hänen kuoltuaan vuonna 1781 molempien kartanoiden hallinnointi siirtyi hänen leskellensä Margareta Helena Hisingille, joka eli vielä yli kaksi vuosikymmentä miehensä kuoleman jälkeen ja kuoli vuonna 1804.³⁷ Molemmat Lybeckerit ja myös leski Margareta Helena osallistuivat ahkerasti pitäjänhallinnon toimintaan. Vanhemman veljen nimi esiintyy usein kokouspöytäkirjojen allekirjoitusten joukossa Pöytyällä, vaikkei hän vakituisesti pitäjässä asunutkaan. Hän nimittäin omisti useita muitakin kartanoita sekä Suomessa että Ruotsissa. Nuorempi veli taas osallistui usein Mynämäen pitäjänkokouksiin joko kirjeitse tai itse kokouksissa läsnä ollen. Hänen Mynämäkeä kohtaan osoittamansa mielenkiinto laimeni hieman Yläneelle muuton jälkeen.³⁸

Muita säätyläisiä pitäjissä oli melko vähän.³⁹ Esimerkiksi Pöytyällä vuonna 1750 papistoon kuulumatonta säätyläisväkeä oli vain kuusi henkilöä koko pitäjässä, eikä yksikään Pöytyällä kartanoita omistavien aatelissukujen jäsenistä tuolloin asunut vakituisesti pitäjässä.⁴⁰ Mynämäeltä ei yhtä täsmällisiä tietoja ole saatavissa, mutta pitäjän historian kirjoittanut Väinö Perälä mainitsee, että ruotsinkielentaitoisia henkilöitä, joihin säätyläistö lukeutui, paikkakunnalla oli 1700-luvulla vain muutamia.⁴¹

Muiden aikansa maaseutupitäjien tavoin myös Pöytyän ja Mynämäen väestön valtaosa oli talonpoikia. Pöytyän historian kirjoittanut Aulikki Ylönen on laatinut tarkat taulukot eri ryhmien prosentuaalisista osuuksista pitäjän väestöstä. Pöytyän emäkirkkoseurakun-

---

³⁴ Mikäli kappelin oli perustanut jonkin kartanon herra kartanonsa maille, sai tämä kappelin patronuksen eli suojelijan arvonimen, jonka myötä hänellä oli mm. oikeus nimittää kappalainen kappelikirkkoon. Patronaattioikeus siirtyi aina kartanon seuraavalle omistajalle eikä siis ollut perinnöllinen. Juva 1955, 12.

³⁵ Suomen kartanot ja suurtilat II 1941, 506; Ylönen 1969, 113–114, 547, 792.

³⁶ Perälä 1961, 294.

³⁷ Suomen kartanot ja suurtilat II 1941, 127, 506; Ylönen 1969, 547–548.

³⁸ Perälä 1961, 244–248, 260–261; Ylönen 1969 547–548; Viinikkala 2007, 6–7.

³⁹ Ylönen 1969, 577; Viinikkala 2007, 6–7.

⁴⁰ Ylönen 1969, 582–583.

⁴¹ Perälä 1961, 222, 248.

nan väestöstä vuonna 1750 oli hänen mukaansa talonpoikia 66,9 %, Yläneen 64,32 % ja Oripään 75,6 %. Palkollisväestön, johon myös talonpoikien aikuiset lapset laskettiin, osuus oli Oripäällä 15,6 % ja kahdessa muussa seurakunnassa 20 prosentin tuntumassa. Muiden Ylösen luetteloimien ryhmien, säätyläisten, torppariväestön, käsityöläisten ja säätyläistöön kuulumattomien pitäjän virkamiesten, sotilaiden sekä itsellisten osuudet jäivät hyvin pieniksi, yhteensä noin 10–15 prosenttiin. Säätyläistön, papisto mukaan luettuna, osuus oli emäkirkkoseurakunnassa 2,5 % ja Yläneellä 1,5 %. Oripäessä säätyläisiä ei ollut lainkaan.⁴² Ryhmien suhteelliset osuudet lienevät olleet suunnilleen samanlaiset myös Mynämäellä, josta yhtä perusteellisia tietoja ei ole saatavilla.

Koko Pöytyän pitäjän väkiluvun Ylönen laskee vuonna 1750 olleen 694 henkirahan maksanutta henkilöä.⁴³ Sen sijaan Panu Pulma on laskenut pitäjän koko väkiluvun vuonna 1749 yltäneen 1756 henkilöön. Ero näiden kahden lopputuloksen välillä on huomattava, mutta tietyn kuvan ne pitäjän suuruudesta silti antavat. Vastaavasti Mynämäen väkiluvuksi tarkastelemanaan vuonna Pulma ilmoittaa 2259 henkilöä.⁴⁴ Mynämäki oli siis joka tapauksessa väkiluvultaan huomattavasti Pöytyätä suurempi.

Koska kirkkoherran palkka maksettiin talonpoikien veroista⁴⁵, oli Mynämäki suuremman väkilukunsa vuoksi tuottoisampi ja siten myös papiston keskuudessa tavoittelumpi tutkimistani kahdesta pitäjästä. Monien muiden tuottoisien pitäjien ohella myös Mynämäki oli kuninkaanpitäjä, jossa kuninkaalla viime kädessä oli oikeus nimittää kirkkoherra.⁴⁶ Pöytyä taas oli konsistoriaalinen pitäjä, jonka kirkkoherran tuomiokapituli asetti virkaansa.⁴⁷

Mynämäki oli myös sijainniltaan Pöytyää edullisemmassa asemassa. Vaikka molemmat pitäjät sijaitsivat Turusta noin 35 kilometrin, siis vajaan päivämatkan päässä, kulki Mynämäen läpi Turusta Ahvenanmaan kautta Tukholmaan johtanut suuri postitie. Itse asiassa tämä tie erosi pohjoiseen, kohti Raumaa, Vaasaa ja Oulua kulkeneesta ja Pohjanlahden kiertäneestä tiestä juuri Mynämäen kirkonkylässä.⁴⁸ Uudet vaikutteet saattoivat siis varsin helposti löytää tiensä Mynämäkeen. Ainakin paikallinen säätyläistö saattoi omaksua joitakin uutuuksia ensimmäisten joukossa Pohjanlahden tällä puolen.

Mynämäen kivikirkko kieli pitäjän vanhasta vauraudesta, olihan se yksi Suomen suurimmista keskiaikaisista pitäjänkirkkoista. Mietoisten kappeli taas oli 1600-luvulla val-

---

⁴² Ylönen 1969, 576–583.

⁴³ Ylönen 1969, 578–579, 582.

⁴⁴ Pulma 1985, 211.

⁴⁵ Juntumaa & Rasila 2003, 403–404.

⁴⁶ Suolahti 1919, 120–122; Pirinen 1978, 111–112; Laasonen 1991, 293–295; Bergsröm 1991, 67–68.

⁴⁷ Pirinen 1978, 111.

⁴⁸ C.P. Hällströmin Suomi-kartasto (1799) 2005, 41.

mistunut kivinen kirkkorakennus.⁴⁹ Pöytyän kirkko sen sijaan oli Lizeliuksen kirkkoherakaudella hyvin huonokuntoinen, pienehkö puukirkko, joskin varsin vanha, sitä kun oli edellisen kerran korjattu perusteellisesti vuonna 1656. Nykyinen kirkko rakennettiin vasta kolme vuosikymmentä Lizeliuksen kauden jälkeen, vuonna 1793. Myös Yläneen kappeli oli pieni ja huonokuntoinen puukirkko, joka oli rakennettu vuonna 1663. Samoin Oripään kirkko oli jokseenkin vaatimaton.⁵⁰

Vaikka molemmat tutkittavat pitäjät olivat valtakunnan pääkaupunkiin Tukholmaan nähden periferiaa, kuuluivat ne varsinaissuomalaisina, lähellä Turkuja sijaitsevina pitäjinä Suomen keskusalueeseen. Sijaintinsa ja kokonsa puolesta Mynämäki kuitenkin nousi Pöytyän edelle, kun maan papisto laati toivelistaa virkapaikoistaan.

2.2. Anders Lizelius, valistusajan pappi

Anders Lizelius syntyi talonpoikaiseen perheeseen lokakuun 12. päivänä vuonna 1708 Tyrvään pitäjän Vehmaan kylässä. Hänen vanhempansa olivat Villin talon isäntä Simo Heikinpoika ja tämän vaimo Kaisa Kristianintytär. Anders⁵¹ oli perheen viidestä lapsesta nuorin. Pian Andersin syntymän jälkeen alkanut isonvihan aika saattoi hänen vanhempansa taloudelliseen ahdinkoon, ja rauhan tultua perhe tietävästi muutti Turun tienoille. Lyhyt matka kaupunkiin selittää osaltaan, miksi lahjakas mutta köyhä lapsi varattomuudestaan huolimatta saattoi lähteä opintielle katedraalikouluun vuonna 1725 ja sieltä edelleen Turun akatemiaan.⁵²

Ajan tapa oli, että kouluun päästyään uusi oppilas otti itselleen latinaan tai kreikkaan pohjautuvan sukunimen. Näin teki myös Anders, joka otti omaan käyttöönsä Karkun kappalaisena toimineen Barthold-setänsä jo aikaisemmin itselleen valitseman Lizeliuksen nimen. Lämpäistyään katedraalikoulun Anders Lizelius kirjautui ylioppilaaksi akatemiaan vuonna 1731. Opiskeluaikanaan hän lienee saanut vaikutteita suomenkieltä kohtaan tuntemaansa mielenkiintoon niin kansankielten asemaa edistämään pyrkineeltä kauno-

---

⁴⁹ Viinikkala 2007, 7.

⁵⁰ Ylönen 1969, 707–709, 717–718, 720–721, 727–728.

⁵¹ Lizeliuksen vanhemmat olivat täysin suomenkielisiä, joten lapsena häntä on kutsuttu kirkonkirjoihin merkityn Anders- nimen asemesta luonnollisesti Antiksi, jota nimeä etenkin vanhempi tutkimus on pyrkinyt hänestä käyttämään myös hänen myöhempien ikävuosiensa yhteydessä. Myöhemmin Lizelius itse käytti Andreas-nimeä. Työssäni käytän kuitenkin selkeyden vuoksi nykyään vakiintunutta Anders-nimeä.

⁵² Otava 1931, 11–12; Perälä 1963, 262; Ylönen 1969, 806; Pirinen 1978, 110.

puheisuuden professorilta Henrik Hasselilta kuin Huittisten rikkaalta rovastilta Nils Idmanilta, jonka luona hän toimi kotiopettajana.⁵³

Lizeliuksen maisteriväitöskirja, Hasselin ohjauksessa syntynyt *De dotibus naturaliter oratori necessariis*⁵⁴ ilmestyi vuonna 1735. Kaksi vuotta myöhemmin hänet vihittiin papiksi ja nimitettiin katedraalikoulun kollegan virkaan etymologica-luokalle. Vuonna 1739 Lizelius sai virkaatekevänä kirkkoherrana hoidettavakseen Pöytyän seurakunnan. Heinäkuun 8. päivänä vuonna 1741 kirkkoherranvirka vakinaistettiin, Lizelius kun oli mennyt pian pitäjään saapumisensa jälkeen naimisiin edeltäjänsä tyttären Katarina Saliniuksen kanssa. Vielä 1700-luvun puolivälin tienoilla nimittäin oli vallitsevana tapana, että jonkin paikkakunnan pappi valittiin edellisen papin sukulaisten joukosta, koska sukulainen todennäköisimmin ottaisi entisen papin perheen elätettäväkseen. Mikäli miespuolisia sukulaisia ei ollut, seuraaja voitiin valita myös kuolinpesän konservoinniksi kutsutulla periaatteella, jonka mukaisesti pappi viran saadakseen saattoi lupautua naimaan edeltäjänsä lesken tai tyttären ja näin sitoutumaan entisen papin perheen elättämiseen. Tällä tavoin menetteli myös Lizelius. Tästä hänen ensimmäisestä avioliitostaan syntyi 13 lasta, joista kuusi eli täysi-ikäisiksi.⁵⁵ Kaikki pojat Gabriel, Johannes ja Samuel lähtivät opiskelemaan Turun akatemiaan. Näistä Samuel päätyi uransa alkuvaiheessa isänsä avustajaksi ennen kuin sai vuonna 1789 palkinnoksi Kustaa III kohtaan osoittamastaan uskollisuudesta Ristiinan kirkkoherran viran. Isänsä tavoin myös hän kokeili oman sanomalehden julkaisua. Myös tyttäristä yksi päätyi pappisperheeseen avioituttuaan Lizeliusta Pöytyän kirkkoherrana seuranneen Jacob Aejmelauksen kanssa.⁵⁶

Pöytyän kirkkoherrana Lizelius toimeenpani monenlaisia uudistuksia. Näistä tunnetuimpia lienee se, että hän alkoi kirjoittaa pitäjänkokouksien pöytäkirjoja ruotsin lisäksi myös suomeksi. Tietävästi hän oli ensimmäinen näin menetellyt kirkkoherra, ja kesti vielä lähes vuosisadan, ennen kuin käytäntöä alettiin noudattaa yleisemmin. Samoin merkittävä uudistus oli lainamakasiinointi, jolla osittain pyrittiin kattamaan köyhäinhuollon menoja ja jota Lizelius vielä Mynämäellä paranteli. Myös rappiolle joutuneiden rakennusten, etenkin pappilan, kunnostusta hän vaati kärkkäästi. Aitona valistusajan pappina hän oli kiinnostunut uusista viljelykasveista ja niinpä hän aloitti perunanviljelyn vuonna 1751. Vaikka Lizelius jumalanpalveluselämästä huolehtimisen lisäksi teki melkoisesti töitä seurakunnan rakennusten ja pitäjänhallinnon parantelemiseksi,

⁵³ Otava 1931, 12–14; Ylönen 1969, 806–807; Pirinen 1978, 110; Manninen 2000, 43–49.

⁵⁴ Suomeksi nimi merkitsee: Puhujalle välttämättömistä luonnonlahjoista.

⁵⁵ Suolahti 1919 84–92; Perälä 1961, 262; Ylönen 1969, 807; Pirinen 1978, 110–111.

⁵⁶ Otava 1931, 17–19.

hänelle jäi aikaa myös oman maallisen parhaansa ajatteluun, sillä Pöytyän vuosinaan hän sai kootuksi itselleen jonkin verran maaomaisuutta.⁵⁷

Pöytyän rajojen ulkopuolella Lizelius sai mainetta toimittamalla vuonna 1758 ilmestyneen kolmannen suomenkielisen Raamatun, jonka kielen hän oli tarkastanut ja korjannut. Työtään Lizelius pystyi vielä parantelemaan saatuaan toimitettavakseen seuraavankin painoksen Raamatusta. Tämä vuonna 1776 ilmestynyt ns. vanha Kirkkoraamattu oli käytössä pienin korjauksin aina 1930-luvulle saakka. Joissakin herätysliikkeissä se on ollut käytössä nykypäivään asti.⁵⁸ Lizeliuksen nimen säilyminen historiankirjoissa perustuu kuitenkin pääasiassa hänen Mynämäellä vuosina 1775–1776 toimittamaansa ensimmäiseen suomenkieliseen sanomalehteen, *Suomenkielisiin Tieto-Sanomiiin*⁵⁹. Lehti tarjosi tietoa muun muassa historiasta, maantiedosta ja maanviljelystä sekä kertoi uutisia maailmalta ja Ruotsin valtakunnasta. Juuri tällaisista asioista valistuksen leimaamassa akateemisessa maailmassa koulutuksensa saanut 1700-luvun papisto oli kiinnostunut. Lizelius ei siis tässä mielessä suuresti poikennut säätyveljistään. Sen sijaan poikkeuksellista hänen lehtihankkeessaan oli pyrkimys tarjota yliopistoihin ja säätyläisten piiriin rajoittunutta tietoa koko kansalle helppotajuisessa muodossa. Toiset papit olivat nimittäin tyytyneet omalla esimerkillään opastamaan seurakuntalaisiaan käytännön töissä. Tieto-Sanomien pääasiallisena kohdeyleisönä olleet talonpojat eivät kuitenkaan osoittaneet suurta kiinnostusta lehteä kohtaan ja Lizelius joutui lopettamaan sen julkaisun ensimmäisen kokonaisen ilmestymisvuoden jälkeen.⁶⁰

Lizeliuksen kirjalliset ansiot vaikuttivat ilmeisesti osaltaan siihen, että hänet nimitettiin Mynämäen rovastikunnan lääninrovastiksi joulukuussa 1758 ja Mynämäen tuottoisan pitäjän kirkkoherraksi vuonna 1760⁶¹. Oma osuutensa kirkkoherranviran saamiseen saattoi olla sillä, että Katarina-vaimonsa kuoltua vuonna 1759 Lizelius meni uusiin naimisiin Mynämäen entisen kirkkoherran Jacob Gadolinin tyttären Hedvigin kanssa. Tämä oli äskettäin jäänyt leskeksi jo toistamiseen ja oli siis riippuvainen isänsä, ja tämän kuoltua seurakunnan, huolenpidosta. Myöhemmin avioliitto osoittautui varsin kannattavaksi, Hedvigin Jacob-veljestä kun tuli vuonna 1788 Turun piispa. Tästä edusta

---

⁵⁷ Ylönen 1969, 540–541, 600, 760–762, 838–839, 858–860, 868 ja 876–877.

⁵⁸ Otava 1931, 20–24; Perälä 1961, 300–301; Pirinen 1978, 112–113; Laasonen 1991, 306.

⁵⁹ Vuonna 1775 ilmestyneen näytenuumeron nimi kuitenkin oli *Suomalaiset Tieto-Sanommat*.

⁶⁰ Suolahti 1912, 188; Suolahti 1919, 221–226; Lindroth 1978, 91–94 ja 508; Pirinen 1978, 120–121; Manninen 2000, 43 ja 56–65.

⁶¹ Lopullisesti Lizelius siirtyi Mynämäelle vuonna 1761. Tämän vuoksi Lizelius toimi vielä vuoden 1761 alussa pitäjänkokouksen puheenjohtajana Pöytyällä.

Lizelius tosin ei ehtinyt kovin kauaa nauttia, sillä hän itse kuoli jo vuonna 1795. Tuolloin hän tosin oli ehtinyt aikalaisilleen varsin korkeaan 87 vuoden ikään.⁶²

Valtakunnallista merkitystä saaneiden kirjallisten töidensä ohella Lizelius kykeni Mynämäellä järjestelemään pitäjän asioita aivan samaan tapaan kuin Pöytyällä. Seurakunnan vastuulla olleiden rakennusten kunnostaminen oli pitäjänkokouksissa usein esillä, samoin kirkkokurin valvontaan liittyneet tapaukset. Tehostaakseen kirkkokurin valvontaa Lizelius perusti suuremman ja pienemmän kirkkoneuvoston, jotka voitiin kutsua kokoon tarpeen vaatiessa ilman, että kaikkia pitäjän talonpoikia piti rasittaa jatkuvilla kokouksilla.⁶³ Lizeliuksen edustama valistusajattelu näkyi Mynämäellä kenties parhaiten uudistetussa köyhäinhoitojärjestelmässä. Vuonna 1773 Mietoisten kappelia lukuun ottamatta koko pitäjässä luovuttiin vanhasta järjestelmästä, jossa talot oli jaettu muutamman talon käsittäviin ruotuihin, joista jokaisen tuli elättää yhtä pitäjän vaivaisista. Uudessa järjestelmässä, jonka Lizelius oli suunnitellut, vaivaiset sijoitettiin kirkolle rakennettuun köyhäinhuoneeseen. Täällä nämä hoidettiin talojen lähinnä viljassa maksaman, eräänlaisen köyhäinavustuksen turvin. Järjestelmä sai kiitosta esimerkiksi piispa Menanderilta, joka suositteli vastaavia köyhäinhoitomuotoja muuallekin.⁶⁴

Kirkonmiehenä Lizelius piti tärkeänä juuri köyhistä huolehtimista, tehokkuutta ja esivallan käskyjen noudattamista siten, että ne mukautettiin paikallisiin oloihin.⁶⁵ Tällaisen papin kanssa tekemisiin jouduttuaan sekä Pöytyän että Mynämäen talonpojat ja säätyläiset saattoivat olla varmoja siitä, että joutuivat keskustelemaan monenlaisista asioista ja väittelemään pitkään, mikäli sattuisivat olemaan eri mieltä tämän kanssa.

2.3. Pitäjänhallinnon perusteet

Ennen varsinaisen kunnallishallinnon syntyä vuonna 1867 pääasiallinen vastuu paikallishallinnon toimivuudesta lepäsi pitäjän kirkkoherran hartioilla. Sen lisäksi, että oli seurakuntansa hengellinen johtaja ja sielunpaimen, tämän täytyi myös pitäjänkokouksen puheenjohtajana hoitaa tehtäviä, jotka myöhemmin ovat kuuluneet kunnanjohtajien toimienkuvaan.⁶⁶

Vielä 1700-luvulla alussa paikallishallinnon eri toimielinten, kuten kärkeä, pitäjänkokousten ja piispan- sekä rovastintarkastusten, välillä vallitsi epäselvyys toimivallan

⁶² Otava 1931, 16; Perälä 1961, 262; Pirinen 1978, 111–112; Laasonen 1991, 390.

⁶³ Perälä 1961, 263–264; Viinikkala 2007, 8–9.

⁶⁴ Viinikkala 2007, 14–17.

⁶⁵ Viinikkala 2008, 38.

⁶⁶ Aaltonen 1934, 250 ja 260–261; Bergström 1991, 115–116.

rajoista ja tehtävänjaosta. Vuoden 1686 kirkkolaki ei ollut sisältänyt tarkkoja määräyksiä pitäjänkokouksista, ja pitkään ainoat kokousten toimintaa koskeneet ohjeet olivat painettuina vuoden 1650 papiston privilegioihin. Vasta vuoden 1723 privilegiot hahmottelivat uudelleen ne puitteet, joiden sisällä kokousten tuli toimia ja antoivat tarkennettuja ohjeita kokouksikäytännöistä. Kokouksia piti esimerkiksi järjestää vähintään kaksi kertaa vuodessa. Papiston piti myös kuuluttaa kokoukset kirkossa kahdeksaa tai neljätoista päivää aikaisemmin, jolloin seurakunnalle tuli ilmoittaa kaikki niissä käsiteltävät asiat. Vielä näiden täsmennysten jälkeenkin määräykset jäivät puutteellisiksi, ja pitäjakohtaiset erot kokouksikäytännöissä saattoivat olla suuria. Ruotsissa järjestelmän toiminta määriteltiin ensimmäisen kerran tarkasti vuoden 1817 asetuksessa pitäjänkokouksesta ja kirkkoneuvostosta. Suomessa kokousten toiminta jäi tarkemmin määrittelemättömälle perustalle aina järjestelmän loppuun vuonna 1867 saakka.⁶⁷

Jo vuoden 1650 privilegioista alkaen yhä suurempi osa paikallistason asioiden käsittelystä oli alkanut siirtyä pitäjänkokouksille, joissa aikaisemmin oli käsitelty pelkästään seurakunnan rakennusten ylläpitoa, kirkontilejä ja kirkonpalvelijoiden valintaa koskevia asioita. Samalla käräjät menettivät merkitystään paikallishallinnon toimielimenä. Sama kehityskulku jatkui 1700-luvulla.⁶⁸ Vuosisadan lopulla pitäjänkokouksissa käsiteltävien asioiden kirjo saattoi vaihdella kirkkokurin valvonnasta ja kirjojen hankinnasta aina terveydenhoitoon, teiden ylläpitoon ja paloapuseroimuksiin saakka.⁶⁹

Kirkkoherran lisäksi myös kaikilla muilla pitäjän papiston ja säätyläistön edustajilla sekä talopojilla riippumatta siitä, mikä oli heidän viljelemiensä tilojen maanluonto⁷⁰, oli oikeus ja periaatteessa myös velvollisuus olla läsnä kokouksissa. Läsnäoloa ei kuitenkaan kontrolloitu kovin tarkoin, ja usein osanottajien lukumäärä saattoi jäädä noin kymmenesosaan äänioikeutettujen määrästä. Mainituista ryhmistä ainoastaan rälssitalonpoikien, jonkin kartanon alaisuuteen kuuluvien tilojen haltijoiden, äänioikeus kokouksissa oli rajoitettu, kartanoherra kun saattoi tietyissä tapauksissa äänestää kaikkien alustalaistensa puolesta. Myös tilojen vuokraajien äänioikeus oli riippuvainen omistajan antamasta valtakirjasta. Sen sijaan vero- ja kruununtalonpojilla samoin kuin säätyläisillä oli maaomaisuuden suuruuteen perustunut äänioikeus. Toisinaan kuitenkin äänestettiin osanottajien lukumäärän mukaan. Joissakin tapauksissa myös pitäjän käsityöläisillä ja

---

⁶⁷ Aaltonen 1934, 247–249; Juva 1955, 160–161; Bergström 1991, 88–89; Fiebranz 2002, 289; Kivekäs 2008, 57.

⁶⁸ Aaltonen 1934, 238–244 ja 249; Juva 1955, 160; Bergström 1991, 89; Aronsson 1992, 70–71.

⁶⁹ Bergström 1991, 91 ja 106–108.

⁷⁰ Maanluonto tarkoittaa maan verotuksellista jakoa. Maa oli joko yksityisen tai kruunun omistamaa. Yksityisomistuksessa oleva maa taas jakautui veromaahan ja rälssimaahan sen mukaan, maksettiinko siitä maaveroa kruunulle vai oliko se verosta vapautettu. Jutikkala 2003, 273.

torppareilla oli oikeus ilmaista kantansa, mikäli käsiteltiin näitä ryhmiä koskevia asioita. Naisilla ja lapsilla ei äänioikeutta pitäjänkokouksissa sen sijaan ollut, mutta heidän läsnäoloaan kokouksissa ei useinkaan pyritty suoranaisesti estämään.⁷¹

Ennen vuotta 1759 kokouksissa pyrittiin aina yksimielisiin päätöksiin. Periaatteessa pienimmänkin talon isännällä oli aivan yhtä suuri mahdollisuus estää jonkin päätöksen syntyminen kuin säätyläistön vaikutusvaltaisimmilla jäsenillä. Tämän vuoksi joidenkin asioiden käsittely saattoi viivästyä suuresti, ennen kuin päästiin kaikkia osapuolia tyydyttävään sopimukseen. Pitäjänkokousten toimivallan rajojen laajentuessa ja käsiteltävien asioiden määrän kasvaessa 1700-luvun kuluessa päätösten aikaansaaminen kävi kuitenkin hyvin hankalaksi. Niinpä vuonna 1759 annetussa kuninkaallisessa kirjeessä määrättiin, että vastedes päätöksiä voitiin tehdä ”yksimielisesti tai äänitenemmistöllä”. Vielä tämän jälkeenkin yksimielisyyttä pidettiin tavoittelemisen arvoisena ihanteena.⁷²

Gunnar Suolahden mukaan papisto pystyi usein hallitsemaan seurakuntaansa varsin itsevaltaisesti suuren arvovaltansa turvin. Pitäjän asukkaista ainakin talonpojat saattoivat tuntea siinä määrin pelkoa pappiaan kohtaan, etteivät uskaltaneet nousta vastustamaan tätä. Papilla nimittäin uskottiin olleen hallussaan yliluonnollisia voimia, ja papin kirouksen arveltiin helposti vievän talonpoikaparan turmioon. Säätyläisiin ei papistolla Suolahden mukaan ollut yhtä suurta vaikutusvaltaa.⁷³ 1700-luvun kuluessa ja etenkin 1800-luvun alussa talonpoikien aktiivisuus kuitenkin lisääntyi.⁷⁴ Toistaiseksi on jäänyt epäselväksi, miten talonpoikien lisääntynyt aktiivisuus käytännössä ilmeni ja millä keinoin säädyn jäsenet pyrkivät pitäjänhallintoon osallistumaan.

Pitäjänkokouksen ohella monessa seurakunnassa saattoi toimia myös kirkkoneuvosto. Tämän toimielimen tehtäväpiiristä laissa ja asetuksissa oli vielä vähemmän määräyksiä kuin pitäjänkokouksista. Kirkkoneuvostojen pääasiallisena tehtävänä oli kirkkokurin valvonta. Taustalla oli ajatus siitä, ettei pitäjänkokousta ja siten kaikkia seurakunnan edustajia tarvinnut kutsua kokoon joidenkin yksittäisten seurakuntalaisten rikkomuksia käsiteltäessä. Varsinkin pitäjän kaukaisimpien kolkkien asukkaiden matka tällaisiin kokouksiin olisi käynyt kohtuuttoman pitkäksi. Toisinaan kirkkoneuvosto saattoi ottaa käsiteltäväkseen myös seurakunnan talouteen liittyviä asioita, joskin tämä tapahtui useimmiten pitäjänkokouksen suostumuksella.⁷⁵

---

⁷¹Aaltonen 1934, 250; Juva 1955, 162–163; Bergström 1991, 111–112; Aronsson 1992, 134–136, 141–145 ja 160–163.

⁷²Juva 1955, 161–163

⁷³Suolahti 1919, 63–65.

⁷⁴Aaltonen 1934, 250; Aronsson 1992, 160–161.

⁷⁵Juva 1955, 163–166.

Kirkkoneuvoston jäseninä olivat kirkkoherra, muu papisto, kuudennusmiehet, kirkonisäntä ja pitäjänvanhimmat. Siinä, missä kuudennusmiehet ja usein myös kirkonisäntä edustivat talonpoikaissäätystä, laskettiin pitäjänvanhimpiin monesti vain paikallinen säätyläistö.⁷⁶ Monet neuvoston jäsenet vastasivat erilaisten pitäjän juoksevien asioiden hoitamisesta. Kirkonisännän pääasiallisena tehtävänä oli huolehtia kirkon taloudenhoidosta. Kuudennusmiehet taas toimivat edustamiensa pitäjän kulmakuntien valvojina ja toimittivat papistolle tietoja pitäjässä sekä seurakuntalaisten elämässä mahdollisesti ilmenevistä epäkohdista ja muista huomionarvoisista seikoista, kuten vaikkapa tarttuvien tautien ilmaantumisesta paikkakunnalle. Lisäksi kuudennusmiehet toimeenpanivat pitäjänkokousten päätökset ja keräsivät kirkollisista rikkomuksista langetetut sakot. Samoin yhteisten rakennushankkeiden työnjaon järjestäminen kuului kuudennusmiehille. Ryhmä toimi siis eräänlaisena aikansa poliisivoimana.⁷⁷ Näille seurakunnan toimihenkilöille ja luottamusmiehille oli kasautunut melkoisesti valtaa pitäjässä. Silti tämän ryhmän toiminnasta ja jäsenien taustoista on olemassa melko vähän tutkimustietoa.

---

⁷⁶ Aaltonen 1934, 247; Juva 1955, 164.

⁷⁷ Aaltonen 1934, 247–248; Juva 1955, 163–170; Bergström 1991, 91.

3. Pitäjän johtohahmot

3.1. Kirkkoneuvosto ja sen talonpoikaisjäsenet

Oli vuosi 1752. Anders Lizelius oli hoitanut Pöytyän kirkkoherranvirkaa jo 13 vuotta. Kuluneisiin vuosiin oli mahtunut rauhattomia aikoja, kuten ns. hattujen sota ja pikkuviha vuosina 1741–1743, jolloin pitäjänhallinto oli ollut lamatilassa. Kirkonisäntiä, kuudennusmiehiä ja muita talonpoikia oli tarvittu sota-aikana kruununkyydityksiin niin usein, etteivät he olleet päässeet osallistumaan pitäjänkokouksiin tai rovastintarkastuksiin, eikä päätöksiä tärkeissäkään asioissa ollut voitu tehdä.⁷⁸

Taakse jääneenä kautena oli ollut myös hyviä vuosia, kuten sotaa seurannut vuosi 1744, jolloin kuningas oli myöntänyt pitäjälle valtakunnan kaikissa kirkoissa yhtenä sunnuntaina kerätyn kolehdin tuoton. Juuri kuluneena vuotena 1751 seurakunta oli havainnut taloudellisen tilanteensa parantuneen siinä määrin, että katsoi voivansa ryhtyä korjaamaan kirkkoaan. Uuteen kirkkoon varat eivät sentään riittäneet.⁷⁹

Eräs asia oli kuitenkin mietityttänyt kirkkoherraa jo pitkään. Kaikkien menneiden vuosien aikana pitäjänkokouksissa käsiteltävien asioiden määrä oli vain kasvamistaan kasvanut. Kirkonkorjaukseen liittyvien asioiden vuoksi koko seurakunta piti kutsua koolle yhä useammin, mikä oli muodostumassa suureksi rasitukseksi varsinkin kauempana kirkosta asuville talonpojille. Myös kirkkokurin valvontaan liittyvien tapausten määrä oli selvässä kasvussa. Ruotsin puolella kehitys tosin oli päinvastainen, ja kirkkokuriasiat olivat vähitellen häviämässä pitäjänkokouksista⁸⁰, mutta Suomessa, tai ainakin Lizeliuksen seurakunnassa, asiat olivat toisin. Kirkkoherra piti tärkeänä sitä, että koko seurakunta pysyi kurissa ja Herran nuhteessa.⁸¹

Voi toki olla, että Lizelius oli alkanut kirjata käsiteltyjä kirkkokuriasioita pöytäkirjoihin entistä useammin, vaikkei tapausten määrä olisikaan merkittävästi lisääntynyt. Olipa kyse kummasta tahansa mahdollisuudesta, kirkkokuriasioiden lisääntynyt määrä pöytäkirjoissa kertoo siitä, että kirkkoherra oli alkanut pitää niiden käsittelyä entistä tärkeämpänä osana seurakunnan toimintaa. Kirkkokurin valvonta kuului kuudennusmiesten tehtäviin. Nämä taas olivat jo vuonna 1745 valitelleet hankalia tehtäviään, mutta tuol-

---

⁷⁸ PSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1741–43, rovastintarkastusten pöytäkirjat 1741–1743.

⁷⁹ PSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1.11.1744, 2.§ ja 3.11.1751.

⁸⁰ Bergström 1991, 97.

⁸¹ PSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1740–1751.

loin heille oli sanottu, että ilmainen hautaus oli kuudennusmiesten ainoa palkkio, ja tähän heidän oli ollut tyytyminen⁸².

Kirkkoherra oli tullut siihen tulokseen, ettei tilanne enää voinut jatkua samanlaisena, vaan päätti 9.8.1752 pidetyssä pitäjänkokouksessa ehdottaa erityisen kirkkoneuvoston perustamista. Tähän neuvostoon tulisivat papiston, kirkonisännän ja kuudennusmiesten lisäksi kuulumaan seurakunnan ”vanhimmat”. Nämä valittaisiin pitäjän talollisten joukosta, mutta mukaan tulisivat myös kaikki paikkakunnalla asuvat säätyläiset. Vanhimpien pitäisi yhdessä kuudennusmiesten kanssa valvoa heille määrättyjä alueita ja ilmoittaa häiriöistä ja seurakunnan jäsenten sopimattomasta käytöksestä muulle kirkkoneuvostolle. Heidän tulisi myös olla läsnä kaikissa pitäjän- ja kirkkoneuvoston kokouksissa, joissa heitä vannotettiin toimimaan rehellisesti ja omantuntonsa mukaisesti. Kirkkoneuvoston kokouksissa käsiteltäisiin vain kirkkokuriosioita kun taas koko pitäjää koskevat asiat jätettäisiin edelleen pitäjänkokoukseen kaikkien talollisten päätettäväksi.⁸³

Seurakunnan edustajat hyväksyivät kirkkoherransa ehdotuksen yksimielisesti. Vanhimmiksi valittiin 4 emäkirkkoseurakunnan ja Oripään säätyläistä ja 15 talollista. Kun seuraavassa kuussa vielä valittiin Yläneen kappelilta seitsemän talollista lisää vanhimpiin, oli näiden joukossa 22 talonpoikaa 26 jäsenestä. Kirkkoneuvoston muina jäseninä olivat pitäjän nelihenkinen papisto sekä kolme kirkonisäntää ja pitäjän kuusi kuudennusmiestä, jotka kaikki lukeutuivat talonpoikiin.⁸⁴ Kaikkiaan neuvostossa oli 39 jäsentä, joista talonpoikia oli 31. Lukumääräisesti talonpojilla oli näin ollen moninkertainen ylivoima neuvostossa papistoon ja säätyläisiin nähden.

Kirkkoneuvosto ei ollut Lizeliuksen luoma erikoisuus, vaan samanlaisia elimiä oli Suomen seurakunnissa toiminut jo aiemmin. Pelkästään Varsinais-Suomessa kirkkoneuvostoja oli Pöytyän lisäksi ainakin Kemiössä, Maskussa, Merimaskussa, Nauvossa, Perniössä ja Piikkiössä. Sen sijaan talonpoikien suuri enemmistö seurakunnan vanhimpien joukossa ei lainkaan vastaa perinteistä kuvaa tästä seurakunnan edustajien ryhmästä. Esimerkiksi Mikko Juvan mukaan vanhimmat lukeutuivat yleensä säätyläisten joukkoon, kun taas talonpoikia saattoivat edustaa kuudennusmiesten lisäksi vain ”eräät katsastusmiehet”.⁸⁵ Tämän aikaisemman kuvan mukaan kirkkokuriosioita käsiteltäessä valta olisi ollut säätyläisillä ja papistolla, kun taas neuvostoissa vähemmistönä olleet talonpojat olisivat joutuneet tyytymään ylempien säätyjen määräämiin tuomioihin ja

---

⁸² PSA, pitäjänkokousten pöytäkirja 20.10.1745, 5.§.

⁸³ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 9.8.1752, 1.§.

⁸⁴ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 9.8.1752, 1.§ ja kirkonkokouksen pöytäkirja 27.9.1752; Ylönen 1969, 816, 820, 827, 845.

⁸⁵ Juva 1955, 163–164; Laasonen 1991, 313.

rangaistuksiin. Selkeän talonpoikaisenemmistön olemassaolo Pöytyän kirkkoneuvostossa ei tue tätä kuvaa. Kirkkoneuvostojen kokouspöytäkirjoissa käytetty passiivimuoto kuitenkin estää päätelmien teon siitä, ketkä kokouksissa tosiasiaa sanelivat seurakuntalaisille kirkkokuriasioissa annetut tuomiot.

Huomionarvoinen seikka on, että siirryttyään pysyvästi Mynämäelle hoitamaan kirkkoherranvirkaa vuonna 1761 Lizelius ehdotti pitäjänkokouksessa jo 21.9. samana vuonna kirkkoneuvoston perustamista.⁸⁶ Kirkkoneuvosto oli selvästi osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi Pöytyällä, koska kirkkoherra niin nopeasti halusi muodostaa samankaltaisen toimielimen myös uuteen seurakuntaansa.

Aivan samanlaisiksi kirkkoneuvostot eivät näissä kahdessa seurakunnassa tosin muodostuneet. Lizelius oli muuttanut ehdotustaan kirkkoneuvoston kokoonpanosta muutamissa ratkaisevissa kohdissa yhdeksän vuoden takaiseen ehdotukseensa nähden. Näitä eroja tarkastelemalla on mahdollista tehdä päätelmiä siitä, missä kohdin kirkkoherra ei ollut täysin tyytyväinen neuvoston toimintaan Pöytyällä.

Mielenkiintoisin ero on, että Lizelius ehdotti Mynämäelle pienemmän ja suuremman kirkkoneuvoston perustamista. Pienempään neuvostoon olisivat kuuluneet vain papisto, säätyläiset, kirkonisännät ja kuudennusmiehet. Tämän neuvoston tehtävänä olisi ollut kirkkokurin valvonta ja ylläpito. Suurempaan kirkkoneuvostoon olisivat kuuluneet pienen neuvoston jäsenien lisäksi pitäjänvanhimmat. Tämän neuvoston tehtävänä olisi ollut sellaisista taloudellisista asioista päättäminen, jotka eivät vaatineet koko seurakunnan läsnäoloa. Lizeliuksen ehdotukset hyväksyttiin ilmeisesti yksimielisesti. Samassa kokouksessa päätettiin ottaa käyttöön sakkorangaistukset kokouksista pois jättäytyville.⁸⁷

Väinö Perälä on Mynämäen historiassa arvellut, että syynä sakkorangaistusten asettamiseen olivat joko Pöytyän kokemukset tai Lizeliuksen Mynämäellä heti kohtaama mahdollinen vastustus.⁸⁸ Sakot eivät kuuluneet vielä Pöytyällä tehtyyn ehdotukseen, mikä osoittaa kirkkoherran havainneen niiden hyödyllisyyden vasta jälkeinpäin. Luultavasti Pöytyän seurakuntalaiset eivät olleet niin ahkeria kokouksissa kävijöitä, kuin kirkkoherra oli toivonut. Koska Lizelius aivan äskettäin oli tullut Mynämäelle ja koska hänen kohtaamastaan vastustuksesta seurakunnassa ei vielä tässä vaiheessa ole havaittavissa minkäänlaisia merkkejä, olen vakuuttunut siitä, että Perälän ensimmäinen arvelu on oikea. Todennäköisesti monet juuri pitäjänvanhimmista olivat Pöytyällä jättäytyneet

---

⁸⁶ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 21.9.1761, 1.§.

⁸⁷ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 21.9.1761, 1.-2.§.

⁸⁸ Perälä 1963, 264.

pois kirkkoneuvoston kokouksista, minkä vuoksi Lizelius päätti jättää tämän ryhmän jäsenet suosiolla syrjään kirkkokuriasioiden käsittelystä Mynämäellä.

Myös selitystä pienempien talousasioiden liittämiseen kirkkoneuvoston toimivallan piiriin on etsittävä Pöytyältä. Tarkastelemalla kokouspöytäkirjoja on helppo havaita, että Pöytyän kirkkoneuvosto käsitteli talousasioita melko usein ja näin ylitti toimivaltuutensa, joiden piiriin alkujaan kuuluivat vain kirkkokuriasiat.⁸⁹ Havaittuaan Pöytyällä, että kirkkoneuvosto pystyi tarvittaessa käsittelemään myös joitakin seurakunnan talousasioita, Lizelius päätti kirjata maininnan talousasioiden käsittelystä ehdotukseensa suuremman kirkkoneuvoston toimivaltuuksista. Luultavasti hän katsoi, ettei talousasioista ole mahdollista tehdä päätöksiä pelkän pienen neuvoston turvin. Vanhimpiin kuuluneiden talonpoikien mukaan ottaminen saattoi hänen mielestään turvata riittävän tuen suuremman kirkkoneuvoston päätöksille pitäjän talollisten keskuudessa.

Pienemmän kirkkoneuvoston jäsenistä talonpoikien edustajia olivat seitsemän kuudennusmiestä ja kolme kirkonisäntää, kun taas papiston määrä vuosien varrella vaihteli kolmen ja viiden välillä. Aktiivisesti kokouksissa käyviä säätyläisiä ei ollut koko Lizeliuksen toimikauden aikana missään vaiheessa viittä enempää.⁹⁰ Talonpojat eivät siis tässäkään pitäjässä olleet vähemmistönä kirkkokuriasioita käsiteltäessä. Pöytyän neuvostoon verrattavasta ylivoimasta ei ole kysymys, mutta molempien seurakuntien aineisto antaa kaikesta huolimatta aiheita olettaa, etteivät talonpojat suinkaan olleet alisteudessa asemassa kirkkokuria ylläpidettäessä ja rangaistuksia määrättäessä.

Pöytyällä ja Mynämäellä kirkkoneuvostojen talonpoikaisjäsenillä oli melkoisesti vaikutusvaltaa pitäjässään, olivathan he keskeisiä toimijoita monia asioita hoidettaessa ja pitäjän elämää valvottaessa. Ei liene myöskään väärin olettaa kuudennusmiehiin tai vanhimpiin lukeutuneen isännän sanalla olleen pitäjänkokouksissa enemmän painoarvoa kuin muiden talollisten puheilla, joskaan tätä olettamusta ei voi pöytäkirja-aineiston perusteella todistaa.

Entä keitä nämä talonpojat olivat, ja minkälaiset olivat heidän taustansa? Sekä Pöytyällä, että Mynämäellä kirkonisännät niin emäkirkkoseurakunnassa kuin kappeleilla ja rukoushuoneilla olivat tutkiminani aikoina pääsääntöisesti talonpoikia. Joinakin aikoina tosin myös lukkarit saattoivat hoitaa emäkirkkoseurakunnan kirkonisännän tehtäviä.⁹¹

---

⁸⁹ PSA, vanhimpainkokousten pöytäkirjat 22.4.1753, 27.1.1754, 29.2.1756, 9.5.1756, 21.5.1756, 9.1.1757, 20.5.1758, 31.12.1758, 14.1.1759 ja 11.5.1760.

⁹⁰ MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1760–1795.

⁹¹ MSA, rovastintarkastuksen pöytäkirja 24.2.1760,3.§, kirkonkokouksen pöytäkirja 14.3.1784,4.§ ja pitäjänkokouksen pöytäkirja 24.8.1787; Ylönen 1969, 845.

Kirkonisännän pääasiallisena tehtävänä oli kirkon tilien hoito ja valvonta.⁹² Niinpä ei ole erityisen hämmästyttävää, että Lizelius vaati vuonna 1752 Pöytyälle kirkonisäntää, joka olisi toimielias ja kirjoitustaitoinen. Kirjoitustaitoisista henkilöistä ainoastaan katselmuskirjuri Saureen suostui ottamaan tehtävän vastaan, mutta vaati entistä korkeampaa palkkaa, mihin seurakunnan edustajat eivät suostuneet. Emäkirkkoseurakunnan kirkonisäntänä jatkoi Mikko Tuomaanpoika Iso-Juva, vaikkei ollutkaan kirjoitustaitoinen.⁹³ Mynämäellä emäkirkkoseurakunnan kirkonisäntänä toimi vuosina 1760–1787 talonpoika Simo Pöykö. Mielenkiintoisen tästä henkilöstä tekee se, että ensimmäisinä kirkonisäntävuosinaan hän tyytyi merkitsemään puumerkkinsä kokouspöytäkirjojen allekirjoitusten joukkoon, mutta vuodesta 1773 lähtien hän allekirjoitti pöytäkirjat omakätisesti. Ensimmäinen allekirjoitus 23.5.1773 on piirretty niin varmallalla kädellä, että Pöykön on täytynyt harjoitella kirjoittamista jo pitkään. Pöytäkirjojen allekirjoitusten perusteella hän oli käsittelemänani aikana pitäjänsä ainoa kirjoitustaitoinen talonpoika, muut merkitsivät pöytäkirjoihin edelleen puumerkkinsä.⁹⁴ Pöykön jälkeen kirkonisäntänä toimi kanttori Anders Birckman.⁹⁵

Sen sijaan kummankin pitäjän kappeleilla ja rukoushuoneilla kirkonisännät olivat koko tutkimani ajanjaksona kirjoitustaidottomia talonpoikia.⁹⁶ Kirjoitustaidon merkitys kirkonisäntää valittaessa näyttää korostuneen etenkin 1700-luvun loppupuolella ja emäkirkkoseurakunnissa, mikä täsmää osittain Pentti Laasosen kirkonisännistä antaman kuvan⁹⁷ kanssa. Sen sijaan Laasosen olettamus siitä, että nämä luottamusmiehet lähes aina olivat papistoa tai muuta säätyläistöä, ja vain kappeleissa talonpoikia, ei näytä täysin pitävän paikkansa tutkimissani seurakunnissa, sillä säätyläisiin laskemiani henkilöitä ei näissä toiminut kirkonisäntinä lainkaan.

Sen sijaan Mikko Juvan mukaan Varsinais-Suomessa kirkonisännät pyrittiin valitsemaan rusthollarien tai muiden varakkaiden talonpoikien keskuudesta, jotta nämä pystyivät omaisuudellaan vastaamaan haltuunsa uskotusta kirkon omaisuudesta. Toisaalta myös kirjoitustaito saattoi painaa vaakakupissa melko paljon, kun kirkonisäntäehdokkaiden ominaisuuksia punnittiin.⁹⁸ Tämä osittain Laasosen näkemysten kanssa ristiriitainen toteamus pätee Lizeliuksen toimipitäjiin hyvin. Osittain näiden kahden tutkijan näkemyserot johtunevat siitä, että Laasonen on pyrkinyt luomaan yleiskuvaa koko

---

⁹² Juva 1955, 104, 168.

⁹³ PSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 4.10.1752, 3.§ ja 23.4.1753, 5.§.

⁹⁴ MSA, vuosien 1760–1795 pöytäkirjojen allekirjoitukset.

⁹⁵ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 10.9.1791.

⁹⁶ MSA, kirkonkokousten pöytäkirjat 30.11.1771, 3.§, 15.3.1772, 9.§ ja 14.3.1784, 4.§; Ylönen 1969, 845.

⁹⁷ Laasonen 1991, 313.

⁹⁸ Juva 1955, 168–169.

Suomen olosuhteista kun taas Juvan tutkimus perustuu varsinaissuomalaiseen aineistoon.

Esimerkiksi edellä mainitun Mikko Tuomaanpoika Iso-Juvan talo kuului Pöytyän emäkirkkoseurakunnan 13 vauraimman joukkoon, vaikka kruunutila⁹⁹ olikin. Toisaalta Iso-Juva osti talonsa perinnöksi jo vuonna 1769.¹⁰⁰ Vaikka Mynämäen Simo Pöykön talo oli vain 7/12 manttaalin suuruinen, eli hieman pienempi kuin emäkirkkoseurakunnan talojen 5/8 manttaalia lähellä ollut keskiarvo,¹⁰¹ hänellä oli etunaan kirjoitustaitonsa. Myös Karjalan kappelin kirkonisäntien joukossa mainitaan rusthollareita¹⁰². Kirkonisänniksi pyrittiin selvästi valitsemaan henkilöitä, jotka nauttivat joko varallisuutensa vuoksi tai muista syistä toisia suurempaa arvonantoa pitäjässä.

Ruotsissa kuudennusmiehen tehtävät eivät 1700-luvulla olleet Carin Bergströmin mukaan erityisen haluttuja, sillä hänen tutkimansa seurakunnat joutuivat vaihtamaan toimenhaltijoita joko muutaman tai vain yhden vuoden välein, siten että suurin osa talollisista hoiti tehtäviä vuorollaan. Muuten ei seurakunnissa ilmeisesti olisi saatu ketään tarjoutumaan tätä tointa hoitamaan.¹⁰³ Myös Peter Aronssonin tutkimustulokset ovat samansuuntaisia. Kolmen Aronssonin tutkiman pitäjän välillä oli jonkin verran vaihtelua kuudennusmiesten valintakäytännöissä, mutta kaikissa heitä vaihdettiin suhteellisen lyhyiden ajanjaksojen välein. Toisissa pitäjissä kuudennusmiehet valittiin uudelleen joka toinen vuosi, kun taas toisissa kuudennusmiesvaalien järjestäminen oli epäsäännöllisempää. Joissakin seurakunnissa toimi kiersi naapurilta toiselle.¹⁰⁴ Kuudennusmiesten ryhmä ei siis kummankaan tutkijan mukaan vielä 1700-luvulla muodostunut muista talollisista erottautuvaksi eliitiksi, koska niin monet pitäjän isännistä hoitivat tätä luottamustointia jossakin elämänsä vaiheessa. Näiden kahden tutkimuksen luoma kuva Ruotsista lienee kohtuullisen kattava, sillä Aronsson on tutkinut kolmea smoolantilaispitäjää, kun taas Bergströmin tutkimat 15 pitäjää sijaitsivat Upsalan ja Tukholman lääneissä. Tutkimusalueiden välisestä suuresta etäisyydestä huolimatta tutkimustulokset ovat hyvin samankaltaisia, joten on oletettavissa, etteivät käytännöt näiden alueiden välille jääneillä seuduilla poikenneet suuresti tutkittujen alueiden menettelytavoista.

---

⁹⁹ Kruunutila oli kruunun omistama tila, jota talonpoika viljeli vuokraajana. Kruunutilallinen maksoi maaveron, joka katsottiin tilasta suoritetuksi vuokraksi. Tilan hallintaoikeus ei ollut perinnöllinen. Perintötila tai jopa rustholli saattoi maksamattomien maaverojen vuoksi muuttua kruunutilaksi. Jutikkala 2003, 273.

¹⁰⁰ Pöytyän kirkonkokouksen pöytäkirja 1.11.1757, 3. ja jälkikirjoitus, Virtanen 1919, 62–63; Ylönen 1969, 517.

¹⁰¹ MSA, lukkarinvaalin äänestysluettelo 2.7.1769.

¹⁰² Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 14.3.1762, 1.§, Saarimaa 1917, 52–53.

¹⁰³ Bergström 1991, 91.

¹⁰⁴ Aronsson 1992, 80.

Suomessa ei kuudennusmiesten taustoja ja valintakäytäntöjä ole tutkittu lainkaan. Niinpä on hyvin yllättävää, että Pöytyän ja Mynämäen kuudennusmiehiä koskeva aineisto tuskin voisi erota enempää ruotsalaistutkijoiden tuloksista. Kummassakin pitäjässä on säilynyt pöytäkirjojen yhteydessä tutkimaltani ajalta melko kattavia luetteloita näistä luottamusmiehistä. Pöytyällä kuudennusmiehiä oli kerrallaan kuusi ja vuosien 1740–1760 pöytäkirjoissa nimeltä heitä mainitaan kaikkiaan 12 henkilöä¹⁰⁵. Jokainen ryhmän jäsen vaihdettiin siis keskimäärin kerran kahdessa kymmenessä vuodessa.

Mynämäellä ero Ruotsin seurakuntiin käy vieläkin ilmeisemmäksi, sillä täällä kuudennusmiehiä toimi kerrallaan seitsemän, mutta silti vuosien 1760–1795 aikana tehtävässä toimi vain 16 eri henkilöä. Näin ollen yksittäinen toimenhaltija vaihtui keskimäärin vain hieman useammin kuin kerran 35 vuodessa. Lähes aina syy uuden toimenhaltijan valitsemiselle oli edeltäjän sairaus tai kuolema. Uuden kuudennusmiehen valitsi aina pitäjänkokous, eivätkä esimerkiksi pelkästään vanhimmat tai kuudennusmiehet itse.¹⁰⁶

Vuonna 1773 seurakunnan edustajat päättivät, että kuudennusmiesten palkkio, maksuton hautaus, myönnettiin vain niille, jotka olivat hoitaneet tointaan vähintään 20 vuotta.¹⁰⁷ Pöytäkirjasta ei käy ilmi, kenen ehdotus tämä rajoitus oli, mutta on selvää, että sillä pyrittiin kuudennusmiesten toimikauden pidentämiseen, eikä esimerkiksi säästämään seurakunnan varoja. Yhden henkilön multarahojen uupumaan jääminen ei seurakunnan taloutta olisi kaatanut. Toisaalta seurakunnan päätös saattoi vain vakiinnuttaa jo vallinneen käytännön, sillä niin kuudennusmiehet kuin muutkin seurakunnan edustajat tyytyivät mukisematta päätökseen. Pöytäkirjan kirjoittaja, todennäköisesti Lizelius itse, on toki saattanut jättää mahdolliset protestit muistiin merkitsemättä, mutta tätä en pidä todennäköisenä. Pöytyän ja etenkin Mynämäen pitäjänhallinto suosi pitkiä kuudennusmiesten toimikausia toisin kuin seurakunnat Ruotsin puolella. Syitä tälle erolle etsin luvussa 4.1.

Mitä kuudennusmiesten varallisuuteen tulee, on myös siitä mahdollista tehdä joitakin päätelmiä. Mynämäen lukkarinvaaliluetteloon vuodelta 1769 on merkitty kaikki emäkirkkoseurakunnan ja Karjalan talot sekä näiden suuruus manttaaleissa. Mietoisten taloja luettelossa ei ole. Vertaamalla tätä luetteloa kuudennusmiesten luetteloon on mahdollista saada selville kaikkien muiden kuin Mietoisissa asuneiden kuudennusmiesten maa-

---

¹⁰⁵ PSA, rovastintarkastusten pöytäkirjat 11.3.1740, 8.§ ja 12.3.1740, 5.§, pitäjänkokousten pöytäkirjat 2.9.1753 ja 23.5.1754, 1.§; YSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 25.4.1753; Pöytyän kirkonkokousten pöytäkirjat 30.11.1756, 1.§ ja 1.11.1759, 1.§, Virtanen 1919, 58, 67–68.

¹⁰⁶ MSA, kokouspöytäkirjat 28.9.1769 ja 25.7.1785, kirkonkokousten pöytäkirjat 16.5.1773, 2.§, 1.5.1776, 3.§ ja 25.5.1779, 3.–4.§, pitäjänkokousten pöytäkirjat 24.8.1770, 1.§, 30.11.1779, 2.§; Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 27.1.1765, 7.§, Saarimaa 1917, 60.

¹⁰⁷ MSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 16.5.1773, 2.§.

omaisuuden suuruus. Perälä taas on kerännyt teokseensa tietoja Mynämäen talojen maanluonnoista, jotka täsmentävät äänestysluettelon antamaa kuvaa.

Kuudennusmiesten talojen koon keskiarvo on lähes täsmälleen sama kuin kaikkien luettelossa mainittujen talojen. Heidän osaltaan keskiarvo ylitti 5/8 manttaalin juuri ja juuri, kaikilla talollisilla keskiarvo jäi hieman tämän lukeman alapuolelle. Mainittakoon, että luettelon suurin talo oli 1,25 manttaalin ja pienin 0,25 manttaalin suuruinen, mutta varakkuuden kummankaan ääripään edustajia ei ollut kuudennusmiesten joukossa.¹⁰⁸ Suurin osa kuudennusmiehistä oli tutkimani kauden alussa kruununtalollisia, mutta perintotalollisten määrä kasvoi samalla, kun yhä useampi pitäjän muistakin asukkaista osti talonsa perinnöksi. Esimerkiksi vuonna 1769 varmuudella vain kolme kuudennusmiestä kuului perintotalollisiin, kun taas vuonna 1795 vähintään viisi seitsemästä oli lunastanut talonsa kruunulta. Myös muut talolliset ostivat perintöoikeuksia suurin piirtein samassa suhteessa.¹⁰⁹

Talon suuruus ei kuitenkaan kerro kaikkea omistajansa varallisuudesta. Esimerkiksi Mikko Lepistö, joka käytti sukunimensä myös Iso-Kartanon nimeä talonsa mukaan, oli komeasta nimestään huolimatta kuudennusmiehistön jäsenistä pienimmän talon isäntä. Talo oli kooltaan vain 3/8 manttaalia.¹¹⁰ Lepistöllä on silti täytynyt olla ylimääräisiä varoja, sillä vuonna 1771 hän vaati kiinnitystä turkulaisen kultaseppä Petter Johan Kas-kin kaupunkikiinteistöön, jonka tämä oli kaksi ja puoli vuotta aikaisemmin pantannut Lepistölle tältä saamaansa tuhannen kuparitaalarin lainaa vastaan.¹¹¹ Summa oli melkoinen, sillä esimerkiksi vaivaisen vuodessa saama ”taskuraha” oli kuuden kuparitaalarin paikkeilla ja kaivostyöläisen päiväpalkka hieman yli kaksi kuparitaalaria.¹¹² Tuhatta kuparitaalaria ei kenellä tahansa talonpojalla suinkaan ollut kirstussaan. Talonsa pienestä koosta huolimatta Lepistö oli myös Mynämäen kuudennusmiehistä tiettävästi ainoa rusthollari.¹¹³

Pöytyällä kuudennusmiehiä koskeva aineisto on puutteellisempaa kuin Mynämäellä, mutta tästä huolimatta kuva ryhmän taustoista muodostuu hyvin samanlaiseksi kuin naapuripitäjässä. Vuosien 1739–1760 aikana kaikki kuudennusmiehet olivat lampuoteja tai kruununtalollisia. Jaakko Riihikoski tosin lunasti talonsa perinnöksi vuonna 1757.

---

¹⁰⁸ MSA, lukkarinvaalin äänestysluettelo 2.7.1769.

¹⁰⁹ Perälä 1963, 123–197. Mainituilla sivuilla on selostus kaikkien Mynämäen talojen vaiheista. Näiden tietojen joukosta olen poiminut kuudennusmiesten taloja koskevat asiat.

¹¹⁰ MSA, lukkarinvaalin äänestysluettelo 2.7.1769.

¹¹¹ TKA, allegaatti n:o 156, 1771.

¹¹² Lagerqvist & Nathorst-Böös 1993, 83–84.

¹¹³ MSA, kokouspöytäkirjat 28.9.1769 ja 25.7.1785, kirkonkokousten pöytäkirjat 16.5.1773, 2. §, 1.5.1776, 3. §, 25.5.1779, 3.–4. §, pitäjänkokousten pöytäkirjat 24.8.1770, 1. §, 30.11.1779, 2. §; Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 27.1.1765, 7. §, Saarimaa 1917, 60.

Hän oli myös kuudennusmiehistä ainoa, jonka talo kuului emäkirkkoseurakunnan 13 suurimman joukkoon. Rusthollareita Pöytyän kuudennusmiehistöön mahtui Riihikosken lisäksi kolme, joista yksi vuokrasi rusthollinsa yksityiseltä säätyläiseltä kahden muun maksaessa vuokraansa kruunulle.¹¹⁴ Vaikka Pöytyän talojen suuruussuhteista ei ole olemassa tarkkoja lukuja, ovat kuudennusmiesten talojen maanluonnoista saatavat tiedot hyvin samankaltaiset kuin Aulikki Ylösen kaikista pitäjän taloista antama yleiskuva.

Kuudennusmiehet muodostivat kummassakin pitäjässä pienen ryhmän, jonka käsiin oli kasautunut melkoisesti valtaa paikallistasolla. Tämä ryhmä ei kuitenkaan muodostunut pitäjän varakkaimmista talonpojista, eivätkä uudet jäsenet olleet muiden kuudennusmiesten lähisukulaisia tai muutoin selvästi kuuluneet näiden lähipiiriin. Uusia jäseniä valittiin kuitenkin niin harvoin, että ryhmästä voinee oikeutetusti puhua eräänlaisena eliittinä.

Aronsson on havainnut osittain samanlaisen eliitin muodostuneen tutkimissaan pitäjissä, tosin vasta 1840-luvulla. Hän määrittelee eliitin siten, että siihen kuuluakseen seurakunnan jäsenen piti olla mukana vähintään viidessä pitäjänhallinnon toimielimessä. Tämä määritelmä on tietysti sopivampi 1800-luvulle kuin 1700-luvulle, jolloin paikallistason toimielimiä oli hyvin vähän. Lopputulos on silti samankaltainen kuin Mynämäellä ja Pöytyällä edeltävällä vuosisadalla. Kahdessa ruotsalaispitäjässä hallinnollisen eliitin jäsenet olivat keskimäärin vain hieman muita varakkaampia, mutta kolmannessa selvästi toisia köyhempiä.¹¹⁵ Varakkaimmat talonpojat niin Ruotsissa kuin Pöytyällä ja Mynämäellä eivät hakeutuneet tai ainakaan päässeet toisia useammin kuudennusmiesten tehtäviin, vaikka heidän kaikki aikansa ei kulunutkaan riittävän toimeentulon ansaitsemiseen ja vaikka heillä näin olivat köyhempiä säätyveljiään paremmat edellytykset osallistua yhteisten asioiden hoitoon. Ilmeisesti seurakunta kiinnitti kuudennusmiehiä valitessaan enemmän huomiota ehdokkaiden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin kuin varakkuuteen.

Seurakunnan vanhinten osalta tilanne on hieman erilainen. Mynämäellä pöytäkirjoista on jäljitettävissä 19 vanhimpiin kuulunutta talonpoikaa, joiden talojen suuruudet on merkitty vuoden 1769 äänestysluetteloon. Heidän hallitsemiensa tilojen keskimääräiseksi suuruudeksi saadaan hieman alle 3/4 manttaalia, mikä on jonkin verran enemmän kuin kuudennusmiesten ja kaikkien talollisten 5/8 manttaalin paikkeilla olleet luke-

---

¹¹⁴PSA, rovastintarkastusten pöytäkirjat 11.3.1740, 8.§ ja 12.3.1740, 5.§, pitäjänkokousten pöytäkirjat 2.9.1753 ja 23.5.1754, 1.§; YSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 25.4.1753; Pöytyän kirkonkokousten pöytäkirjat 30.11.1756, 1.§ ja 1.11.1759, 1.§, Virtanen 1919, 58, 67–68; Ylönen 1969, 515–545. Mainituilla sivuilla on selostus kaikkien Pöytyän talojen vaiheista. Näiden tietojen joukosta olen poiminut kuudennusmiesten taloja koskevat asiat.

¹¹⁵ Aronsson 1991, 156–160.

mat.¹¹⁶ Myös Pöytyän 22:sta pitäjänvanhimpiin kuuluneesta talonpojasta kolme lukeutui emäkirkkoseurakunnan 13 suurimman talon omistajiin, kuusi oli rusthollareita ja viisi perintötalojen omistajia. Toisaalta mukaan mahtui myös viisi lampuotia.¹¹⁷

On mahdollista, että varakkaiden talonpoikien suuri osuus johtuu siitä, että vanhinten joukkoon haluttiin mahdollisimman monen kylän edustajia, yksi kustakin kylästä. Suurimmissa kylissä sijaitsivat ainakin Mynämäellä usein pienimmät talot, kun taas yhden tai kahden talon kylien isännillä oli suurimmat tilukset viljeltävinään¹¹⁸. Vanhimpien valinta kylittäin suosi suurempien talojen haltijoita, vaikka valintaperusteet muuten olisivat olleet samanlaiset kuin kuudennusmiehillä. Yksinomaan pitäjän rikkaimpien talonpoikien joukoksi vanhinten ryhmä ei silti muodostunut, vaan tilaa oli muillekin.

Toisin kuin äkkiseltään saattaisi olettaa, eivät paikallishallinnollinen vaikutusvalta ja varallisuus tutkimissani pitäjissä kasautuneet samojen talonpoikien käsiin. Varallisuudella näyttää olleen merkitystä kirkkoneuvoston jäsenistä vain kirkonisäntien valinnassa, kun taas yksittäisten talonpoikien henkilökohtaiset ominaisuudet lienevät merkinneet eniten seurakunnan valitessa vanhimpia ja etenkin kuudennusmiehiä.

3.2. Säätyläisten aktiivisuus

Kuten edellä on käynyt ilmi, säätyläiset olivat sekä Pöytyällä että Mynämäellä kirkkoneuvoston itseoikeutettuja jäseniä. Tämä ei kuitenkaan suoraan merkitse, että he olisivat ahkerasti käyttäneet oikeuttaan istua kirkkoneuvoston kokouksissa, saatikka sitten, että heidän vaikutuksensa kokousten päätöksiä tehtäessä olisi ollut ratkaiseva. Tämä asia vaatii tarkempaa tutkimista.

Sekä Mikko Juva, että Gunnar Suolahti ovat olleet sitä mieltä, että pitäjässä todellinen valta 1700-luvulla oli papiston ja muun säätyläistön käsissä. Nämä olisivat vahvemman oikeudella useimmiten sanelleet kirkkoneuvoston sekä pitäjänkokouksen päätökset ja talonpoikien vastustuksesta huolimatta vieneet läpi pitäjälle tarpeelliset uudistukset.¹¹⁹ Lisäksi Suolahden näkemyksen mukaan nämä kaksi paikallisen säätyväen ryhmää olivat usein asioista täysin eri mieltä ja riidoissa keskenään. Monesti papiston ja muun säätyläistön, ennen kaikkea aatelin, suhde olisi muodostunut jatkuvaksi kilpailuksi vaikutusvallasta yhteisen kansan keskuudessa. Kumpikin osapuoli olisi yrittänyt tavalla tai toi-

---

¹¹⁶ MSA, vuosien 1760–1795 pöytäkirjojen allekirjoitukset; lukkarinvaalin äänestysluettelo 2.7.1769.

¹¹⁷ PSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 9.8.1752, 1.§; Ylönen 1969, 515–545, 559.

¹¹⁸ MSA, lukkarinvaalin äänestysluettelo 2.7.1769; kirkonkokouksen pöytäkirja 1.5.1776, 2.§.

¹¹⁹ Suolahti 1991 (1925), 315–316; Juva 1955, 161–162.

sella lahjoa tai maanitella talonpoikia puolelleen. Erimielisyyksien Suolahti katsoo juontuneen aatelis- ja pappissäädyn nihkeistä suhteista valtiopäivillä. Säätyjen keskinäiset riidat valtakunnanhallinnossa heijastuivat niiden yksittäisten edustajien välisiin suhteisiin pitäjätasolla. Tässä ylempien säätyjen taistossa talonpojat jäivät Suolahden mukaan jalkoihin.¹²⁰

Ruotsalaistutkijoista Bergströmin mukaan paikallinen säätyläistö kyllä otti aktiivisesti osaa pitäjänhallintoon, mutta useimmiten talonpoikien *puolella*. Esimerkiksi uutta papia valittaessa säätyläiset saattoivat asettua talollisten kärkeen ajamaan yhteistä ehdokasta. Sen sijaan sellaisilla ylemmän aateliston jäsenillä, jotka omistivat maata pitäjissä, mutta eivät itse asuneet siellä, saattoi olla alemmasta säätyläistöstä poikkeavat mielipiteet.¹²¹ Aronsson on osittain samoilla linjoilla Bergströmin kanssa. Hänen mukaansa paikallinen herrasväki ei osallistunut 1700-luvun alkupuolella pitäjänkokouksiin kovin usein, mutta vuosisadan loppua kohti ryhmän aktiivisuus lisääntyi vähitellen. Itsestäänselvyys edes yhden säätyläisen läsnäolo kokouksissa ei silti suinkaan ollut. Monesti talonpojat ja papisto saivat keskenään tehdä päätökset. Kuitenkin myös Aronssonin havaintojen mukaan seurakunnan talonpoikaisjäsenet saattoivat toisinaan joutua pahoihin konflikteihin pitäjän ulkopuolella asuvan patronuksen tai muiden ylemmän aateliston edustajien, toisinaan jopa paikallisen alemman aatelin kanssa. Yhtenä syynä tähän oli talonpoikien jatkuvasti kasvanut itsetietoisuus.¹²²

Suomalaiset ja ruotsalaiset tutkimustulokset ovat keskenään erittäin ristiriitaiset. Kumpaa tulisi uskoa? Kotimaiset tutkimukset ovat 1910- ja 1950-luvulla kirjoitettuja ja siis vähintään viisikymmentä vuotta vanhoja, kun taas ruotsalaisten ja suomalaisten olosuhteiden eroista on saatu viitteitä jo edellisessä luvussa. Katsokaamme, minkälaisia tietoja Pöytyän ja Mynämäen pöytäkirja-aineistot tarjoavat.

Näiden kahden pitäjän säätyläisväestön jäljille on mahdollista päästä tutkimalla pöytäkirjojen allekirjoittajia. Allekirjoittamiskäytännöt tosin vaihtelivat seurakunnittain suuresti ja toisinaan ainoastaan kirkkoherra tai kappalainen kirjoitti nimensä pöytäkirjojen perään¹²³. Esimerkiksi Pöytyällä Lizelius allekirjoitti yksin lähes kaikki pöytäkirjat vuoteen 1752 asti. Tämän jälkeen pöytäkirjoissa alkaa esiintyä myös muiden, niin papiston, säätyläisten kuin talonpoikien allekirjoituksia ja puumerkkejä.¹²⁴ Mynämäellä allekirjoituksia on huomattavasti Pöytyää runsaammin jo Lizeliuksen kirkkoherrakau-

¹²⁰ Suolahti 1912, 170–171; Suolahti 1919, 117; Suolahti 1991 (1925), 315, 483.

¹²¹ Bergström 1991, 70.

¹²² Aronsson 1992, 141–142, 183–187, 236–237.

¹²³ Bergström 1991, 112–113.

¹²⁴ PSA, vuosien 1740–1760 pöytäkirjojen allekirjoitukset.

den ensimmäisistä vuosista alkaen. Silti monessa pöytäkirjassa on edelleen vain rovastin allekirjoitus.¹²⁵ Ilmeisesti Lizelius katsoi seurakunnan jäsenten allekirjoitusten lisäävän pöytäkirjojen uskottavuutta ja tehtyjen päätösten sitovuutta. Välttämättömiksi hän ei toisia allekirjoittajia itsensä lisäksi kuitenkaan kokenut.

Aronsson mainitsee säätyläisen läsnäolon pitäjänkokouksessa tulleen tavalla tai toisella merkityksi pöytäkirjaan 1600- ja 1700-luvulla.¹²⁶ Ainakin Pöytyällä tämä merkitsi säätyläisten allekirjoitusten hankkimista. Vuosien 1752–1760 pöytäkirjateksteissä tietyssä kokouksessa läsnä olleina mainitut säätyläiset ovat lähes jokaisessa tapauksessa myös allekirjoittaneet kyseisen kokouksen pöytäkirjan. Niissä tapauksissa, joissa paikalla olleen säätyläisen allekirjoitus puuttuu, puuttuvat Lizeliuksen nimeä lukuun ottamatta myös muut allekirjoitukset.¹²⁷ Tämän perusteella voi olettaa, että mikäli tietyn pöytäkirjan ovat Lizeliuksen lisäksi allekirjoittaneet jotkut seurakunnan talonpojista ja papiston jäsenistä, mutta säätyläisten allekirjoituksia ei ole, on hyvin todennäköistä, ettei kyseisessä kokouksessa ollut läsnä tämän ryhmän edustajia lainkaan. Mynämäellä säätyläisiä mainitaan nimeltä pöytäkirjateksteissä niin harvoin suhteessa allekirjoitusten runsauteen, että vastaavien päätelmien teko ei onnistu. Silti on uskottavaa, ettei allekirjoituskäytäntö Mynämäellä suuresti poikennut Pöytyän menettelytavoista. Niinpä katson, että tutkimalla useamman kuin yhden henkilön allekirjoittamia pöytäkirjoja kummassakin pitäjässä, on mahdollista saada suhteellisen luotettavaa tietoa säätyläisten osallistumisaktiivisuudesta pitäjänkokouksiin. Saadut tulokset säätyläisten aktiivisuudesta pätevät oletettavasti kaikkiin kokouksiin, myös niihin, joiden pöytäkirjat on allekirjoittanut Lizelius yksin.

Ehdottoman luotettavia allekirjoitukset eivät kuitenkaan ole, sillä pöytäkirjoja ei yleensä tarkastettu ja allekirjoitettu heti kokouksen jälkeen, vaan usein jopa kahden viikon kuluttua kokouksesta.¹²⁸ Allekirjoittaakseen pöytäkirjan kunkin henkilön tuli olla läsnä sekä varsinaisessa kokouksessa että tarkastustilaisuudessa. Allekirjoitusten luotettavuuden puolesta puhuu kuitenkin se, että kokouksissa varmuudella mukana olleet säätyläiset Pöytyällä lähes aina allekirjoittivat pöytäkirjat. Aineisto tosin on tässä tapauksessa hyvin suppea ja käsittää vain 11 pöytäkirjaa kahdeksalta vuodelta. Vaikka kuva jonkin yksittäisen kokouksen säätyläisedustuksesta vääristyisi, on tutkimieni pitäjien tarjoaman aineiston antama kokonaiskuva varmasti totuudenmukainen.

---

¹²⁵ MSA, vuosien 1760–1795 pöytäkirjojen allekirjoitukset.

¹²⁶ Aronsson 1992, 142.

¹²⁷ PSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1752–1760.

¹²⁸ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.10.1752 ja sen allekirjoitukset 18.10.1752; Bergström 1991, 112–113.

Pöytäkirjoja, joissa Lizeliuksen nimen lisäksi on muita allekirjoituksia, on Pöytyällä vuosilta 1752–1760 28 kappaletta. Näistä 11:ssä allekirjoittajien joukossa on vähintään yksi säätyläinen. Mynämäellä vuosina 1761–1795 vastaavat luvut ovat 193 ja 106. Eri kokoustyyppien välillä ei näytä vallinneen selkeitä eroja allekirjoittajien määrässä tai säätyläisnimien esiintymisessä.¹²⁹ Niin pitäjän- kuin kirkkoneuvostonkin kokouksista samoin kuin muista tilaisuuksista hieman yli kolmanneksessa on allekirjoituksista päätellen Pöytyällä ollut mukana säätyläisiä. Mynämäellä näitä oli läsnä hieman yli puolessa kaikista kokouksista. Säätyläiset eivät olleet erityisen ahkeria kokouksissa kävijöitä.

Kummassakin pitäjässä säätyläisten joukosta on kuitenkin helppo erottaa eräänlainen ydinryhmä, joka osallistui pitäjänhallintoon toisia ahkerammin. Pöytyällä vuosien 1752–1760 pöytäkirjoissa mainitaan nimeltä 10 paikkakunnan säätyläisiin kuulunutta henkilöä. Näistä kuusi oli läsnä kokouksissa tutkittuina yhdeksänä vuotena korkeintaan kerran, jotkut vain mainitaan nimeltä. Loput neljä olivat kukin läsnä vähintään viidessä niistä 11 kokouksesta, joissa pöytäkirjan allekirjoittajina on säätyläisiä. Niihin kokouksiin joihin säätyläisiä osallistui, heitä siis osallistui yleensä useita. Joissakin tällaisista kokouksista käsiteltiin koko seurakuntaa koskevia tärkeitä asioita, kuten 22.11.1752 järjestetyssä kirkonkokouksessa kysymystä siitä, saisivatko Oripään asukkaat palkata itselleen oman kappalaisen. Toiset säätyläisvieraita saaneet kokoukset, kuten 1.11.1754 pidetty seurakunnan kokous, eivät poikenneet muista kokouksista mitenkään.¹³⁰

Mynämäellä tutkiminani 35 vuotena pöytäkirjoissa esiintyy 20 säätyläisnimeä, mutta näistäkin on erotettavissa seitsemän henkilöä, jotka kävivät selvästi toisia useammin kokouksissa. Aktiiviseksi olen laskenut henkilön, jonka allekirjoitus esiintyy pöytäkirjoissa useammin kuin keskimäärin kerran vuodessa. Aktiivisesta säätyläisseitsoikosta kaikki eivät kuitenkaan toimineet pitäjänkokouksissa samoina vuosina, sillä esimerkiksi nimismies Johan Avolinin nimi esiintyy pöytäkirjoissa vain vuosina 1761–1770. Sen sijaan sellaisten henkilöiden kuin kapteeni Jacob Johan Cedersparren ja nimismies Carl Martin Boermanin allekirjoitukset ilmestyvät tutkijan silmien eteen vasta 1770-luvun pöytäkirjoissa. Kymmenen toimintavuotensa aikana Avolin ehti olla läsnä ainakin 29 kokouksessa, siis lähes kolmessa kokouksessa vuosittain. Sen sijaan vaikkapa Boerman, edeltäjästään poiketen, osallistui kokouksiin vain hieman useammin kuin kerran vuodessa. Kokouksia, joiden pöytäkirjojen allekirjoituksiin nämä luvut perustuvat, järjestettiin keskimäärin viisi tai kuusi kertaa vuodessa. Joidenkin talonpoikien puumerkit saat-

---

¹²⁹ PSA, vuosien 1752–1760 pöytäkirjojen allekirjoitukset; MSA, vuosien 1761–1795 pöytäkirjojen allekirjoitukset.

¹³⁰ PSA, vuosien 1752–1760 pöytäkirjat.

tavat esiintyä lähes kaikissa pöytäkirjoissa, joten aktiivisimpienkin säätyläisten aktiivisuus jäi kauaksi näistä talonpojista.¹³¹

Mynämäen säätyläisten allekirjoituksia vuosien 1761–1795 pöytäkirjoissa esiintyy kaiken kaikkiaan 164 kappaletta yhteensä 106 pöytäkirjassa. Niissä kokouksissa, joissa säätyläisiä oli läsnä, heitä oli siis keskimäärin yhdestä kahteen henkilöä.¹³² Samanlaista säätyläisryntäystä tiettyihin kokouksiin kuin Pöytyällä, ei Mynämäellä näytä esiintyneen. Koska aika, jolta tutkimus on mahdollinen, on Mynämäellä huomattavasti pidempi ja koska useiden henkilöiden allekirjoittamia pöytäkirjoja on täällä paljon enemmän, voidaan ainakin Mynämäeltä saatuja lukuja pitää hyvin todenmukaisina. Tämän tutkielman piiriin ei luonnollisesti kuulu, kuinka hyvin nämä luvut pätevät kaikkiin Suomen pitäjänkokouksiin.

Säätyläisten joukkoon mahtui myös sellaisia henkilöitä, joita pitäjänhallintoon osallistuminen ei kiinnostanut lainkaan. Pöytyällä vuoden 1751 joulun jälkeen vänrikki Hans Spåra oli poistunut raivoissaan kirkosta kesken pitäjänapulaisen, Simon Sipeliuksen, saarnakuulustelun. Mennessään hän oli vielä tiuskaissut, ettei suinkaan ollut tullut kirkkoon kuulusteltavaksi. Kun asiaa piti käsitellä seuraavan vuoden rovastintarkastuksessa, ei Spåra edes vaivaantunut tulemaan paikalle.¹³³ Monet aateliset pitivät arvolleen sopimattomana osallistua kirkollisiin toimituksiin tavallisen rahvaan silmien edessä. Jotkut pysyttelivät poissa myös kirkonmenoista välttyäkseen alempien säätyjen seuralta ja viettivät sunnuntait vieraillemalla toisten samansäätyisten luona. Jopa ajatus alempisäätyisten henkilöiden opetettaviksi joutumisesta oli eräille säädyn edustajille nöyryytys.¹³⁴ Spåra lienee kuulunut juuri näihin henkilöihin, joten ajatus siitä, että hän, aatelisupseeri, olisi ollut velvollinen vastaamaan mitättömän pitäjänapulaisen kysymyksiin, saattoi olla hänelle liikaa. Ei ole kovin hämmästyttävää, ettei Spåran kaltainen henkilö myöskään koskaan osallistunut pitäjänkokouksiin, joissa piti neuvotella talonpoikien kanssa ja alistua papin puheenjohtajuudelle.

Mynämäellä Saaren kartanoa vuosina 1762–1772 isännöinyt Augustin Ehrensvärd, sotamarsalkka ja Sveaborgin suunnittelija, kuului hänkin niihin pitäjän asukkaisiin, joita ei kokouksissa koskaan nähty. Hän tosin asui muiden tehtäviensä vuoksi kartanossa vain ajoittain. Sen sijaan ne neljä muuta kartanonherra, jotka asuivat Mynämäellä,

---

¹³¹ MSA, vuosien 1761–1795 pöytäkirjojen allekirjoitukset.

¹³² MSA, vuosien 1761–1795 pöytäkirjojen allekirjoitukset.

¹³³ PSA, rovastintarkastuksen pöytäkirja 26.1.1752, 6. §.

¹³⁴ Kivekäs 2008, 38; Vainio-Korhonen 2008, 41, 71, 76, 246.

osallistuivat enemmän tai vähemmän ahkerasti kokouksiin.¹³⁵ Pöytyällä ei yhdenkään kartanon omistaja asunut vakituisesti,¹³⁶ joten nämä henkilöt eivät edes voineet ottaa osaa kokouksiin.

Lisäksi paikalliseen aatelistoon kuului sellaisia henkilöitä kuin Mynämäellä Peren talossa asunut kersantti Adolph Breitholtz, joka vuosina 1775 ja 1776 osallistui pitäjänkokouksiin suhteellisen ahkerasti. Vuonna 1777 Peren talossa riehunut tulipalo aloitti Breitholtzin elämässä onnettomuuksien sarjan, joka lopulta johti siihen, että hän vai moineen ja seitsemine lapsineen kuului vuodesta 1792 alkaen kirkon köyhäinkassasta raha-apua saavien joukkoon. Tällainen henkilö ei tietenkään edes saanut osallistua pitäjänkokouksiin, joissa päätettiin muun muassa köyhäinapurahojen jakamisesta.¹³⁷

Paikallisen alemman säätyläistön osallistumisaktiivisuus ei kohonnut kovin korkeaksi kummassakaan pitäjässä. Säätyläisten melko alhainen aktiivisuus oli tietysti ryhmän jäsenten oman valinnan tulosta. Ilmeisesti säätyläiset eivät olleet erityisen kiinnostuneita pitäjänhallintoon osallistumisesta. Vain noin puolessa kaikista kokouksista oli läsnä edes yksi säätyläinen, mikä antoi papistolle ja talonpojille monessa yhteydessä vapaat kädet sopia tehtävistä päätöksistä keskenään. Tämän vuoksi alemman säätyläistön vaikutusvalta ei voinut muodostua ratkaisevaksi ainakaan pitäjän juoksevia asioita hoidettaessa.

Panu Pulma on todennut Uudenmaan kartanovaltaisten pitäjien aatelisten ja muiden säätyläisten hallinneen ainakin paikkakuntansa köyhäinhoitoa koskevaa päätöksentekoa lähes täydellisesti. Tällaisissa seurakunnissa talonpoikien vaikutusmahdollisuudet ovat jääneet erittäin pieniksi.¹³⁸ Pöytyällä tai Mynämäellä, joissa suuria kartanoita oli vähemmän, ei ole havaittavissa merkkiäkään tällaisesta säätyläistön ylivallasta. Näissä seurakunnissa säätyläistön suurin osa pysytteli melko syrjässä pitäjänhallinnosta.

Sen sijaan vaikutusvallassa yksi henkilö kohosi kummassakin pitäjässä korkealle säätyveljiensä yläpuolelle. Yläneen kappelin patronuksella, Yläneenkartanon herralla, oli varsin paljon sanottavaa niin Yläneen kuin koko Pöytyän asioista päätettäessä. Mynämäellä Lehtisten kartanon omistanut Mietoisten kappelin patronus oli aivan samanlaisessa asemassa. Sattumoisin nämä kahden pitäjän korkeat herrat olivat veljeksiä keskenään. Yläneenkartanon ja siten suurimman osan kappeliseurakunnan alueesta omisti hovijunkkari, paroni Claes Lybecker, joka kuitenkin ei vakituisesti asunut pitäjässä.

---

¹³⁵ MSA, vuosien 1761–1795 pöytäkirjojen allekirjoitukset; Suomen maatilat III, 1144, 1214; Suomen kartanot ja suurtilat II, 119–133.

¹³⁶ Suomen kartanot ja suurtilat II, 499–511.

¹³⁷ MSA, kokouspöytäkirja 1.7.1792; Sandelin & Sandelin 2008, 2–4.

¹³⁸ Pulma 1985, 205–206.

Hänen nuorempi veljensä, niin ikään hovijunkkari ja paroni, Karl Blechard sen sijaan asui ja hallitsi Lehtisissä.¹³⁹

Lybeckerin veljeksillä oli keskenään hyvin samankaltaiset tavat vaikuttaa pitäjänhallintoon. Molemmat lähettivät Lizeliukselle kirjeitä, jotka oli tarkoitettu kokousväelle luettaviksi. Näissä kirjeissään patronukset kertoivat omat mielipiteensä asioista, joita kokouksissa piti käsitellä. Varsinkin vetoamalla siihen, että omistivat eniten manttaaleita pitäjässä ja siten vastasivat suuresta osasta eri hankkeiden kustannuksista, he saivat taivuteltua muut kokouksiin osallistuneet henkilöt puolelleen. Patronusten kirjeet olivat kuitenkin melko harvinaisia ja niitä oli odotettavissa vain, kun kokouksen oli tarkoitus päättää jostakin rakennushankkeesta tai muusta tärkeästä patronaattiseurakuntaa tai koko pitäjää koskeneesta asiasta.¹⁴⁰

Karl Blechardilla oli tapana toisinaan saapua henkilökohtaisesti paikalle joihinkin kokouksiin antaakseen sanoilleen entistä enemmän painoarvoa. Toisinaan hän näin tehdessään joutui suorastaan ilmiriitaan seurakunnan talonpoikaisedustajien kanssa, mikä johti useimmiten siihen, ettei kokous pystynyt tekemään minkäänlaisia päätöksiä. Nämä tapaukset ovat kuitenkin poikkeuksia. Pääsääntöisesti nuoremmalla Lybeckerillä näytti olleen varsin hyvät suhteet niin muuhun seurakuntaan kuin rovasti Lizeliukseenkin, joka silloin tällöin vieraili hänen luonaan Lehtisissä.¹⁴¹

Täysin samaa ei voi sanoa vanhemmasta veljestä, jonka välit Lizeliukseen näyttivät ajoittain olleen kireät. Toukokuun viidentenä vuonna 1754 Claes Lybecker lähetti Turun tuomiokapitulille kirjeen, jossa syytti kirkkoherraa liiasta omavaltaisuudesta. Tämä oli huhtikuun lopulla samana vuonna kuuluttanut pitäjänkokouksen pidettäväksi Yläneen kappelilla neuvottelematta asiasta ensin Lybeckerin kanssa. Kokouksessa oli muun muassa nimitetty perintötalonpoika Jaakko Tapala Yläneen kirkonisännäksi. Lybecker vaati kokouksen päätöksen peruuttamista ja uuden kirkonisännän valintaa, koska katsoi olevansa oikeutettu valitsemaan kappalaisen lisäksi myös kaikki muut kappeliseurakunnan kirkonpalvelijat ja luottamusmiehet. Kirkkoherralla ei hänen mukaansa sen sijaan olisi ollut minkäänlaisia oikeuksia osallistua kappelin kirkonisännän valintaan. Lopuksi Lybecker vetosi siihen, että yksin omisti lähes kaikki kappeliseurakunnan maat. Hänen

---

¹³⁹ Suomen kartanot ja suurtilat II 1941, 127, 506; Perälä 1961, 244–248, 260–261; Ylönen 1969 547–548.

¹⁴⁰ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.10.1752, 1.§, C.Lybeckerin tuomiokapitulille 5.5.1754 lähettämän kirjeen kopio; MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 6.11.1763, 5.§ ja 19.12.1774, 1.§, kirkonkokouksen pöytäkirja 27.1.1765, 2.§, vanhinten kokouksen pöytäkirja 18.3.1774, 3.§; Kirkonkokouksen pöytäkirja 1.4.1766, 4.§, Saarimaa 1917, 70–71.

¹⁴¹ MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 15.7.1764, 1.§ ja 27.11.1768, 1.§, kirkonkokouksen pöytäkirja 4.5.1769, vanhintenkokouksen pöytäkirja 16.6.1769, kokouspöytäkirja 8.10.1775.

vaatimuksiinsa ei kuitenkaan suostuttu, ja Tapala sai pitää virkansa.¹⁴² Olipa syynä valitukseen sitten se, että perintötalollisena Tapala ei kuulunut Lybeckerin alustalaisiin ja käskettäviin, tai vain jonkinlainen kirkkoherran ja kartanonherran välinen taistelu kapelin herruudesta ja vaikutusvallasta pitäjässä, se kertoo joka tapauksessa, etteivät aate- lin ja papiston välit aina olleet täysin moitteettomat.

Edellä kerrotun perusteella on ilmeistä, että Gunnar Suolahden käsitys papistoon kuu- lumattomien säätyläisten aktiivisuudesta kokouksissa ei päde tutkimieni pitäjien paikallishallintoon ja on siis näiden pitäjien osalta liioiteltu. Paikallisen alemman säätyläistön vaikutus pitäjänkokouksen tai kirkkoneuvoston päätöksiin ei voinut muodostua ratkai- sevaksi ainakaan pitäjän jokapäiväisten asioiden hoidossa. Ryhmän osoittama aktiivi- suus ei yksinkertaisesti riittänyt tähän. Sen sijaan erityisen tärkeitä tapauksia käsiteltäes- sä paikallinen säätyläistö osallistui kokouksiin ahkerammin, mutta tällöin suurin merki- tys oli paikallisten patronusten sanalla, olipa se sitten kirjallisesti esitetty tai paikan päällä henkilökohtaisesti lausuttu. Muutamat välillä rajuiksi yltyneet erimielisyydet sää- tyläisten ja talonpoikien tai papiston välillä eivät muuta sitä tosiasiaa, että herrasväen suhteet muihin pitäjänhallinnon osapuoliin olivat Pöytyällä ja Mynämäellä hyvät. Lu- vun alussa esitelty Bergströmin ja Aronssonin näkemykset pätevät näihin pitäjiin huo- mattavasti paremmin kuin vanhemman suomalaisen tutkimuksen antama kuva. Jäljem- pänä palaan kysymykseen siitä, kuinka aloitteellisia säätyläiset seurakunnissa olivat ja kuinka paljon he *halutessaan* pystyivät vaikuttamaan päätöksentekoon.

3.3. Papisto paikallishallinnon johdossa

Tähän mennessä olemme tutustuneet Pöytyän ja Mynämäen seurakuntien vaikutusval- taisimpiin edustajiin, ja nyt on aika kääntää katsemme seurakunnasta pitäjänhallinnon toiseen osapuoleen, papistoon. Vaikka seurakunnan talollisten määrä saattoi nousta use- aan sataan ja vaikka kirkkoneuvostossa saattoi olla kymmeniä maallikkojäseniä, kun taas paikallisen papiston lukumäärä oli laskettavissa usein yhden käden sormin, puhe pitäjänhallinnon kahdesta osapuolesta on täysin perusteltua. Virkansa puolesta papiston tehtävänä oli johtaa paikallishallintoa osana valtakunnan ja kirkon organisaatiota. Seu- rakunta taas osallistui pitäjänhallintoon paikkakunnan asukkaina, joiden elämään pitä- jänkokouksissa tehdyillä päätöksillä oli huomattavasti suurempi vaikutus kuin papiston

---

¹⁴² PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 3.3.1754, 1.–2.§, C.Lybeckerin tuomiokapitulille 5.5.1754 lähettä- män kirjeen kopio.

oloihin. Ennen kuin siirrymme tutkailemaan näiden kahden osapuolen välisiä suhteita, meidän on kohdistettava katsemme papiston jäsenten keskinäisiin suhteisiin ja työnjakkoon.

Yksi valitsemani lähdeaineiston tuottama ongelma on, etten voi oman aineistoni avulla vertailla eri pitäjien kirkkoherroja keskenään. Lizelius toimi kummankin tutkimani pitäjän kirkkoherrana ajanjaksona, jolta on säilynyt riittävästi aineistoa tutkimuksen tekemiseen. Niinpä en voi verrata kahta tai useampaa kirkkoherraa keskenään ja tutkia, kuinka suuria eroja näiden henkilöiden toimintatapojen ja alempaan papistoon suhtautumisen välillä oli. Ainoaksi keinoksi Lizeliuksen ja hänen aikalaiskirkkoherrojensa suhteuttamiseen jää hänen vertaamisensa aikaisemman tutkimuksen tarjoamiin tietoihin muista kirkkoherroista.

Sekä Bergströmin että Suolahden mukaan kirkkoherra oli pitäjän papistosta se, joka etupäässä vastasi paikallishallinnosta. Tämä ei tarkoittanut ainoastaan pitäjänkokousten puheenjohtajana toimimista, vaan myös tehtyjen päätösten toimeenpanon organisoimista. Usein kirkkoherra yksin joutui huolehtimaan jonkin uuden järjestelmän, esimerkiksi pitäjänmakasiinien, toiminnasta, kirjanpidosta ja muista kyseisen järjestelmään kuuluneista asioista. Toisaalta monet kirkkoherrat pyrkivät tieteen tahtoon sysäämään kappalaiset ja muut vähäisemmät pappismiehet syrjään ja vaatimaan itselleen ehdotonta määräysvaltaa lähes kaikissa pitäjän asioissa. Nämä vaatimukset kävivät entistä kovemmiksi, jos kirkkoherra oli paikallinen lääninrovasti ja siten periaatteessa rovastikunnan toisten kirkkoherrojen esimies.¹⁴³

Suolahden mukaan myös varallisuus kasaantui papiston keskuudessa nimenomaan kirkkoherroille ja rovasteille, joista muodostui eräänlainen pappisyliymistö. Sen sijaan alemman papiston edustajat vaipuivat suoranaiseksi pappisköyhälistöksi. Tämä oli omiaan kiristämään papiston keskinäisiä välejä siinä määrin, että sen jäsenten sopuisat suhteet olivat harvinaisia.¹⁴⁴ Pöytyän tai Mynämäen pitäjänkokousten pöytäkirjoista ei merkkejä tällaisesta epäsovusta kuitenkaan ole havaittavissa. Tutkimani ajanjaksona ei käsitelty ainuttakaan sellaista asiaa, jossa paikallinen papisto olisi ollut erimielinen, eikä viitteitä muista pappien välisistä riidoista esiinny. Mynämäellä Lizelius johti Mietoisten kappelin kirkonkokouksia sulassa sovussa kappalaisen, Per Sonckin kanssa.¹⁴⁵ On toki mahdollista, että kuva papiston hyvistä keskinäisistä suhteista on vain näennäinen. Mahdolliset pappien väliset kahnaukset eivät välttämättä nousseet esille pitäjänko-

¹⁴³ Suolahti 1919, 193; Bergström 1991, 107; Ks. myös Aaltonen 1934, 250–251; Heininen & Heikkilä 1996, 147; Fiebranz 2002, 295.

¹⁴⁴ Suolahti 1919, 180–184, 195; ks. myös Laasonen 1991, 296 ja Heininen & Heikkilä 1996, 147.

¹⁴⁵ Ks. esim. MSA, kirkonkokousten pöytäkirjat 4.5.1769, 25.5.1772 ja 27.11.1774.

kouksissa, joten emme voi suoraan olettaa, ettei niitä esiintynyt lainkaan. Pöytäkirja-aineisto kertoo joka tapauksessa pappien keskinäisten suhteiden olleen riittävän hyvät pitäjänhallinnon häiriöttömälle toiminnalle.

Osittain niin pappisriitojen puute kuin pitäjänhallinnon häiriötön toiminta saattavat selittyä sillä, että Suolahden ja Bergströmin näkemys kirkkoherran korostuneesta johtosemasta suhteessa muuhun papistoon pitää paikkansa Pöytyällä ja Mynämäellä. Mikäli allekirjoituksiin on uskomisen, Lizelius oli Pöytyällä yksin papiston edustajana lähes kaikissa kokouksissa. Jopa Yläneen kappelin kirkkokokouksissa kappalaisen, Mikael Saliniuksen, nimi esiintyy vain kaksi kertaa. Hänen edeltäjänsä, Matthias Fonteniuksen, allekirjoitusta sen sijaan ei näy lainkaan. Yläneen rovastintarkastusten pöytäkirjoissa kummankaan nimeä ei esiinny allekirjoitusten joukossa yhtään kertaa.¹⁴⁶ Kuten Sonckin ja Lizeliuksen yhteistyö osoittaa, alempi papisto osallistui pitäjänhallinnon toimintaan Mynämäellä useammin kuin Pöytyällä. Tästä huolimatta Lizeliuksen määräävä asema oli ehdoton.¹⁴⁷

Pitäjänsäkokouksien järjestäminen ja ahkeruus pöytäkirjojen kirjoittamisessa vaihtelivat huomattavasti eri kirkkoherrojen välillä. Niinpä myös se, millä tolalla tietyn pitäjän asiat olivat, riippui suuresti kyseisen pitäjän kirkkoherran aktiivisuudesta. Muu papisto ja seurakunta saattoivat osallistua päätöksentekoon vain, jos heidät kutsuttiin koolle.¹⁴⁸ Kuten olen jo aineistoni valintaa perustellessani todennut, Lizelius kuului tässä suhteessa aikakautensa ahkerimpiin kirkkoherroihin.

Kirkkoherrojen sivistystaso oli yleisesti erittäin hyvä. 1700-luvulla tämä merkitsi sitä, että suurin osa kirkkoherroista oli omaksunut ajatuksia valistusideologiasta. Monet heistä pyrkivät edistämään seurakuntalaistensa maallista hyvinvointia siinä kuin huolehtimaan näiden sielujen autuudesta. Joillekin ensin mainittu päämäärä muodostui jopa tärkeämmäksi, sillä suuri osa papiston palkasta muodostui talollisten maksamista kymmenyksistä, joista kolmannes kuului kirkkoherralle. Mitä paremmin talonpoika menestyi viljelytoimissaan, sitä paremmat olivat hänen tulonsa ja samalla niistä kirkkoherralle maksetut osuudet. Seurakuntalaisten opastaminen tehokkaamman viljelyn saloihin ei siis aina ollut puhtaasti kristillisen epäitsestä toimintaa.¹⁴⁹

Hyvin monet aikakauden kirkkoherrat olivat perehtyneitä lääkintätoimeen, rakennustaitoon ja luonnontieteisiin tai pystyivät omalla esimerkillään osoittamaan talonpojille,

---

¹⁴⁶ PSA ja YSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1740–1760; YSA tarkastuspöytäkirjat 1745–1754.

¹⁴⁷ MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1760–1795.

¹⁴⁸ Bergström 1991, 112–115; Laasonen 1991, 312; Fiebranz 2002, 295–296.

¹⁴⁹ Suolahti 1919, 160, 221–223; Juva 1955, 96–100; Laasonen 1991, 320–322; Heininen & Heikkinen 1996, 143–145; Juntumaa & Rasila 2003, 403–404.

mitä hyötyä peltojen ojituksesta ja koskien perkaamisesta oli maanviljelykselle.¹⁵⁰ Tässä mielessä Anders Lizelius ei suuremmin poikennut aikansa kirkkoherrojen enemmistöstä. Hän oli tunnettu perunan sekä köyhäinmakasiinien puolestapuhuja, ja Mynämäellä hän esimerkiksi teki onnistuneen aloitteen pitäjänapteekin perustamiseksi.¹⁵¹ Kuten olen aikaisemmin todennut, Lizeliuksen poikkeuksellisuus perustui siihen, että hän pyrki esittelemään erilaisia uutuuksia talonpojille myös kirjallisesti ja samalla muutenkin parantamaan näiden yleissivistystä. Uusien asioiden esittely sinällään ei ollut ennenkuulumatonta toimintaa, vaan ainoastaan rovasti Lizeliuksen siihen käyttämät keinot. Itse asiassa kirjallisen toiminnan kentän ulkopuolella Lizelius oli varsin tyypillinen aikansa kirkkoherra, joskin erittäin toimelias sellainen. Tämä huomio vahvistaa olettamusta siitä, ettei Pöytyän ja Mynämäen pitäjänhallinto ansiokkaan kirkkoherran johdossa poikennut liikaa muiden lähipitäjien käytännöistä. Vaikka Lizelius piti kokouksia monia kollegoitaan useammin, ei mikään anna olettaa, että itse pitäjänhallinnon perusteissa olisi ollut suuria eroja muihin pitäjiin nähden. Työssäni saavuttamani tutkimustulokset ovat siis tältä kannalta ainakin periaatteessa yleistämiskelpoisia.

Mahdollisuuteni tutkia kappalaisten asemaa ja sen vaihtelua viranhaltijasta riippuen ovat toisenlaiset kuin kirkkoherrojen kohdalla. Aikaisemmassa tutkimuksessa kappalaisia on käsitelty varsin vähän, mutta lähdeaineistossani heitä esiintyy kuusi henkilöä. Tässä tapauksessa omaan aineistooni perustuva vertailu on siis mahdollinen.

Edellä olen jo maininnut, että Pöytyällä Yläneen kappalaisina toimineet Salinius ja Fontenius olivat lähes täysin syrjässä pitäjänhallinnosta, kun taas Mynämäellä Mietoisten kappalaisena toiminut Sonck oli varsin ahkerasti mukana kappeliseurakunnan hallinnossa.¹⁵² Mietoisten seurakunnan 1700-luvun elämää tutkinut Heikki Haavio toteaa Sonckin olleen ”innokas sielunpaimen, jonka huolenpito ulottui kaikille seurakuntaelämän aloille”. Lisäksi Haavio kertoo Sonckin pitäneen kappeliseurakunnan asiakirjat ihanteellisesti ajan tasalla ja järjestyksessä sekä toisinaan itse pitäneen kirkonkokouksia kappelilla.¹⁵³ Sonckin seuraaja, Johan Arenius taas pysytteli poissa kokouksista aina vuoteen 1785 saakka, jolloin Lizeliuksen terveys oli käynyt niin heikoksi, että tämä tarvitsi toisinaan sijaisia huolehtimaan kokousten puheenjohtajuudesta. Tällöin tehtävä

---

¹⁵⁰ Suolahti 1912, 188; Suolahti 1919, 221–226; Juva 1955, 166; Lindroth 1978, 91–94, 508; Bergström 1991, 163–164; Heininen & Heikkilä 1996, 145; Manninen 2000, 43, 56–65.

¹⁵¹ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 30.11.1767, 3.§ ja kuorikokouksen pöytäkirja 10.11.1782; Yläneen kirkonkokouksen pöytäkirja 30.11.1758, 5.–7.§, Virtanen 1919, 64–66; Ylönen 1969, 600.

¹⁵² PSA ja YSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1740–1760; YSA tarkastuspöytäkirjat 1745–1754; ks. esim. MSA, kirkonkokousten pöytäkirjat 4.5.1769, 25.5.1772 ja 27.11.1774.

¹⁵³ Haavio, päiväämätön käsikirjoitus, 41, 108; ks. myös esim. MSA, kuorikokouksen pöytäkirja 9.10.1768.

saattoi langeta myös Areniukselle.¹⁵⁴ Haavio ei mainitse Areniuksen kunnostautuneen Sonckin tavoin poikkeuksellisen hyvin tehtäviä hoitaessaan, vaikka tämä Lizeliuksen kuoltua hoiti väliaikaisesti kirkkoherran tehtäviä.¹⁵⁵ Mynämäen toista kappalaisenvirkaa hoiti pitkään Mikael Lundelin ja tämän jälkeen, vuodesta 1783, Johan Jacob Erling. Näistä ensin mainittu näyttää osallistuneen pitäjänhallintoon vain hyvin satunnaisesti, mutta jälkimmäinen toimi toisinaan Lizeliuksen sijaisena Mietoisten Areniuksen tavoin. Toisinaan Lizelius itse oli läsnä kokouksissa, vaikkei niitä enää johtanutkaan¹⁵⁶

Suomen papistoon mahtui paljon kappalaisia, jotka olivat useimpien kirkkoherrojen lailla omaksuneet valistusideologian ja pyrkivät toteuttamaan sitä myös käytännössä omaa papillista toimeaan hoitaessaan.¹⁵⁷ Vaikuttaa siltä, että tutkimieni pitäjien kappalaisista ainakin Per Sonck kuului tähän joukkoon. Tarmokas pappismies pystyi erinomaisesti ottamaan huolehtiakseen osasta kappeliseurakuntansa hallintoa. Tätä ei estänyt edes se, että kirkkoherrana ja rovastina samassa pitäjässä oli toinen vähintään yhtä tarmokas mies. Sen sijaan ne kappalaiset, joiden mielenkiinto ei kohdistunut pitäjänhallintoon, saattoivat helposti jättäytyä sen ulkopuolelle. Vain kirkkoherran sairastellessa kappalaiset saattoivat joutua ottamaan vastuuta pitäjänhallinnosta vasten tahtoaan. Tämän perusteella vaikuttaa siltä, että kappalaisten henkilökohtaisilla ominaisuuksilla oli ainakin Pöytyällä ja Mynämäellä huomattava merkitys sille, minkälaisiksi heidän tehtävänsä suhteessa pitäjänhallintoon muodostuivat.

Kirkkoherran ja kappalaisten lisäksi pitäjään mahtui vaihteleva määrä myös muuta papistoa. En katso tarpeelliseksi käsitellä tässä pitäjän kartanoiden kotipappeja, jollaisesta on maininta esimerkiksi Saaren kartanosta¹⁵⁸ ja joka sivumennen sanoen saattoi osaltaan vaikuttaa kartanonherra Ehrensvärdin haluttomuuteen osallistua pitäjänhallintoon yhdessä pitäjän vakinaisen papiston kanssa. Sen sijaan pitäjänapulaisten ja papiston itselleen omin varoin palkkaamien apupappien asemaa on aiheellista pohtia.

On hyvin valitettavaa, että näistä papeista on säilynyt vain vähän tietoja. Tietojen kerääminen systemaattisesti kaikista tietyllä alueella tietyssä aikana toimineista avustavista papeista on usein täysin mahdotonta. Saadut tiedot ovat hyvin satunnaisia.¹⁵⁹ Pöytyän osalta Ylönen on tutkinut myös tämän pappisryhmän vaihteita, ja havainnut, että pitä-

---

¹⁵⁴ MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1776–1795.

¹⁵⁵ Haavio, päiväämätön käsikirjoitus, 108–109.

¹⁵⁶ MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1760–1795, ks. esim. kirkkokokouksen pöytäkirja 3.10.1776 ja kokouspöytäkirja 11.3.1792.

¹⁵⁷ Suolahti 1919, 222–223.

¹⁵⁸ Kuulutus Mynämäenllä 12.6.1769, Saarimaa 1917, 85–86. Tässä kuulutuksessa päivämäärä lienee virheellinen. Todellinen kuulutuspäivä oli 18.6.1769.

¹⁵⁹ Bergström 1991, 53.

jänapulaisiin mahtui sellaisia henkilöitä kuin pahamaineinen alkoholisti, huorintekijä ja epäilty murhamies Johannes Hornaeus ja toisaalta myös sellaisia kuin tätä seurannut tunnollinen Simon Sipelius.¹⁶⁰ Pitäjänhallinnossa Sipelius sai kyvykkyydestään huolimatta vain hyvin vähäpätöisiä tehtäviä, kuten esimerkiksi Oripään rukoushuoneen tilien hyväksyttämisen paikallisten talonpoikien luona.¹⁶¹ Lizeliuksen henkilökohtaisena avustajana Pöytyällä toimineen Johan Liliuksen pitäjänhallinnolliset tehtävät rajoittuivat siihen, että hän oli läsnä yksittäisissä kokouksissa.¹⁶²

Mynämäeltä ei erilaisten apupappien osallistumisesta pitäjänhallintoon ole käytännössä minkäänlaisia tietoja ennen Lizeliuksen sairastelua. Pitäjänkokousten pöytäkirjoissa on tuolta ajalta mainintoja apupapeista lähinnä vain niissä kohdissa, joissa seurakunnan edustajat ovat keskustelleet lukkaripapin hankkimisesta seurakuntaan, jotta tämä muiden töidensä ohella voisi toimia myös kirkkoherran apuna. Ajoittain tällainen pappismies seurakunnassa olikin, mutta pitäjänhallintoon hän osallistui lähinnä toimimalla joidenkin kokousten kirjurina. Toisaalta rovastin äkillisen sairastumisen johdosta, varsinkin vuodesta 1785 alkaen jopa tällainen lukkaripappi saattoi kelvata joidenkin kokousten puheenjohtajaksi, ellei ketään muuta pappia ollut nopeasti tavoitettavissa.¹⁶³

Edellä kerrotun perusteella on helppoa tulla siihen tulokseen, että pitäjänhallinnon papistolle kuuluvasta osuudesta vastasi kirkkoherra lähes yksin. Tämä pätee niin tutkiמיני seurakuntiin kuin mitä ilmeisimmin koko Ruotsin valtakuntaan. Alemman papiston edustajat osallistuivat harvoin pitäjänhallinnon toimintaan. Vain kappalaiset saattoivat hoitaa joitakin kappeliseurakuntien hallintoon liittyviä seikkoja ilman kirkkoherran väliintuloa, mutta tällöin kysymys oli poikkeuksellisen toimeliaista henkilöistä. Kappalaisen henkilökohtaisilla ominaisuuksilla oli suuri merkitys sille, kuinka paljon hän osallistui pitäjän hallinnollisiin tehtäviin. Tässä suhteessa kappalaiset poikkesivat muusta papistosta. Siinä missä kirkkoherra omista ominaisuuksistaan riippumatta yleensä sai suurimman osan pitäjänhallinnosta harteilleen, tulivat taas erilaiset apupapit suljetuiksi sen ulkopuolelle riippumatta siitä halusivatko he tätä itse vai eivät.

---

¹⁶⁰ Ylönen 1969, 814–816.

¹⁶¹ Ks. esim. PSA, vanhimpainkokouksen pöytäkirja 27.1.1754.

¹⁶² Ks. esim. PSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 6.1.1760.

¹⁶³ Ks. esim. MSA, kirkonkokousten pöytäkirjat 21.5.1770 ja 27.4.1783 sekä pitäjänkokouksen pöytäkirja 27.3.1791.

4. Pitäjänhallinnon käytännöt

4.1. Kirkkoneuvoston merkitys

Lokakuun 30. päivänä vuonna 1763 Mynämäen pienempi kirkkoneuvosto sai ratkaistavakseen melkoisen arvoituksen. Pitäjän vanha räätäli Matti Eerikinpoika oli edellisenä päivänä löytynyt kuolleena saunastaan. Hänen ruumiinsa oli maannut kiukaalla, kasvot ja kädet mustiksi kärventyneinä. Nyt neuvoston piti selvittää, mitä räätälille oli tapahtunut, sillä muuten ei vainajaa voitu haudata kunniallisesti.¹⁶⁴

Kokouksessa läsnä olleet todistajat eivät tienneet kertoa mitään muuta tapaukseen liittyvää, kuin että Matti Eerikinpoika oli jo pitkään kärsinyt vilutaudista ja pyrkinyt haakeutumaan lämpimiin paikkoihin. Tämä tieto sekä se, ettei vainajassa ollut näkynyt palovammojen lisäksi merkkejä väkivallasta, saivat kirkkoneuvoston jäsenet päättelämään, ettei tapaukseen liittynyt mitään rikosta. Räätälin elämästä selville saadut seikat eivät myöskään viitanneet siihen, että tämä olisi haatonut itsemurha-aikeita mielessään. Lopulta neuvosto tuli siihen tulokseen, että räätäli oli kuollut tapaturmaisesti. Tämän oli täytynyt palata saunalle jonkin aikaa sen jälkeen, kun oli sytyttänyt tulen pesään. Todettuaan, ettei sauna vielä ollut tarpeeksi lämmin, oli viluinen räätäli käynyt istumaan kiukaan kiville, jotka olivat jo hieman lämmenneet. Tulipesästä salavihkaa noussut häkä oli kuitenkin pian tainnut hän, ja hän oli kaatunut kasvot edellä kiukaalle. Kukaan ei ollut huomannut mitään, ennen kuin hänet seuraavana päivänä löydettiin samasta asennosta pahasti palaneena. Koska kirkkoneuvosto pystyi ratkaisemaan arvoituksen, sai räätäliparka sentään kunniallisen hautauksen.¹⁶⁵

Pöytyän ja Mynämäen kirkkoneuvostot oli perustettu juuri sellaisia pikaista ratkaisua vaativia asioita varten, jotka eivät koskeneet koko seurakuntaa. Kaikkia seurakunnan talollisia ei tarvittu ratkaisemaan, oliko yksittäisellä vainajalla oikeus tulla kunniallisesti lasketuksi haudan lepoon. Kummassakin pitäjässä kirkkoherra Lizelius oli perustellut ehdotustaan kirkkoneuvoston perustamisesta sillä, ettei koko seurakuntaa välttämättä tarvitsisi rasittaa asioilla, jotka pienempikin joukko voisi ratkaista.¹⁶⁶ Tarkoituksena oli siis Lizeliuksen mukaan vain keventää pitäjänkokouksissa käymisen talonpojille tuottamia rasituksia.

---

¹⁶⁴ MSA, pienen kirkkoneuvoston kokouksen pöytäkirja 30.10.1763.

¹⁶⁵ MSA, pienen kirkkoneuvoston kokouksen pöytäkirja 30.10.1763.

¹⁶⁶ PSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 9.8.1752, 1.§; MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 21.9.1761, 1.§.

Lizeliuksen kirkollista toimintaa tutkinut Kauko Pirinen on arvellut, että kirkkoherralla oli painavampiakin syitä kirkkoneuvoston perustamiselle. Neuvosto saattoi Pirisen mukaan toimia pienenä asiantuntijaryhmänä, jota kirkkoherra pystyi ohjaillemaan mielensä mukaan. Ainakin neuvoston talonpoikaisjäsenet tämä olisi helposti voinut saada puolelleen. Myös Väinö Perälä on esittänyt samanlaisia ajatuksia Mynämäen kirkkoneuvostosta.¹⁶⁷ Ajatus on mielenkiintoinen, joten sitä on syytä tutkia tarkemmin.

Pirinen perustelee arveluaan sillä, että Mynämäen talonpojat valittivat toisinaan tulensa ohitetuiksi päätöksenteossa. Talonpoikien mukaan kirkkoherra teki päätöksiä hyvin pienen joukon kanssa, eikä tarpeeksi usein kysynyt pitäjän talollisten enemmistön mielipidettä. Jotkut talolliset arvelivat etenkin köyhäinhoidon varojen käytössä olevan jotakin hämäräperäistä.¹⁶⁸

Tällaisia valituksia esiintyi Mynämäellä kuitenkin hyvin harvoin, eikä Pöytyän seurakunta koskaan protestoinut kirkkoneuvoston tekemiä päätöksiä.¹⁶⁹ Mikäli Pirisen ja Perälän arvelu neuvoston jäsenten ohjailtavuudesta pitäisi paikkansa, pitäjänkokousten pöytäkirja-aineistosta tulisi löytyä viitteitä siitä, että neuvoston jäsenet ovat selvästi toimineet talollisten enemmistön mielipiteen vastaisesti.

Parhaan mahdollisuuden kirkkoneuvoston ja seurakunnan talollisten enemmistön mielipiteiden vertailuun tarjoaa vuoden 1769 lukkarinvaalin äänestysluettelo Mynämäeltä. Kyseisessä vaalissa Lizelius oli valinnut lukkarintoimeen hakeneista henkilöistä kolme sopivimmaksi katsomaansa. Seurakunnan tuli valita näistä mieleisensä, mutta pitäjän talonpojat vaativat lukkariksi henkilöä, joka ei rovastin mukaan ollut kyllin pätevä. Lopulta erimielisyys rovastin ja seurakunnan enemmistön välillä yltyi rajuksi riidaksi. Varsinaisessa vaalitulaisuudessa suurin osa talollisista äänesti omaa ehdokastaan, vaikka Lizelius oli ilmoittanut, ettei tulisi hyväksymään muita kuin itse asettamilleen ehdokaille annetut äänet.¹⁷⁰

Äänestysluetteloä tutkimalla voi saada selville, äänestivätkö kirkkoneuvoston jäsenet Lizeliuksen tahdon mukaisesti vai sen vastaisesti. Mikäli neuvoston jäsenet äänestivät jotakuta hänen esittämistään ehdokkaista seurakunnan enemmistön tahdon vastaisesti, he saattoivat hyvinkin olla hänen ohjailtavinaan myös muissa asioissa. Jos taas neuvoston jäsenet asettuivat muun talollisväestön mielipiteen taakse, eivät he selvästikään olleet täysin kirkkoherransa ohjattavissa, vaan ennemminkin pitäjän enemmistön mielipiteen.

---

¹⁶⁷ Perälä 1963, 264; Pirinen 1978, 120.

¹⁶⁸ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 13.10.1785, 6.§; Pirinen 1978, 120.

¹⁶⁹ PSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1740–1760; MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1760–1795.

¹⁷⁰ Viinikkala 2007, 11–12.

Luettelo puhuu selvää kieltään. Neuvoston jäsenistä vain osa säätyläisistä asettui tukemaan jotakuta Lizeliuksen ehdokkaista. Sen sijaan kaikki kuudennusmiehet, kirkonisäntä ja kaikki varmuudella vanhimpien joukkoon kuuluneet talonpojat äänestivät pitäjän talollisten enemmistön ehdokasta.¹⁷¹ Tässä vaalissa neuvoston talonpojat asetuivat niin voimakkaasti kirkkoherraansa vastaan, ettei heidän voi olettaa olleen tämän mielipiteistä muissakaan asioissa kovin riippuvaisia. Syitä tähän pohdin viimeisessä käsittelyluvussa.

On hyvin epätodennäköistä, että Lizelius olisi kirkkoneuvostoja perustaessaan ensisijaisesti pyrkinyt siihen, että olisi vastaisuudessa saanut tahtonsa läpi pitäjänhallinnossa. On toki mahdollista, että tämä näkökulma on ollut hänen mielessään, mutta todennäköisesti pöytäkirjoihin merkitty pyrkimys talonpoikien rasiusten helpottamiseen oli todellinen. Myös muissa Suomen seurakunnissa kirkkoneuvoston perustamisen taustalla oli tarve helpottaa kokousmatkojen kaukana kirkonkylistä asuneille talonpojille tuottamia rasituksia¹⁷², joten tämä saattoi olla päällimmäisenä syynä Lizeliuksenkin mielessä.

Vertailu Ruotsiin tuo lisätietoa kirkkoneuvostojen perustamisen syistä. Ruotsin ja Suomen välillä vallitsee selvä ero kirkkoneuvostojen perustamisajankohtien välillä. Suomen seurakunnissa neuvostot olivat yleisiä kautta koko 1700-luvun. Peter Aronssonin tutkimissa smoolantilaisseurakunnissa kirkkoneuvosto alkoi saada merkitystä vasta 1800-luvulla, kun ratkaisua vaatineiden kirkkokuri- ja muiden tapausten määrä oli noussut huimasti. Tätä ennen elin oli lähes tuntematon. Carin Bergström taas ei mainitse lainkaan kirkkoneuvostoa Oland-Frösåkerin rovastikunnassa, minkä täytyy johtua siitä, ettei kyseisellä alueella Bergströmin tutkimana ajanjaksona toiminut kirkkoneuvostoa yhdessäkään seurakunnassa. Samoin Rosemarie Fiebranz on todennut, että 1700-luvulla kirkkoneuvostot olivat melko tavallisia Pohjois-Ruotsissa, mutta Etelä-Ruotsissa huomattavasti harvinaisempia.¹⁷³

Syitä tälle ilmiölle ruotsalaistutkijat eivät ole etsineet. Lienee kuitenkin varsin perusteltua olettaa, että syyt piilevät maantieteessä. Suomessa ja Pohjois-Ruotsissa seurakunnat olivat alueeltaan suurempia kuin tiheimmin asutussa Keski- ja Etelä-Ruotsissa. Harvaan asutuilla seuduilla monet seurakuntalaiset joutuivat taivaltamaan hyvin pitkiä matkoja kirkolle. Koska kirkkoneuvostot perustettiin vähentämään kaukana kirkolta asuvien seurakuntalaisten turhia kokousmatkoja, on loogista, että neuvostoja perustettiin eniten siellä, missä välimatkat olivat suurimpia.

---

¹⁷¹ MSA, lukkarinvaalin äänestysluettelo 2.7.1769.

¹⁷² Juva 1955, 164–166; Laasonen 1991, 313.

¹⁷³ Aaltonen 1934, 247–251; Juva 1955, 164–166; Laasonen 1991, 313; Aronsson 1992, 80, 119–120, 143; Heininen & Heikkinen 1996, 149; Fiebranz 2002, 289.

Kirkkoneuvostojen vähäisyys Ruotsin seurakunnissa saattaa selittää myös sikäläisten kuudennusmiesten lyhyet toimikaudet, joihin olen aiemmin viitannut. Mikäli seurakunnassa ei ollut kirkkoneuvostoa, kuudennusmiesten ei myöskään tarvinnut osallistua siihen osaan pitäjänhallintoa, josta neuvostot vastasivat toisissa seurakunnissa. Neuvostottomissa seurakunnissa talolliset päättivät kaikista asioista yhdessä, joten tällöin yksin kuudennusmiesten ei tarvinnut tehdä päätöksiä enemmän tai vähemmän satunnaisesti kokouksiin saapuvien pitäjänvanhinten kanssa. Niissä seurakunnissa, joissa oli kirkkoneuvosto, kuudennusmiehiltä vaadittiin aivan toisenlaista harjaantuneisuutta pitäjänhallinnon käytäntöihin kuin neuvostottomissa seurakunnissa. Kokemuksen hankkiminen oli mahdollista vain, jos kuudennusmiehet toimivat tehtävissään hyvin kauan ja olivat useita vuosia mukana neuvoston toiminnassa. Tällöin ei jatkuvasti vaihtuvien kuudennusmiesten tarvinnut opetella neuvostojen toiminnan periaatteita aina uudestaan, vaan kokenut luottamusmiesjoukko pystyi huolehtimaan neuvoston toiminnasta tasaisen varmasti. Tätä olettamusta tukee myös edellä mainittu Mynämäen pitäjänkokouksen päätös, jonka mukaan vain vähintään 20 vuotta kuudennusmiehenä toiminut henkilö sai ilmaisen hautauksen. Päätöksellä kenties yritettiin varmistaa, ettei uusia kuudennusmiehiä tarvinnut valita liian usein. Niinpä on erittäin todennäköistä, että kuudennusmiesten toimikauden pituus oli riippuvainen siitä, oliko kyseisessä seurakunnassa kirkkoneuvostoa vai ei.

Toistaiseksi nämä olettamukseni jäävät esimerkeiksi Ginzburgin mainitsemista historiallisista mahdollisuuksista, joita mikrohistoriallinen tutkimus tuottaa mutta joiden totuudenmukaisuutta se ei itse pysty varmentamaan¹⁷⁴. Myöhempi, laajempaan aineistoon perustuva, tutkimus voi osoittaa olettamukseni oikeiksi tai todistaa ne vääriksi.

Sen sijaan katsaus Ruotsin tietoihin osoittaa, että liian kaukana asuvien talonpoikien joutuminen osallistumaan pitäjänkokouksiin liian usein oli syynä kirkkoneuvostojen perustamiseen myös Pohjanlahden länsipuolella silloin kuin neuvostoja sinne perustettiin.¹⁷⁵ Sikäläisten seurakuntien pienempi alueellinen koko saattoi vaikuttaa siihen, että neuvostot alkoivat yleistyä vasta huomattavasti myöhemmin kuin Suomessa.

Palatkaamme jälleen Pöytyän ja Mynämäen kirkkoneuvostojen ja pitäjänkokousten suhteeseen. Parhaimman kuvan siitä, mihin neuvostoja pitäjissä tarvittiin, saa tarkastelemalla neuvostojen käsittelemiä asioita ja vertaamalla niitä pitäjänkokouksien päätettäviksi tulleisiin tapauksiin.

---

¹⁷⁴ Ginzburg 1996, 100, 104.

¹⁷⁵ Aronsson 1992, 80, 119–120, 143; Fiebranz 2002, 289.

Kirkkoneuvostojen pääasiallisena tehtävänä Suomessa oli kirkkokurin hoito.¹⁷⁶ Tämä oli mainittu neuvoston ensisijaiseksi tehtäväksi myös Pöytyällä ja Mynämäellä. Viimeksi mainitussa pitäjässä pienemmät talousasiat kuuluivat lisäksi neuvoston päätäntävällän piiriin.¹⁷⁷ Edellä olemme jo havainneet, että kirkkoneuvosto käsitteli joitakin vähäisempiä talousasioita myös Pöytyällä.

Nämä vähäisemmät talousasiat saattoivat olla jonkin kirkollisen esineen hankkimisesta tai kunnostamisesta tehtäviä päätöksiä, keskustelua kirkon tai pappilan kunnostukseen osallistuneen ammattimiehen palkkionmaksun yksityiskohdista, köyhäinavustusten jakamista kirkon köyhäntilitä tai pieniä maksuja kaikilta seurakuntalaisilta edellyttäneiden keräysten järjestelyä.¹⁷⁸ Esimerkiksi 22. huhtikuuta 1753 Pöytyällä Oripään vanhimpainkokouksessa, jossa läsnä olivat rukoushuoneseurakuntaan kuuluneet kuudenusmiehet ja pitäjänvanhimmat, keskusteltiin uusien Raamattujen hankkimisesta seurakunnalle. Vanhimmat päättivät tilata kolme suomenkielistä Raamattua kahdentoista kuparitaalarin hintaan kappaleelta.¹⁷⁹ Pöytyän emäkirkkoseurakunnassa vanhimmat taas joutuivat toukokuun 20. päivänä vuonna 1758 pohtimaan, oliko kirkkoon kellarin rakentamiseen muurarimestarin vaatimus 18 kuparitaalarin palkkiosta kohtuullinen. Aluksi kirkkoneuvoston jäsenet pitivät palkkiota liian suurena, mutta muurarimestarin huomautettua joutuneensa itse lohkomään rakennustarpeiksi sopivia kiviä metsässä neuvosto hyväksyi palkkion yksimielisesti. Rahat maksettiin kirkon varoista.¹⁸⁰

Mynämäellä kirkkoneuvosto¹⁸¹ puolestaan keskusteli vuoden 1782 lopulla pitäjänapteekin perustamisesta. Maaherra oli aikaisemmin ehdottanut tällaisten apteekkien perustamista jokaiseen Turun ja Porin läänin pitäjään¹⁸², ja apteekin perustamista neuvostolle esittänyt Lizelius oli saanut ajatuksen käytyään Saaren kartanossa keskustelemassa sen tuolloisen haltijan, maaherra Armfeltin kanssa. Tarkoituksena oli, ettei pitäjän asukkaiden enää tarvinnut lähteä vaivalloiselle matkalle Turkuun, mikäli sattuivat sairastumaan ja tarvitsemaan lääkkeitä. Ehdotuksen mukaan seurakuntalaisilta olisi kerätty yksi hopeaäyri kultakin, ja saaduilla varoilla olisi hankittu lääkkeitä pitäjään. Jatkossa lääkkeitä tarvitsevat seurakuntalaiset olisivat voineet käydä ostamassa niitä koulumestarin luota. Heidän lääkkeistä maksamillaan rahoilla olisi ostettu Turusta lisää lääkkeitä kuluttajien

¹⁷⁶ Juva 1955, 164; Laasonen 1991, 313.

¹⁷⁷ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 9.8.1752, 1. §; MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 21.9.1761, 1. §.

¹⁷⁸ PSA, kirkkoneuvoston, kuori- ja vanhimpainkokousten pöytäkirjat 1752–1760; MSA, kirkkoneuvoston, kuori- ja vanhimpainkokousten pöytäkirjat 1760–1795.

¹⁷⁹ PSA, vanhimpainkokouksen pöytäkirja 22.4.1753.

¹⁸⁰ PSA, vanhimpainkokouksen pöytäkirja 20.5.1758.

¹⁸¹ Ilmeisesti kyseessä oli suurempi kirkkoneuvosto, vaikka tätä ei pöytäkirjassa suoraan mainita.

¹⁸² Suolahti 1919, 224.

tilalle, joten apteekin ylläpito ei olisi vaatinut lisäkustannuksia. Apteekin perustamiseksi mainittu keräys kuitenkin oli välttämätön. Kirkkoneuvosto hyväksyi ehdotuksen, ja kuudennusmiehet saivat keräyksen toimitettavakseen. Tehdyn päätöksen mukaan keräys perustui vapaaehtoisuuteen, eikä ketään seurakunnan asukasta velvoitettu maksamaan toivottua summaa.¹⁸³

Toisinaan neuvosto oli koolla niin harvalukuisena, että katsoi olevansa estynyt tekemästä päätöksiä. Joulukuun alussa vuonna 1770 Mynämäen suuremman kirkkoneuvoston piti kokoontua jakamaan köyhäinavustuksia. Neuvoston jäseniä ilmaantui kokouspaikalle hyvin vähän, mikä aiheutti ongelmia:

”Ja että nytt vaivaist jo olit koosa, nijn ruvetin keskustelemaan, jos vaivaisten-rahaman jakaminen nijn harvain saapuila olevaisen kansa taita tänäpänä tapahtua, eli lykätängö se ylös sixi kuin kaikki kirkon ja peränkatzoja miehet kokoon tulevat.

Sen jälkeen löysit alusa nimitetyt läsnä olevaiset heidän harvudensa tähden, vastausta, sekoituxia, ja parjauxia välttäxensä, taika vähimmäxikin senkaltaisijn Christillisyyttä vastan sotivaisijn taipuneitten ajattelemattomain suitten tukkeexi, ja, jonga Jumala suokoon! oman tunnon herätyxexi, parhaxi, seisahda vaivaisten rahan jakamisen kansa...”¹⁸⁴

Neuvosto ei halunnut ryhtyä tekemään kirkon varoja koskevia päätöksiä liian pienellä joukolla, sillä tämä olisi saattanut aiheuttaa närää muissa seurakunnan jäsenissä.

Edellä mainitsemani Pirisen arvelu Lizeliuksen pyrkimyksestä syrjäyttää talonpoikien enemmistö perustuu mitä ilmeisimmin talonpoikien juuri tällaisissa tilanteissa esittämiin syytöksiin. Mynämäen kirkkoneuvosto vaikuttaa syytösten vuoksi käyneen varovaisemmaksi tekemään päätöksiä liian pieneksi katsomallaan joukolla. Talolliset eivät ilmeisesti antaneet pienen joukon ottaa suurinta päätösvaltaa pitäjässä, vaan vaativat oikeuksiaan onnistuneesti.

Todistukseksi talonpoikien onnistuneesta pyrkimyksestä säilyttää pitäjänhallinnollinen valta pitäjänkokouksella riittänee havainto siitä, että merkittävimmät seurakunnan taloutta koskevat asiat ja jopa suuri osa kirkkokuritapauksista käsiteltiin edelleen pitäjänkokouksissa kummassakin tutkimassani pitäjässä. Koko seurakunta piti kutsua erikseen koolle esimerkiksi Pöytyällä marraskuussa 1754, kun tarkoituksena oli keskustella uuden morsiuskatoksen ostamisesta. Seurakunnan edustajien yksimielisesti tekemän päätöksen mukaan uusi katos hankittiin sadalla kuparitaalarilla kirkon varoista. Vastaisuudessa katosta häissään käyttävien tuli maksaa siitä pientä vuokraa, jolla sen hankki-

¹⁸³ MSA, kuorikokouksen pöytäkirja 10.11.1782.

¹⁸⁴ Mynämäen Vanhimpainkokouksen pöytäkirja 6.12.1770, Saarimaa 1917, 91–92.

miskustannukset olisivat tulleet katetuiksi.¹⁸⁵ Sata kuparitaalaria oli summa, jonka käytöstä ei kirkkoneuvosto yksin saanut päättää. Summalla olisi voinut ostaa esimerkiksi 160 kannullista olutta, 1100 kynttilää tai palkata sepän vajaaksi neljäksi kuukaudeksi¹⁸⁶.

Suurehkot rakennushankkeet, joihin seurakuntalaiset joutuivat ottamaan osaa joko rahallisesti tai työpanoksellaan, kuuluivat aina pitäjänkokouksen päätäntävällän piiriin. Esimerkiksi Pöytyällä talolliset äänestivät vuonna 1752 siitä, rakennettaisiinko seurakuntaan uusi kirkko vai korjattaisiinko vanhaa. Jälkimmäinen vaihtoehto hyväksyttiin. Mynämäellä seurakunta taas kokoontui pitäjän- tai kirkonkokoukseen vaikkapa sellaisien asioiden tiimoilta kuin pappilan uuden asuinrakennuksen rakentaminen rovasti Lize-liuksen käyttöön tai kirkon katon paanuttaminen. Kaikissa mainituissa kokouksissa seurakunta joutui pohtimaan myös kirkkokuritapauksia.¹⁸⁷

Mikko Juva on todennut kirkkoneuvoston olleen Varsinais-Suomessa kirkkokurin ylläpitäjän lisäksi ”varsinaisesti pitäjänkokousten toimikunta, jonka vallan rajat riippuivat kulloinkin pitäjänkokouksen asenteesta ja toisaalta kirkkoherran harjoittamasta käytännöstä.”¹⁸⁸ Tämä toteamus kiteyttää kirkkoneuvoston olemuksen Pöytyällä ja Mynämäellä melko hyvin. Näissä pitäjissä kirkkoherran harjoittama käytäntö oli tosin jossakin määrin riippuvainen seurakunnan asenteesta. Lizelius ei näytä halunneen eikä ainaakaan voineen tehdä koko seurakuntaa koskevia päätöksiä vain kirkkoneuvostoon tukeutuen. Hänen täytyi alistaa kaikki suurehkot asiat pitäjänkokouksen päätettäväksi.

”Pitäjänkokouksen toimikunta”, jollaisiksi Pöytyän kirkkoneuvosto ja Mynämäen molemmat neuvostot olivat muodostuneet, saattoi tehdä päätöksiä vain seurakunnan kannalta suhteellisen vähäpätöisissä asioissa. Kirkkokurin ja pienien taloudellisten ongelmien ratkaisemisen lisäksi ei neuvoston tehtäväkenttään enää kuulunut muuta, kuin luvun alussa kuvaillun kaltaisten kuolemantapausten tutkiskelu. Todellinen valta oli pitäjänkokouksella.

4.2. Ehdotuksia ja aloitteita

Tutkittaessa seurakunnan ja papiston suhdetta pitäjänhallinnossa on olennaisen tärkeää kiinnittää huomiota siihen, ketkä henkilöt tekivät ahkerimmin uusia ehdotuksia ja aloitteita pitäjänkokouksissa. On tietenkin selvää, ettei mitään asiaa voitu kokouksissa

¹⁸⁵ PSA, seurakunnan kokouksen pöytäkirja 1.11.1754.

¹⁸⁶ Lagerqvist & Nathorst-Böös 1993, 82–83.

¹⁸⁷ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.10.1752, 1.§; MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 6.11.1763, 3.§; Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 27.1.1765, 2.–3.§, Saarimaa 1917, 58–59.

¹⁸⁸ Juva 1955, 164–165.

käsitellä ilman, että joku oli ensin nostanut sen esille. Jonkun, olipa kyse sitten kirkkoherrasta tai yksittäisestä talonpojasta, täytyi aina tehdä aloite. Sen sijaan eri ryhmien aktiivisuus ehdotusten tekemisessä ei ole lainkaan itsestään selvää.

Rosemarie Fiebranz on todennut, että kirkkokurin ylläpidossa kuudennusmiehillä oli ratkaiseva merkitys. Kuudennusmiehet toimivat kukin oman alueensa tapojen valvojina ja toimittivat tiedon havaitsemistaan rikkomuksista papistolle. Näin kurinpalautusta vaativat tapaukset tulivat esille pitäjän- ja kirkkoneuvoston kokouksissa. Toisaalta papisto oli Fiebranzin mukaan täysin riippuvainen kuudennusmiesten halusta kertoa näkemänsä ja kuulemansa rikkomukset kirkolliselle esivallalle. Tämä antoi ryhmälle varsin suuren vallan estää jonkin rikkomuksen käsittely kokouksissa vain olemalla kertomatta siitä papistolle.¹⁸⁹

Pöytyällä ja Mynämäellä tapojen ja kirkkokurin valvontaan liittyviä tapauksia otettiin kuitenkin käsittelyyn myös muutoin, kuin vain kuudennusmiesten tai kylätarkastajien tiedonannosta, vaikka näiden merkitys toki oli suuri. Jopa pelkkä kylillä liikkuva huhu saattoi riittää perusteeksi jonkin tapauksen esille nostamiseen. Esimerkiksi Pöytyällä liikkui heinä- ja elokuussa 1756 huhu siitä, että korpraali Petter Risbergin 18 viikon ikäinen lapsi olisi kuollut sian puremaan. Aikanaan huhu kantautui myös papiston korviin, joka piti sen todenperäisyyden selvittämistä ensiarvoisen tärkeänä. Niinpä kirkkoherra Lizelius otti asian esille 24. 8. pidetyssä kirkonkokouksessa. Koska lapsi oli kuollut jo 15.7. ja pian sen jälkeen haudattu, ei ruumista enää voitu tutkia. Todistajien kertomuksen mukaan lapsen äiti oli töidensä ajaksi antanut lapsen anoppinsa hoitoon, koska lapsi oli ollut sairaana. Pian myös anoppi oli joutunut lähtemään asioilleen ja uskonut lapsen sotamies Bejerin 10-vuotiaan tyttären huomaan. Tyttö oli huolimattomuuttaan jättänyt pihan portin hieman raolleen, ja tätä kautta eräs kylän sioista oli päässyt tunkeutumaan pihamaalle. Sika oli käynyt pienokaisen kimppuun ja purrut tätä. Kohta tämän jälkeen lapsi oli kuollut. Ruumiin tarkastaneet henkilöt olivat sitä mieltä, etteivät vammat voineet olla hengenvaarallisia, vaan lapsen oli täytynyt kuolla mainittuun sairauteensa. Kirkonkokous ei voinut saada täyttä selvyyttä asiasta, mutta koska äidin ja isoäidin katsottiin toimineen vastuuttomasti jättäessään lapsen 10-vuotiaan tytön hoitoon, nämä tuomittiin 3 kuparitaalarin sakkoihin kumpikin.¹⁹⁰ Huhu oli ainakin osittain ollut totta.

Muissa kuin kirkkokurin valvontaan liittyneissä tapauksissa ei aloitteidentekijöiden tai asioita esille nostaneiden henkilöiden selvittäminen ole välttämättä helppoa. Peter

---

¹⁸⁹ Fiebranz 2002, 292–293.

¹⁹⁰ PSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 24.8.1756, 1.§.

Aronssonin mukaan pöytäkirjoissa usein käytetty passiivimuoto esti häntä tekemästä päätelmiä siitä, ketkä 1700-luvun smoolantilaispitäjien hallinnossa olivat ahkerimpia aloitteentekijöitä. Aikalaiset eivät pitäneet tärkeänä yksittäisen henkilön esiin nostamista jonkin tietyn ehdotuksen tekijänä.¹⁹¹ Tässä suhteessa Pöytyän ja Mynämäen aineisto tarjoaa tutkijalle paremmat mahdollisuudet. Pöytäkirjoissa on usein mainittu jonkin ehdotuksen tehnyt henkilö tai joukko nimeltä. Toisinaan taas on mahdollista päätellä talonpoikien olleen jonkin ehdotuksen takana, mikäli kyseisessä kokouksessa ei ollut läsnä säätyläisiä ja mikäli tekstissä mainitaan, että ehdotus tuli nimenomaan paikalla olleilta seurakunnan jäseniltä eikä papistolta. Tällaisia tietoja tutkimistani pitäjistä on säilynyt riittävästi, jotta voin tehdä jonkinlaisia päätelmiä eri ryhmien aloitteellisuusaktiivisuudesta useimmissa pitäjänhallintoon liittyvissä asiatyypeissä.

Kirkkokurin valvontaan liittyvien ilmiantojen lisäksi kuudennusmiehet tekivät jonkin verran uusia ehdotuksia. Täysin aloitekyvyttömiksi eivät muutkaan talolliset jääneet. Sekä Pöytyällä että Mynämäellä esimerkiksi kirkon penkkitilan ahtaus ärsytti talonpoikia. Pöytyällä nämä vaativat vuonna 1757 kirkon kuoriosassa olleen piispanpenkin poistamista ja aateliston penkkien siirtämistä sen paikalle. Papisto lupasi tiedustella piispan ja tuomiokapitulini mielipidettä ja suostui omien penkkiensä pienentämiseen.¹⁹² Mynämäen talonpojilla taas oli vuonna 1761 vastaus valmiina, kun Lizelius kesäkuun kuudentena päivänä pidetyn kirkonkokouksen päätteeksi kysyi, halusiko seurakunta vielä keskustella jostakin asiasta:

”Sihen vastatin valittain sen ylitze, että kirkon suolisto [käytävät] sisälle otetan jouto väeldä, joilla olis siaa sivupenkeisä ja parvella istua, että sekä ruumin väki, että muut vappamasti taidaisit käydä: mutta ettei Provasti, joka äsköin on Pitäjään tullut, tiedä vielä kaikista asiain haaroista täsä asiasta, pyysi hän toiseen erään lykättä, sixi kuin hän saa tilan tiedustella kuinga istuin siain kanssa kirkosa laatu on.”¹⁹³

Salavaisten kylän Hemmilän isännän oli muiden talollisten puolesta vielä kerran tuotava penkkien ahtaus esille kirkonkokouksessa, ennen kuin penkkijärjestys lopulta uusittiin.¹⁹⁴

Kirkon ahtauden lisäksi talonpojat saattoivat ottaa esille myös muita tärkeinä pitämiään asioita. Pöytyällä Yläneen kappelin talolliset valittivat vuoden 1751 alussa kappeli-

---

¹⁹¹ Aronsson 1992, 163.

¹⁹² PSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 1.6.1757, 4.–5.§.

¹⁹³ Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 7.6.1761, 5.§, Saarimaa 1917, 52.

¹⁹⁴ Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 14.3.1762, 6.§, Saarimaa 1917, 53; MSA kirkonkokouksen pöytäkirja 24.8.1762.

kirkon olleen edellisenä jouluaattona niin huonosti valaistu, että osa kirkkokansasta oli joutunut kompuroimaan lähes pimeässä. Ratkaisuksi valittajat ehdottivat ylimääräisen kattokruunun ja neljän lampetin hankkimista kappeliin. Valaisimet päätettiin hankkia ja lukkari sekä kirkonisäntä saivat tehtäväkseen tilata ne Tukholmasta jonkun turkulaisen kauppiaan välityksellä.¹⁹⁵ Talonpojat saattoivat ehdottaa myös sellaisia asioita kuin papin palkkaamista lukkarintoimeen ns. lukkaripapiksi, jonkun kirkonpalvelijan palkan korottamista tai tällaisen henkilön lesken avustamista.¹⁹⁶

Talonpojista aktiivisimpia aloitteentekijöitä olivat kirkonisännät, kuudennusmiehet ja pitäjänvanhimmat.¹⁹⁷ On todennäköistä, että nämä ryhmät toimivat aloitteita tehdessään muun seurakunnan edustajina ja esittivät talollisten yhteisen tai ainakin enemmistön omaksuman näkemyksen. Täyttä varmuutta tästä ei aineistoni kuitenkaan tarjoa. Vaikka kirkkoneuvoston merkitys oli suhteellisen vähäinen, kuten edellisessä luvussa totesin, korostui mainittujen kolmen ryhmän jäsenten asema aloitteidentekijöinä pitäjänkokouksissa.

Edellisissä luvuissa olen useaan otteeseen viitannut siihen aikaisemman tutkimuksen luomaan kuvaan¹⁹⁸, jonka mukaan talonpojat osallistuivat pitäjänhallintoon hyvin passiivisesti ja olivat aktiivisia korkeintaan vastustaessaan säätyläisten tekemiä aloitteita. Pöytyän ja Mynämäen aineisto ei tässäkään suhteessa tue vanhoja olettamuksia. Talonpoikien tekemiä aloitteita on tosin suhteellisen vähän, mutta kuitenkin siksi runsaasti, ettei niiden merkitystä voi ohittaa. Kummassakin tutkimuksessa pitäjässä talonpoikainen väestö oli selvästi valmis tekemään ehdotuksia seurakuntaelämän parantamiseksi, silloin kun katsoi sen olevan tarpeellista. Talolliset, mikäli olivat keskenään yksimielisiä, vaativat myös tekemiensä ehdotusten toteuttamista niin kauan, kunnes papisto ja säätyläistö niihin myöntyivät. Useimmiten tämä ei vaatinut kovin pitkää aikaa, vaan ylempät säädyt suhtautuivat ehdotuksiin jo alkujaan myötämielisesti.

Tämä päätelmä saa jossakin määrin tukea myös Aronssonin tutkimustuloksista. Hänen tutkimiansa seurakuntien 1840-luvun pöytäkirja-aineistossa aloitteiden tekijöiden nimet on usein kirjattu muistiin. Näiden nimien perusteella Aronsson on pystynyt osoittamaan talonpoikien olleen suhteellisen aktiivisia aloitteentekijöitä 1800-luvulla. Sitä, johtuiko

¹⁹⁵ PSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 24.2.1751, 5.§.

¹⁹⁶ Pöytyän kirkonkokouksen pöytäkirja 8.3.1761, 4.§, Virtanen 1919, 72; Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 24.3.1765 ja pitäjänkokouksen pöytäkirja 24.5.1766, 4.§, Saarimaa 1917, 64–67 ja 76; MSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 9.2.1783, 4.§.

¹⁹⁷ Ks. esim. PSA, Rovastintarkastuksen pöytäkirja 3.3.1745, 4.§ ja kirkonkokouksen pöytäkirja 11/12.5.1752, 1.§; YSA, rovastintarkastuksen pöytäkirja 5.3.1745, 5.–6.§; Pöytyän kirkonkokouksen pöytäkirja 8.3.1761, 4.§, Virtanen 1919, 72; MSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 14.7.1771, 4.§; Mynämäen kirkonkokousten pöytäkirjat 27.1.1765, 2.§ ja 24.11.1765, 1.§, Saarimaa 1917, 58 ja 64–65.

¹⁹⁸ Esim. Suolahti 1991 (1925), 315–316; Juva 1955, 162–163; Heininen ja Heikkilä 1996, 147–149.

muutos 1700-lukuun nähden talonpoikien kasvaneesta aktiivisuudesta vai pöytäkirjojen kirjoituskäytäntöjen muuttumisesta, Aronsson ei ryhdy pohtimaan.¹⁹⁹ Pöytyällä ja Mynämäellä jo 1700-luvulla esiin tullut talollisten aloitteellisuus viittaa jälkimmäisen vaihtoehdon todennäköisyyteen.

Säätyläisten rooli aloitteentekijöinä oli talonpoikiin verrattuna hyvin erilainen. On varsin yllättävää, ettei säätyläistö tutkimissani seurakunnissa varmuudella tehnyt ainutkakaan koko seurakuntaa koskenutta varsinaista aloitetta. Kaikki säätyläisten tekemät ehdotukset olivat joko ainoastaan ehdottajaa itseään ja tämän perhettä koskeneita pyyntöjä tai täydennyksiä jonkun muun tekemiin ehdotuksiin.²⁰⁰

Syyskuun 22. päivänä vuonna 1751 Pöytyälle Vistolän luutnantinpuustelliin äskettäin muuttanut Henrik Robert Silfwerswan pyysi lainaa kirkon varoista. Seurakunnan edustajat eivät suostuneet pyyntöön, koska eivät vielä olleet ehtineet tutustua luutnanttiin kunnolla. Vasta seuraavan vuoden toukokuussa pitäjäläiset katsoivat oppineensa tuntemaan uuden asukkaan riittävän hyvin, jotta tälle voitiin sopivaa panttia vastaan lainata 150 kuparitaalaria kirkonarkusta.²⁰¹

Hyvin erikoinen oli kihlakunnankirjuri Karl Martin Boermanin vuonna 1783 Mynämäellä tekemä ehdotus, jonka käsittely kertoo jotakin myös pitäjän säätyläisten keskinäisistä suhteista. Boerman ehdotti eräässä pitäjänkokouksessa, että voisi omalta osaltaan vähentää kirkon ahtautta siten, että luovuttaisi oman penkkinsä muun seurakunnan käyttöön. Vastineeksi hän halusi oikeutta omalla kustannuksellaan rakennuttaa itselleen erillisen lehterin. Tämä lehteri olisi rakennettu kirkkosalin jonkin pilarin kylkeen, korkealle permannon penkkirivien yläpuolelle. Monet seurakunnan edustajat pitivät ehdotusta hyvänä, mutta etenkin säätyläiset vastustivat sitä äänekkäästi perustellen kantaansa lehterin tuottamalla vaaralla alapuolella istuville ja kirkon mahdollisella rumentumisella. Vastustuksen vuoksi seurakunta ei myöntänyt lupaa lehterin rakentamiseen.²⁰² On hyvin todennäköistä, että nimenomaan säätyläisten osoittama vastahakoisuus johtui osittain tietynlaisesta kateudesta. Boerman ei ollut sen korkeampaa syntyperää kuin monet muutkaan pitäjän säätyläiset. Miksi hän siis olisi saanut oikeuden istua omissa yksityislehterissään muiden säätyläisten yläpuolella?

Edellisissä tapauksissa säätyläisten tekemät ehdotukset koskivat heitä itseään. Yleensä tällaisia pyyntöjä esittivät alemman säätyläistön edustajat. Niissä tapauksissa, joissa

---

¹⁹⁹ Aronsson 1992, 149–153, 163.

²⁰⁰ PSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1740–1760; YSA, Kirkonkokousten pöytäkirjat 1753–1760; MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1760–1795.

²⁰¹ PSA, kirkonkokousten pöytäkirjat 22.9.1751, 2.§ ja 11/12.5.1752, 2.§.

²⁰² MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 22.9.1783, 3.§.

joku säätyläisistä ehdotti parannusta jonkun muun tekemään, koko seurakuntaa koskeeseen aloitteeseen, kyseessä oli useimmiten ylemmän säätyläistön edustaja. Käytännössä tämä tarkoitti pitäjistä riippuen jompaakumpaa Lybeckerin veljeksistä.²⁰³

Pöytyällä Claes Lybecker otti lokakuussa 1752 lähettämällään kirjeellä kantaa keskusteluun siitä, pitäisikö emäkirkkoseurakunnan rakentaa uusi kirkko vai korjata vanhaa. Lybecker asettui korjaamisen kannalle, koska uskoi uuden kirkon rakentamisen ajavan pitäjän köyhimmät talot rappion partaalle. Hän yritti suostutella uuden kirkon kannalla olleita seurakuntalaisia ehdottamalla, että kirkolle kertyneistä 6000 kuparitaalarista korjaukseen käytettäisiin 600, ja loput 5400 lainattaisiin 5 prosentin vuosittaista korkoa vastaan. Korjatun kirkon olisi voinut arvella kestävän ainakin 40 vuotta, joiden aikana kirkon pääoma olisi kohonnut sellaiseksi, että seurakunta voisi rakentaa niin näyttävän kirkon kuin vain haluaisi. Lybecker totesi lopuksi, että vaikkei itse uskonut enää näkevänsä sitä päivää, jona uusi kirkko olisi valmis, jotkut nuorimmista isännistä saattoivat toivoa olevansa elossa vielä 40 vuoden kuluttua ja saamassa kiitokset nyt tehdyistä hyvistä päätöksistä. Ehdotus sai seurakunnan enemmistön puolelleen, mutta vähemmistö vastusti sitä voimakkaasti.²⁰⁴

Lybeckerin nuoremmalla veljellä taas oli vuonna 1766 valmiina varsin yksityiskohtainen esitys uuden pappilan rakentamisesta Mynämäelle, jonka esityksen hän lähetti kirjeessä pitäjänkokoukseen, jossa asiaa piti käsitellä:

”Yxi toimisiviä timbermanni Turusta taicka mualda taitan pyytä... kaicki Snickarin työ ja sisämuurarin työ, taitaisin tulevaxi vuodexsi jätettä; mutta perustus muuri (eli kiviteko) pitää tänä kevännä tapahtuman ja Byggningi kohta sen päälle ylös pandaman: yxi saali kiökin ja colmen kamarin kanssa nijn isoit että caxi ackunan puoliskaa mahtu joca kamarijn yhdelle seinälle, ja huonet enämmät ja avarammat, kuin vanhassa ovat. Jos muut Seurakunnan jäsenet tahtovat olla tyyväiset siehen kuin minä tämän kanssa olen ottanut vapauden ehdotellakseni, nijn minä toivon, että Cappelin asuvaiset toimivireydellä tekevät heidän velvollisudensa.”²⁰⁵

Kirje tuotti toivotun tuloksen, joskin rakennusmestari valittiin omasta pitäjistä. Myös Mietoisten kappeliseurakunnan väki osallistui hankkeeseen, kuten Lybecker oli toivonut.²⁰⁶ Useimmat Lybeckerin veljesten tekemistä ehdotuksista liittyivät rakennushank-

²⁰³ PSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1739–1760; YSA, Kirkonkokousten pöytäkirjat 1753–1760; MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1760–1795.

²⁰⁴ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.10.1752, 1.–2.§.

²⁰⁵ Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 1.4.1766, Saarimaa 1917, 70–71. Käännös ruotsinkielestä ilmeisesti Lizeliuksen.

²⁰⁶ Mynämäen kirkonkokousten pöytäkirjat 1.4.1766, 4.§ ja 6.4.1766, Saarimaa 1917, 70–74.

keisiin, jotka seurakunta jo oli päättänyt toteuttaa. Uusia hankkeita kumpikaan veljek-
sistä ei koskaan ehdottanut. Patronusten mielipiteillä oli varmasti merkitystä, ja yleensä
heidän tekemänsä parannukset tai täydennykset aikaisempiin suunnitelmiin hyväksyt-
tiin.

Aronsson on havainnut samankaltaisen ilmiön tutkimassaan Bergundan seurakunnassa
1840-luvulla. Tuolloin seurakunta oli Bergkvaran kartanon herran, kreivi Possen patro-
naattioikeuden alainen. Kreivi osallistui aktiivisesti pitäjänhallintoon ja teki useita aloit-
teita. Hänen lisäksi muita aloitteellisia seurakuntalaisia olivat seurakunnan harvalu-
kuiset perintötalonpojat. Muut seurakunnan jäsenet eivät tehneet omia ehdotuksiaan
kokouksissa.²⁰⁷ Vaikka kreivi oli huomattavasti innokkaampi tekemään aloitteita kuin
kumpikaan paroni Lybecker vajaata vuosisataa aikaisemmin, vaikuttaa patronus kaikis-
sa tapauksissa olleen muuta pitäjän säätyläistöä aktiivisempi aloitteidentekijä, varsinkin
jos itse asui paikkakunnalla. Tämä vastaa hyvin aiemmin esittämäni kuvaa kaikesta
säätyläisten aktiivisuudesta pitäjänkokouksissa ja ryhmän pitäjänhallintoa kohtaan tun-
temasta mielenkiinnosta. Säätyläiset osallistuivat pitäjänhallinnon toimintaan melko
laiskasti, mutta patronukset selvästi säätyveljiään ahkerammin. Syitä tälle pohdin seu-
raavassa luvussa.

Pitäjänhallinnon osapuolista papisto oli kuitenkin se, joka seisoj useimpien esitysten
takana. Vaikka monien kokouksissa käsiteltyjen asioiden esille tuojaa ei ole erikseen
ilmoitettu, voi useimmissa tapauksissa päätellä, että kyseessä oli joku papistosta, yleen-
sä kirkkoherra itse.

Lizelius käsitteli Mynämäelle perustettua uutta köyhäinhoitojärjestelmää ja sen syntyä
Tieto- Sanomissaan seuraavasti:

”Mutta sittekuin Hänen Kuninkallisen Majestetinsä Isän Maasta huota pitäväinen Armol-
linen uudistettu Asetus s.15. p. Kesä- Kuusa W.1773. waiwaisten holhomisesta ja kerjä-
misen hämmäntämisestä tuli Kirkoisa julistetuxi, niin on semmoinen irrallinen ja sunna-
toin käytös... hawattawaisesti wähentynyt... Korkiasti mainitun Kuninkallisen uudistetun
Armollisen Asetuksen alammaisemmaxi noudattamisexi... kokoonnuit Mynämäkiläiset,
Laillisen edellä käynen kuulutuxen jälkeen, Pitäjän Tupaan s. 24. p. Marras- Kuusa
W.1773, ja neuwottelit keskenänsä, millä tawalla kaikki Pitäjän... waiwaiiset mahdetaisin
soweliaimmasti taitaa elätettä ilman kerjäystä.”²⁰⁸

---

²⁰⁷ Aronsson 1992, 152.

²⁰⁸ Suomenkieliset Tieto- Sanomat n:o 5 1776, 36–37, Näköispainos 1994.

Neuvottelun päätteeksi vanha köyhäinruotuihin perustunut järjestelmä päätettiin lopettaa ja siirtää kaikki vaivaiset köyhäinhuoneeseen, jossa näitä elätettäisiin talollisten maksamalla vuotuisella viljaerällä.²⁰⁹ Kyseisen kokouksen pöytäkirjasta voi päätellä, että paikalle saapuneet henkilöt saivat kuulla melko valmiin ehdotuksen, ja keskustelua käytiin lähinnä köyhäinhuoneen aittaan toimitettavien viljamäärien suuruudesta ja muista pienistä yksityiskohdista sen jälkeen, kun itse ehdotus oli hyväksytty.²¹⁰ Ehdotuksen perusteeksi esitetty kuninkaallinen asetus oli sisältänyt ainoastaan kehotuksen pyrkiä kerjuulla käymisen lopettamiseen, joten pitäjänkokoukselle annettu esitys oli mitä ilmeisimmin juuri Lizeliuksen käsialaa. Rovasti pyrki ahkerasti noudattamaan esivallan käskyjä ja mukauttamaan ne paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi. Toisinaan, kuten tässä tapauksessa, mukautustyö johti täysin uudentyypisiin ratkaisuihin, jotka pantiin merkille myös valtakunnallisella tasolla.²¹¹

Lizeliuksen aloitteellisuuden jäljille päästään myös monin muin tavoin. Vuonna 1771 kirkkokokous suostui ”yhden Viheliäisen Miehen Anders Erickin Pojan holhomisen Juvan Airikilla” taloittain maksettavaa markan korvausta vastaan. Ennen asian käsitteilyä ”Piti Provasti kehoitus puhen”, jossa kannusti seurakuntalaisia kristilliseen lähimmäisenrakkauteen.²¹² Vaikka asiaa ei suoraan pöytäkirjassa ilmaistakaan, on ilmeistä, että Lizelius itse otti heti puheensa jälkeen esille Antti Eerikinpojan tapauksen. Puhe toimi johdantona tälle asialle, ja kirkkoherran tarkoituksena oli puheellaan varmistaa kunnollinen ylläpito Antti Eerikinpojalle.

Toisinaan pöytäkirjatekstit myös mainitsevat suoraan, että jonkin asian nosti esille Lizelius itse. Tällöin oli useimmiten kysymys asioista, jotka koskivat yksinomaan häntä. Esimerkiksi vuoden 1758 marraskuussa ”valitti Provasti” pappilan leivintuvan huonokuntoisuutta. Seurakuntalaiset arvelivat olevan parasta, että Lizelius teettäisi korjauksen itse, mutta seurakunta korvaisi hänelle siitä koituneet menot.²¹³

Joissakin tapauksissa myös pöytäkirjojen passiivimuodon voidaan osoittaa tarkoittaneen papistoa tai kirkkoherraa. Kesäkuun 7. päivänä pidetyn kirkkokokouksen ”Päätöxxi kysyttin: jos Seurakunnalla olis jotakin asiata, josta nyt keskustella tarvittaisin?”. Koko seurakunnalle osoitetun kysymyksen on voinut esittää vain joku papiston jäsen. Ainut pappi paikalla oli Lizelius, joten passiivimuoto tarkoittaa tässä tapauksessa hän-

---

²⁰⁹ Suomenkieliset Tieto- Sanomat n:o 5 1776, 35–38, Näköispainos 1994.

²¹⁰ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 24.11.1773.

²¹¹ Pirinen 1978, 115; Pulma 1985, 153–154; Laasonen 1991, 337–338; Viinikkala 2007, 16; Viinikkala 2008, 38.

²¹² Mynämäen kirkkokokouksen pöytäkirja 28.10.1771, 1.§, Saarimaa 1917, 95.

²¹³ Pöytyän kirkkokokous 30.11.1758, 8.§, Virtanen 1919, 66.

tä.²¹⁴ Todennäköisesti monissa muissakin pöytäkirjoissa passiivimuoto viittaa juuri papistoon. Useimmiten tätä tosin on vaikea osoittaa.

Huomionarvoinen seikka on, että lain mukaan juuri papiston tehtävänä oli tiedottaa pidettävistä kokouksista 8–14 päivää aikaisemmin ja tässä yhteydessä ilmoittaa käsiteltävät asiat.²¹⁵ Tällöin papisto joutui kuulutusta kirjoittaessaan laatimaan eräänlaisen asialistan kokousta varten. Kokouksissa kysyttiin toisinaan seurakunnalta, halusivatko sen jäsenet keskustella myös muista kuin kuulutuksessa etukäteen ilmoitetuista asioista. Mikäli tällaisia asioita ilmeni, päätöksenteko niistä lykättiin yleensä myöhempisiin kokouksiin, jotta ne voitiin ilmoittaa kuulutuksissa. Tällainen kuulutuskäytäntö antoi papistolle etulyöntiaseman uusien ehdotusten teossa. Kirkkoherra, joka yleensä toimi kokousten koollekutsujana, saattoi helposti lisätä kuulutukseen ne asiat, joiden käsittelyn katsoi tarpeelliseksi, kun taas muiden seurakuntalaisten piti käydä kirkkoherransa puheilla ehdottamassa jonkin asian käsittelyä, tai tuoda haluamansa asia esille jossakin pitäjänkokouksessa.

Edellä kerrotun perusteella on hyvin todennäköistä, että papisto oli kirkkoherransa johdolla tehnyt lähestulkoon kaikki ne ehdotukset, joita pöytäkirjoissa ei erikseen ole mainittu seurakunnan tekemiksi. Koska viimeksi mainitun tyyppisiä ehdotuksia esiintyy Pöytyän ja Mynämäen pöytäkirja-aineistossa suhteellisen vähän, oli papisto useimpien pitäjässä tehtyjen aloitteiden takana.

Eri ryhmien aloitteellisuutta käsiteltäessä suurimmat erot Pöytyän ja Mynämäen aineistosta tehtyjen päätelmien ja vanhempien tutkimustulosten välillä koskevat säätyläisten ja talonpoikien asemaa. Säätyläistön merkitys oli huomattavasti pienempi, kuin aiemmin on annettu ymmärtää. Perinteinen kuva talonpojista ainoastaan säätyläisten ja papiston uudistusehdotuksia vastaan kamppailevana ryhmänä pitäjänkokouksissa ei pidä paikkaansa. Itse asiassa talonpojat olivat huomattavasti säätyläisiä aloitteellisempia, joskin jäivät aktiivisuudessa kauaksi jälkeen papistosta. On todennäköistä, ettei saatu kuva johdu pelkästään Lizeliuksen erityisominaisuuksista, vaan pätee pääpiirteissään muihinkin alueen pitäjiin. Tämä asia tosin jää monen muun ohella myöhemmän tutkimuksen ratkaistavaksi.

---

²¹⁴ Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 7.6.1761, 4.§, Saarimaa 1917, 52; MSA kirkonkokouksen pöytäkirjan 7.6.1761 allekirjoitukset.

²¹⁵ Aaltonen 1934, 249; Bergström 1991, 110; Aronsson 1992, 135; Kivekäs 2008, 57–59.

4.3. Yksimielisyyden ihanne

Pitäjän- ja muissa kokouksissa tehtyjä aloitteita voitiin käsitellä monin hyvin erilaisin tavoin. Erilaisten ja eri henkilöiden tekemien ehdotusten käsittelytavat paljastavat monenlaisia asioita pitäjänhallinnosta ja sen osapuolista. Kokousten päätökset perustuivat aina jonkun tekemään aloitteeseen, joka sitten hyväksyttiin, hylättiin tai muokattiin sopivaksi. Eri ryhmien valtasuhteet pitäjänhallinnossa nousevat parhaiten esille tutkittaessa juuri näitä päätösten syntyprosesseja.

Aikakauden ihanteena pitäjänhallinnossa olivat yksimielisesti tehdyt päätökset. Ennen vuotta 1759 kaikkien seurakunnan edustajien tuli ainakin periaatteessa olla yksimielisiä, ennen kuin saivat tehdä koko seurakuntaa sitovia päätöksiä. Vuoden 1759 kuninkaallinen kirje määräsi, että pitäjänkokouksissa päätökset tuli tehdä yksimielisesti tai äänenemmistöllä. Tämän jälkeen kaikkien kokouksessa läsnä olleiden hyväksyntää tehdyille päätöksille ei enää muodollisesti tarvittu, mutta yksimielisyyden ihanne jäi kuitenkin hallitsemaan kokousperiaatteita.²¹⁶

Pöytyän ja Mynämäen pitäjänhallinnossa pyrkimys yksimielisyyteen tulee varsin selvästi esille. Pöytyällä päätösten yksimielisyyttä ei tietenkään ennen vuotta 1759 erikseen tarvinnut pöytäkirjoissa ilmoittaa, mutta tämä on usein pääteltävissä tekstin sanamuodosta.²¹⁷

Yksimielisyyden periaatteen noudattamisesta kertoo myös se, ettei eräissä asioissa päätöksiä voitu tehdä lainkaan, ennen kuin kaikki kokouksen osanottajat hyväksyivät ne. Vuonna 1758 Pöytyän emäkirkon välikattoa piti korjata, ja emäkirkkoseurakunnan edustajat olivat 30. marraskuuta jo päässeet yhteisymmärrykseen tarvittavien lautojen määrästä ja laadusta. Samassa kokouksessa läsnä olleet Yläneen kappeliseurakunnan edustajat kuitenkin arvelivat, että vanha välikatto kestäisi vielä jonkin aikaa, eikä korjausta näin ollen tarvittaisi. Muu kokousväki kehotti tällöin yläneläisiä itse kiipeämään kokeilemaan katon kestävyyttä, mihin nämä eivät kuitenkaan uskaltaneet ryhtymään, vaan myönsivät korjauksen kenties sittenkin olevan tarpeellinen. Vasta sen jälkeen, kun myös kappeliseurakunta oli luvannut osallistua hankkeeseen, kokous pystyi tekemään päätöksen asiasta.²¹⁸

---

²¹⁶ Aaltonen 1934, 250; Juva 1955, 162–163; Bergström 1991, 111; Laasonen 1991, 312–313; Aronsson 1992, 135; Heininen & Heikkilä 1996, 147–149; Kivekäs 2008, 57.

²¹⁷ Ks. esim. PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 23.4.1753, 1.–5.§ ja kirkonkokouksen pöytäkirja 1.6.1757, 3.–5.§.

²¹⁸ Pöytyän kirkonkokouksen pöytäkirja 30.11.1758, 1.§, Virtanen 1919, 63.

Sen sijaan marraskuussa 1756 Pöytyän kirkonkokous päätti hankkia unilukkarille verasta valmistetun virkapuvun ja herätyssauvan, vaikka päätös ”jolda cilda vastan sanotin”. Koska suurin osa läsnäolijoista myöntyi, tehty päätös katsottiin sitovaksi.²¹⁹ Samoin vuonna 1752 oli seurakunta Pöytyän kirkon huonoa kuntoa pohtiessaan tullut siihen tulokseen, että jotakin piti ehdottomasti tehdä. Muuten kirkko ei olisi kestänyt enää pitkään. Pitäjänkokous ei kuitenkaan ollut päässyt tarvittavista toimenpiteistä yksimielisyyteen, osa seurakunnasta kun halusi uuden kivikirkon ja osa puukirkon, kun taas osa halusi kunnostaa vanhan kirkkorakennuksen. Asiasta järjestettiin äänestys, jossa 99 taloa asettui korjauksen kannalle, 20 halusi puukirkon ja 1 kivikirkon. Äänestyksen perusteella vanha kirkko päätettiin korjata.²²⁰ Äänestykseen päätyminen näyttää johtuneen siitä, että pitäjänkokouksen oli pitäjäläisten kirkossakäyntimahdollisuuden turvaamiseksi pakko hyväksyä jokin esitetystä kolmesta vaihtoehdosta. Kaikkien ehdotusten hylkääminen oli ratkaisu, jota yleensä käytettiin, ellei seurakunta päässyt yksimielisyyteen. Nyt tämä ratkaisu oli mahdoton, joten äänestys jäi ainoaksi vaihtoehdoksi. Yksimielisyys ei siis ollut täysin välttämätöntä päätöksenteolle edes ennen vuotta 1759.

Myös Mynämäellä yksimielisiä päätöksiä pidettiin arvossa. Koska Mynämäen osalta tutkimani pöytäkirjat ovat kaikki vuoden 1759 jälkeiseltä ajalta, niissä esiintyy silloin tällöin, toisin kuin Pöytyällä, mainintoja päätösten yksimielisyydestä. Tammikuussa 1765 kirkonkokous päätti yksimielisesti asettaa kuudennusmieheksi Halson kylässä asuneen Simo Tuomolan kuolleen Jäpin isännän tilalle.²²¹ Vuonna 1775 Mietoisten kappeliseurakunnan edustajat taas yksimielisesti kieltäytyivät luopumasta ruotuihin perustuvasta köyhäinhoitojärjestelmästä. Lizeliuksen heille tarjoama ja emäkirkkoseurakunnassa jo käyttöön otettu köyhäinhuonejärjestelmä ei Mietoisten asukkaille sopinut.²²² Tällaiset yksimieliset päätökset, olivatpa ne sitten aloitteille myönteisiä tai kielteisiä, olivat varmasti edelleen enemmän sääntönä kuin poikkeuksena.

Tästä huolimatta Mynämäen pöytäkirjoissa on Pöytyän aineistoon verrattuna runsaasti tapauksia, joissa koko seurakuntaa sitovia päätöksiä tehtiin vähemmistön vastustuksesta huolimatta. Esimerkiksi päätökset koulutalon rakentamisesta vuonna 1768 ja toisen kukkaron käyttönotosta kolehdinkeruussa vuonna 1774 tehtiin, vaikka osa läsnäolijoista ei näitä päätöksiä hyväksynyt.²²³

---

²¹⁹ Pöytyän kirkonkokouksen pöytäkirja 30.11.1756, 6.§, Virtanen 1919, 60.

²²⁰ PSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 3.11.1751 ja pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.10.1752, 1.§.

²²¹ Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 27.1.1765, 7.§, Saarimaa 1917, 60.

²²² MSA, kokouspöytäkirja 8.10.1775.

²²³ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 25.9.1768 ja vanhimpainkokouksen pöytäkirja 2.1.1774.

Vuoden 1759 kuninkaallisen kirjeen myötä äänestäminen yleistyi huomattavasti pitäjänkokousten menettelytapana aikaisempaan verrattuna. Äänestyksen periaatteet saattoivat vaihdella melkoisesti tapauksesta ja seurakunnasta riippuen. Ääniä saatettiin antaa ja laskea joko manttaaleittain, henkilöiden lukumäärän tai henkilöiden omistamien tai hallinnoimien talojen lukumäärän mukaan. Manttaaleittain äänestettäessä yhden manttaalini omistajalla oli yksi ääni, puolen manttaalini omistajalla puoli jne. Henkilöiden lukumäärän mukaan äänestettäessä eri näkemysten kannattajien saatettiin käskää asetumaan eri puolille kirkkosalia, jossa äänestys yleensä toteutettiin. Lopuksi papisto laskei, kuinka monta ihmistä missäkin ryhmässä oli. Taloittain äänestäminen oli näiden kahden menetelmän välimuoto, jossa äänet laskettiin sen mukaan, montako taloa äänensä antajalla oli hallittavanaan. Käytännössä tämä tarkoitti, että talollisilla oli kullakin yksi ääni, mutta jollakin paikallisella säätyläisellä kenties kymmeniä. Taloittain äänestäminen siis suosi säätyläisiä samoin kuin manttaaleittain äänestäminen. Manttaaleittain äänestyksestä hyötyivät toki myös suurimpien talojen isännät. Henkilöluvun mukaan äänestäminen taas asetti kaikki seurakunnan edustajat melko tasa-arvoiseen asemaan.²²⁴

Carin Bergströmin mukaan manttaaleittain äänestäminen muodostui yleisimmäksi käytännöksi hänen tutkimissaan seurakunnissa, mikä johti pitäjänhallinnollisen vallan siirtymiseen seurakunnalta ja papistolta suurien kartanoiden herroille, jotka lähes yksin saivat tehdä pitäjää koskevat päätökset äänitenemmistönsä turvin.²²⁵ Tämä saattoi olla vain paikallinen ilmiö, sillä Peter Aronssonin mukaan äänestäminen manttaaleittain oli vielä 1700-luvun loppupuolella poikkeuksellista ja päätöksenteko jokseenkin tasa-arvoista.²²⁶

Pöytyän ja Mynämäen aineistot asettuvat nekin Bergströmin tutkimustuloksia vastaan. Pöytyällä ainoa tutkittuun ajanjaksoon sijoittuva äänestys tapahtui, kuten edellä olen maininnut, jo vuonna 1752. Tällöin seurakuntalaiset äänestivät taloluvun mukaan kirkkonsa kohtalosta. Jokaisella perintö- ja kruununtalonpojalla oli yksi ääni, mutta Yläneenkartanon Claes Lybeckerillä oman kartanonsa, 21 piiritalon ja 7 rälssitalon äänet, yhteensä siis 29 ääntä. Nämä äänet Lybecker antoi vanhan kirkon kunnostamiselle. Kun otetaan huomioon, että kirkonkorjausta kannattavia talonpoikia oli 70 ja uuden kirkon puolestapuhujia 21, eivät Lybeckerin äänet yksin voineet muuttaa päätöstä suuntaan tai toiseen²²⁷. On tietysti mahdollista ja jopa todennäköistä, että kartanoherran

---

²²⁴ Aaltonen 1934, 250; Juva 1955, 162–163; Bergström 1991, 111–112; Aronsson 1992, 144; ks. myös PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.10.1752, 1.§.

²²⁵ Bergström 1991, 111–112.

²²⁶ Aronsson 1992, 143–144.

²²⁷ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.10.1752, 1.§.

kanta vaikutti välillisesti monien talollisten äänestyspäätökseen ja sai nämä asettumaan korjaustyön kannalle. Näin tämä sai omilla äänillään houkutelluksi useampia ääniä edustamansa mielipiteen puolelle.

Mynämäen talolliset joutuivat äänestämään manttaalilukujen mukaan vain vuoden 1769 lukkarinvaaleissa. Vaalit olivat sikäli mielenkiintoiset, että niissä muutamia henkilöitä lukuun ottamatta lähes kaikki äänioikeutetut äänestivät erästä Turun katedraalikoulun opiskelijaa, joka ei kuulunut Rovasti Lizeliuksen asettamien kolmen ehdokkaan joukkoon. Lizelius ei hyväksynyt seurakunnan ehdokasta, vaan katsoi seuraavaksi eniten ääniä saaneen ylioppilas Gustav Bangen tulleen valituksi.²²⁸ Tässäkään tapauksessa säätyläisten antamat äänet eivät riittäneet kumoamaan talonpoikien ääntenemmistöä. Koska talonpojat kuitenkin olivat äänestäneet ehdokasta, joka ei täyttänyt lukkarille asetettuja pätevyysvaatimuksia, kirkkoherra sai mahdollisuuden mitätöidä lähes koko seurakunnan äänet.

Huomattavasti manttaaleittain äänestämistä yleisempi käytäntö Mynämäellä oli äänestämisen mies ja ääni -periaatteella. Esimerkiksi Lizeliuksen vuonna 1778 esittämään kysymykseen siitä, pitäisikö pitäjämästä lähettää joku sopivaksi katsottu naishenkilö Tukholmaan opiskelemaan kättilöksi, etsittiin vastausta äänestämällä henkilöluvun mukaan. Äänestyksen lopputulos oli hyvin yksiselitteinen. Ehdotusta vastustavia ääniä oli 138 ja puoltavia 14. Puoltavista äänistä suuri osa oli säätyläisten antamia. Samassa yhteydessä laskeskeltiin, että 132 henkilöä ei ollut osallistunut äänestykseen. Jotkut säätyläiset olivat sitä mieltä, että pois jääneiden voitiin tulkita puoltaneen ehdotusta, sillä ”vaikeneminen on myöntymisen merkki”²²⁹. Tällaista näkemystä ei papisto eikä talonpoikien enemmistö voinut hyväksyä. Kokouksen päätökseksi jäi, ettei kättilöopiskelijaa lähetetäisi. Lizelius kuitenkin päätti tiedustella asiasta maaherran mielipidettä.²³⁰

Yleensä ei kokouksissa tarvittu minkäänlaista äänenlaskentaa, sillä monesti vähemmistö oli niin pieni, ettei se estänyt kaikkia sitovan päätöksen tekemistä. Esimerkiksi yllä mainittujen koulutalon rakentamista ja toisen kolehtikukkaron käyttöönottoa koskevien päätösten yhteydessä ei vähemmistöön kuuluneiden lukumäärää ryhdytty laskemaan.²³¹ Vähemmistöön jäävien mielipiteiden suhteen papisto oli monessa seurakunnassa kuitenkin hyvin varovainen. Ongelmana nimittäin oli se, etteivät kokouksista pois

²²⁸ MSA, kuulutukset 21.5., 12/18.6., 24. ja 25.6. sekä 2.7.1769 ja viimeksi mainittuun liittyvä äänestysluettelo ja sen jälkikirjoitus; Pehr Kalmin kirje piispa Mennanderille 1.8.1769, Pehr Kalms brev till samtida I, 175–176.

²²⁹ ”Den som tiger, har samtycken”, MSA, kirkkokokouksen pöytäkirja 26.7.1778.

²³⁰ MSA, kirkkokokouksen pöytäkirja 26.7.1778 ja siihen liittyvä äänestysluettelo; Perälä 1963, 239–240; ks. myös esim. Mynämäen kirkkokokouksen pöytäkirja 24.11.1765, 1.§, Saarimaa 1917, 64–67.

²³¹ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 25.9.1768 ja vanhimpainkokouksen pöytäkirja 2.1.1774.

jättäytyneet välttämättä suostuneet mukautumaan kokousten päätöksiin, jos saivat tietoonsa, etteivät ne olleet syntyneet yksimielisesti. Tieto päätöksiä vastustaneen vähemmistön olemassaolosta saattoi johtaa sovittujen tehtävien laiminlyömiseen.²³² Ilmeisesti tämä oli yhtenä syynä siihen, että yksimielisyyden ihanne säilyi niin voimakkaana.

Pitäjänhallinnon käytäntöihin näyttää kuuluneen kiinteänä osana eri henkilöiden ja ryhmien tarve saada mahdollisimman monia seurakunnan jäseniä omien mielipiteidensä taakse. Pelkkä enemmistöasema ei välttämättä riittänyt sitovan ja yleisesti hyväksytyyn päätöksen syntymiseen. Niin talonpojilla, säätyläisillä kuin papistolla oli omat keinonsa saada muut ryhmät suopeiksi omille näkemyksilleen. Nämä keinot ovat eräitä mielenkiintoisimmista tutkimieni pitäjien paikallishallintoon liittyvistä seikoista ja siksi niitä on syytä tutkia hieman tarkemmin.

Talonpoikien asema oli sikäli helppo, että niin Pöytyällä kuin Mynämäellä nämä pystyivät lukumääränsä turvin kumoamaan toisten ryhmien aloitteista ne, joita eivät pitäneet tarpeellisina, tai painostamaan muut suostumaan omiin ehdotuksiinsa.²³³ Vuonna 1752 Lizelius vaati Pöytyän emäkirkkoseurakuntaa valitsemaan uudeksi kirkonisännäkseen jonkun kirjoitustaitoisen ja toimeliaan henkilön. Silloinen kirkonisäntä Mikko Iso-Juva ei kirjoitustaidottomuutensa vuoksi kirkkoherralle kelvannut. Talonpoikien joukosta ei löytynyt ketään muutakaan kirjoitustaitoista, joten kysymykseen tuli ainoastaan joku paikallisista säätyläisistä. Näistä vain katselmuskirjuri Saureen suostui sillä ehdolla, että kirkonisännän palkkiota korotettaisiin hieman. Ilmeisesti seurakunnan talonpojille ajatus säätyläiskirkonisännästä oli vastenmielinen, sillä kun palkkion nostamisesta keskusteltiin, talolliset eivät siihen suostuneet. Yleensä seurakunnan luottamusmiesten palkkioiden korottaminen näiden omasta pyynnöstä ei ollut tuottanut ongelmia, mikäli pyyntöä oli perusteltu esimerkiksi lisääntyneillä rasituksilla.²³⁴ On hyvin todennäköistä, että kieltävän päätöksen tarkoituksena tässä tapauksessa oli nimenomaan estää säätyläisten pääsy seurakunnan luottamusmiehiksi eikä tarve säästää rahoja.

Kuten olen edellä osoittanut, eivät säätyläisten äänet riittäneet kumoamaan talonpoikien ääntenemmistöä. Talonpojat pystyivät hyväksymään tai hylkäämään tehtyjä ehdotuksia melko itsenäisesti. Tämä piti paikkansa tosin vain siinä tapauksessa, että talonpojat olivat kannassaan suhteellisen yksimielisiä. Riittävän suuren talonpoikaisvähemmistön muodostuminen antoi toisaalta säätyläisille ja papistolle paremmat mahdollisuudet

---

²³² Juva 1955, 163; Bergström 1991, 112.

²³³ Ks. esim. MSA, kokouspöytäkirja 8.10.1775 ja kirkonkokouksen pöytäkirja 9.2.1783, 4. §; Juva 1955, 162.

²³⁴ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirjat 4.10.1752, 3. § ja 23.4.1753, 5. §.

päätöksiin vaikuttamiseen ja toisaalta teki päätökset alttiimmiksi kokouksista poissa olleiden seurakunnan jäsenten arvostelulle.

Pöytyällä emäkirkon välikaton korjaamista koskeva päätös vuonna 1758 oli tosin ollut yksimielinen, kuten edellä on käynyt ilmi, mutta kokouksessa läsnä olleet Yläneen kapeliseurakunnan jäsenet oli puolittain väkisin pakotettu hyväksymään emäkirkkoseurakunnan edustajien sanelema päätös. Ilmeisesti he olivat jälkeinpäin tehneet tyytymättömyytensä laajemmin tietäväksi, sillä seurakunnalla oli suuria vaikeuksia saada katon korjaamiseen tarvittuja lautoja kokoon. Kirkonkokouksen piti jopa uhata tehtäviensä laiminlyöjiä käräjille joutumisella, ennen kuin kaikki pitäjän asukkaat saatiin toimittamaan heille määrätyt puutavaramäärät kirkolle.²³⁵

Mikäli talonpojat tunsivat olevansa vähemmistössä tai enemmistönsä liian heikoksi, he saattoivat joutua turvautumaan toisenlaisiin menettelytapoihin. Mynämäellä talonpojat olivat mitä ilmeisimmin havainneet, että Lizelius pelkäsi kokouksista pois jättäytyneiden kieltäytyvän hyväksymästä kokousten päätöksiä, mikäli kokouksissa oli ollut läsnä liian vähän väkeä. Kun jossakin kokouksessa ei ollut riittävästi ihmisiä, rovasti saattoi jättää jonkin asian käsittelyn sikseen, koska halusi sitä käsiteltävän suuremmalla joukolla. Pian talonpojat kuitenkin alkoivat käyttää tätä rovestin pelkoa hyväkseen ja jättäytyä pois kokouksista estääkseen päätöstenteon epäedullisiksi katsomissaan asioissa.²³⁶

Papiston tekemien ehdotusten vastustaminen ääneen kokouksissa saattoi olla hyvin haitallista sille, joka ensimmäisenä avasi suunsa. Mikäli ehdotukset perustuivat maallisen tai kirkollisen esivallan määräykseen, niiden arvostelu saattoi johtaa syytöksiin kirkon tai kruunun halveksimisesta. Seurauksena saattoi aivan äärimmäisessä tapauksessa olla jopa kuolemantuomio.²³⁷ Pelko oikeuden eteen joutumisesta esti ilmeisesti monia talollisia ilmaisemasta kantaansa kokouksissa. Huomattavasti helpompi tapa eriävän mielipiteen ilmaisuun oli kokouksista pois jättäytyminen joukolla. Toisaalta, kuten edellä olemme havainneet, tarpeeksi suurella joukolla talonpojat uskalsivat myös kokouksissa hylätä papistonsa aloitteita.

Mynämäen talonpoikien harmiksi heidän rovestinsa tosin huomasi melko nopeasti, mistä kokouksien osallistujakato johtui. Lizelius muutti kantaansa ja totesi monessa pitäjän- ja kirkonkokouksessa, että läsnäolijat muodostavat kokouksen, ja poissaolleiden tuli tyytyä tehtyihin päätöksiin. Kirkkoneuvoston kokousten suhteen Lizelius tosin py-

---

²³⁵ Pöytyän kirkonkokousten pöytäkirjat 30.11.1758, 1.§ ja 1.11.1759, 5.§, Virtanen 1919, 63 ja 69.

²³⁶ Ks. esim. MSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 21.12.1770, 1.§ ja kirkkoneuvoston kokouspöytäkirja 13.10.1771.

²³⁷ Aronsson 1992, 163.

syi edelleen varovaisena. Päätös luopua ruotujärjestelmästä ja siirtyä köyhäintuvan ja köyhäinaitan käyttöön vaivaistenhuollossa vuonna 1773 oli syntynyt pitäjänkokouksessa ilmeisesti yksimielisesti, mutta kyseisen kokouksen pöytäkirjan alussa on maininta siitä, ettei seurakunnan jäseniä ollut koolla niin paljon kuin asian käsittely oikeastaan olisi vaatinut. Tästä huolimatta rovasti katsoi kokouksen olevan päätösvaltainen.²³⁸ Pöytäkirjoista ei käy ilmi, oliko hanketta vastustanut joukko ollut vähemmistönä vai enemmistönä seurakunnassa. Mikään ei kuitenkaan ilmaise seurakunnan olleen jälkeensä tyytymätön tehtyyn päätökseen.

Kokouksista pois jättäytymisen lisäksi talonpojat saattoivat pyrkiä hidastamaan päätöksentekoa esimerkiksi lähettämällä valituskirjelmia ylemmille viranomaisille kuten tuomiokapitulille tai jopa kuninkaalle. Valitukset eivät tutkimanani ajanjaksona johtaneet minkäänlaisiin toimenpiteisiin. Korkeintaan niiden laatija saattoi saada sakkoja perättömistä syytöksistä.²³⁹ Tällaiset valitukset olivat sitä paitsi hyvin harvinaisia eivätkä aina koskeneet pitäjänhallinnon epäkohtina pidettyjä asioita. Esimerkiksi vuonna 1778 Mietoisten Nummen isäntä Simo Eerikinpoika kirjoitti kuninkaalle valitellen sitä, että kuutta vuotta aikaisemmin valtiosäädetyt olivat päättäneet poistaa joitakin kirkollisia juhlapäiviä käytöstä. Tätä hän piti huolestuttavana ja epäkristillisenä toimintana. Säätyjen päätöstä ei tietenkään kumottu yhden talonpojan valitusten vuoksi.²⁴⁰ Osaltaan ylemmille tahoille osoitettujen valitusten vähäisyys kertoo siitä, että talonpojat tunsivat pitäjätasolla vaikutusmahdollisuutensa riittäviksi.

Joidenkin omien vaatimustensa hyväksyttämiseksi talonpojat saattoivat myös tarjoutua maksamaan itse vaaditut kustannukset. Lizelius esimerkiksi suostui jonkin aikaa vastaan hangoiteltuaan siihen, että jumalanpalveluksissa avustajana toimineelle Anders Birckmanille voitiin maksaa kahden sunnuntain kolehtien tuotot vuosittain, kun seurakunta oli ensin luvannut maksaa enemmän kolehtia.²⁴¹

Rahan lupaaminen omien ehdotusten ja näkemysten tueksi oli kuitenkin huomattavasti yleisempää säätyläisten kuin talonpoikien keskuudessa. Vuoden 1772 toukokuussa Mynämäen kirkonkokous keskusteli kellotapulien huonosta kunnosta ja korjaustarpeesta. Talonpoikien enemmistö vastusti korjausta, mutta pieni vähemmistö kannatti sitä. Tuekseen vähemmistö sai pitäjän säätyläiset, jotka lupasivat tukea rakennushanketta erisuu-

---

²³⁸ MSA, Pitäjänkokouksen pöytäkirja 24.11.1773.

²³⁹ Ks. esim. Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 7.6.1761, 1.§, Saarimaa 1917, 51; MSA, kokouspöytäkirja 29.6.1761 ja pitäjänkokouksen pöytäkirja 28.12.1773, 3.§; Perälä 1963, 286–290.

²⁴⁰ Perälä 1963, 286–290.

²⁴¹ MSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 9.2.1783, 4.§.

ruisin rahalahjoituksin, mikäli se toteutettaisiin. Tarjous ei kuitenkaan kääntänyt vastustajien päätä, ja kellotapulien korjausta päätettiin lykätä sopivampaan ajankohtaan.²⁴²

Paikallisen patronuksen tarjoamalla lahjoituksilla oli yleensä suurempi teho kuin muiden säätyläisten rahatarjouksilla. Vuonna 1764 Mietoisten kappeliseurakunta keskusteli kappelin sisäkaton uusimisesta. Paroni Lybecker lupasi lahjoittaa tähän tarkoitukseen 300 kuparitaalaria ja sai talolliset suostumaan keräykseen korjaustyön hyväksi. Jotkut talolliset katsoivat ploitun talolta olevan sopiva summa, mutta Lybecker arveli sen olevan köyhimmille taloille liikaa. Kokous päätyi siihen tulokseen, että talolliset saivat maksaa mainitun summan kolmen vuoden kuluessa. Varallisuutensa mukaan jotkut talolliset saivat halutessaan maksaa myös vähemmän tai enemmän.²⁴³

Toinen säätyläisten käyttämä suostuttelukeino oli alustalaistalonpoikien äänien vetoaminen. Kuten olemme nähneet Pöytyän kirkon uusimista koskeneen äänestyksen tuloksesta, Yläneenkartanon Claes Lybecker käytti kartanonsa äänen lisäksi 28 alustalaistalon äänet.²⁴⁴ Samaa menetelmää käytti myös hänen Karl Blechard -veljensä Mynämäellä. Mietoisten talonpoikien kieltäytyessä ottamasta käyttöön emäkirkkoseurakunnan esimerkin mukaista köyhäinhuoltojärjestelmää nuorempi Lybecker yritti suostutella näitä ilmoittamalla itse alustalisineen olevansa valmis osallistumaan kaikkiin köyhäinhoidon kustannuksiin. Tässä tapauksessa paronin esimerkki jäi tehottomaksi ja talonpojat pysyivät kannassaan.²⁴⁵ Pöytyällä ja Mynämäellä Lybeckerit olivat säätyläisistä ainoat, jotka pystyivät käyttämään tätä suostuttelukeinoa. Ainoastaan heillä oli tarpeeksi alustalaisia.

Luultavasti Lybeckerien sanojen painoarvoa emäkirkkoseurakunnissa lisäsi heidän asemansa kappeleiden patronuksina. Juridisesti heillä ei ollut toisia säätyläisiä suurempia oikeuksia puuttua emäkirkkoseurakunnan asioihin, mutta talonpojat saattoivat mieltää patronuksen eräässä mielessä osaksi kirkollista esivaltaa. Tällä oli oikeus nimittää kappalainen ja päättää monissa muissakin kappeliseurakunnan asioissa. Raja kappelia ja koko pitäjää koskevien asioiden välillä ei välttämättä ollut kenellekään pitäjän asukkaalle täysin selvä. Tätä epäselvyyttä patronukset saattoivat käyttää hyväkseen pyrkiessään vaikuttamaan päätöksiin. On sitä paitsi mahdollista, että patronukset katsoivat osanoton pitäjänhallintoon eräänlaiseksi isälliseksi velvollisuudekseen. Tämä selittäisi heidän aktiivisuutensa muihin säätyläisiin verrattuna.

---

²⁴² MSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 25.5.1772, 1.§.

²⁴³ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 15.7.1764, 1.§. Ks. myös MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 27.11.1768, 1.–2.§.

²⁴⁴ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.10.1752, 1.§.

²⁴⁵ MSA, kokouspöytäkirja 8.10.1775.

Monipuolisimmat keinot toisten osapuolten taivutteluun oli kuitenkin papistolla. Yleensä papiston taivuttelukeinot koskivat vain talonpoikia, sillä useimmissa tapauksissa papisto ja säätyläistö jakoivat saman näkökulman. Esimerkiksi keskustelussa Pöytyän kirkolle kertyneiden varojen käyttämisestä Claes Lybecker oli, kuten muistamme, ehdottanut pienen summan käyttämistä kirkon korjaamiseen ja loppujen rahojen lainaamista korkoa vastaan. Kirkkoherra Lizelius oli asettunut paronin ehdotuksen taakse. Kun seurakunta ensin oli äänestänyt kirkonkorjauksen puolesta, syntyi keskustelu siitä, pitäisikö loput rahat sijoittaa, kuten Lybecker oli ehdottanut. Etenkin uuden kirkon rakentamista kannattaneet ja äänestyksessä hävinneet, mutta myös monet muut talolliset, vastustivat rahojen lainausta. Tällöin Lizelius totesi, että rahojen säilyttäminen kirkon arkussa oli liian vaarallista, koska kirkkoihin murtautuminen oli viime aikoina lisääntynyt. Jos seurakunnan jäsenet eivät suostuneet lainaamaan rahoja varmoja vakuuksia vastaan luotettaville henkilöille, heidän piti järjestää vartiot kirkon oville varsinkin yöaikaan.²⁴⁶ Seurakunta ei tällaista uhkausta hyväksynyt, ja asia päätettiin lykätä. Lopulta seurakunta tosin suostui rahojen lainaamiseen.²⁴⁷

Papiston ja säätyläistön yhteisten mielipiteiden lisäksi tämä tapaus kertoo siitä, ettei papisto kaihtanut uhkailua, mikäli sen avulla uskoi saavuttavansa päämääränsä. Muissaakaan aikakauden seurakunnissa uhkailun käyttäminen ei ollut aivan tavatonta.²⁴⁸

Papisto saattoi käyttää myös hienovaraisempaa muotoa uhkailusta. Siinä tapauksessa, että seurakunta kieltäytyi noudattamasta pappinsa ehdotusta, tämä saattoi kieltäytyä ottamasta mitään vastuuta, mikäli seurakunnan jäsenten menettelytapa tulisi tuottamaan jotakin vahinkoa. Vuonna 1778 Lizelius vaati jälleen Mynämäen emäkirkon kellotapulin korjausta. Kuten muistamme, seurakunta oli suhtautunut nuivasti samaan ehdotukseen vuonna 1772. Tällä kertaa Lizelius sai seurakunnan suostumaan, mutta päätti tehostaa päätöstä kieltäytymällä vastuusta, mikäli suuri kirkonkello putoaisi tapulin heikon kunnan vuoksi. Hän tarjosi seurakunnalle mahdollisuutta nimittää joku henkilö keskuudestaan kantamaan vastuun asiassa, mutta koska tällaista henkilöä ei ilmaantunut, suuren kellon soitto piti kieltää. Ruumissoitto, johon kelloa käytettiin, oli talonpojille siinä määrin tärkeä, että uusi kellotapuli valmistui vuodessa.²⁴⁹ Toisaalta tällaista vastuusta kieltäytymisellä uhkailua osasivat käyttää apunaan myös talonpojat.²⁵⁰

---

²⁴⁶ PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.10.1752,1.–2.§.

²⁴⁷ PSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 25.4.1753, 1.§.

²⁴⁸ Suolahti 1919, 64–67; Aronsson 1992, 169; Kivekäs 2008, 55, 61.

²⁴⁹ MSA, kirkonkokousten pöytäkirjat 26.2.1778 ja 2.2.1779. Ks. myös Jutikkala & Suolahti 1934,49; Laine 2006b, 37; Viinikkala 2007, 8–9.

²⁵⁰ Ks. esim. MSA, kuorikokouksen pöytäkirja 8.3.1771, 3.§.

Tietynlaista oveluutta Lizelius osoitti ehdottaessaan vuonna 1774 kolehdin keräämistä Mynämäen emäkirkossa vastedes kahdella kukkarolla, joista toisen tuotto tulisi aina pitäjän köyhien hyväksi. Kun asiaa käsiteltiin pitäjänvanhimpien kokouksessa, Lizelius esitti kantansa sanoen, että toiseen kukkaraan ”halulliset saisit sydämensä ehdon jälkeen salaisesti almuja vaivaisille antaa.” Kuuluttaessaan tehtyä päätöstä kirkossa rovasti otti Raamatusta esimerkkejä, joilla todisti seurakunnalle, ettei kyseessä ollut mikään uusi tapa, vaan vanha, esi-isien hyväksi havaitsema, mutta sittemmin unohtunut käytäntö. Kuulutus päättyi seuraavin sanoin: ”Mitäs nyt luulet? Eikö meidän pidä hyvässä vanhain esimerkkiä noudattaman? Pidäiskö meidän ne pahaxi laskeman? Pojes se.”²⁵¹ Lizelius arveli aikansa sivistyneistön ajattelutavan mukaisesti talonpoikien hyväksyvän helpommin vanhan perinteen ottamisen uudelleen käyttöön kuin kokonaan uuden tavan omaksumisen. Tämän vuoksi hän etsi raamatunlauseita tuekseen. Ilmeisesti hän oli osunut oikeaan, sillä toisen kukkaron käyttöönotosta ei näytä aiheutuneen minkäänlaisia protesteja. Lizelius oli pitäjän vanhimille perustellut uudistusta sillä, että jokainen voisi salassa noudattaa omaatuntoaan, ja lahjoittaa rahaa, jos halusi. Hän tiesi kuitenkin varsin hyvin, että kukkaron kiertäessä kirkkosalissa seurakuntalaisten olisi sosiaalisen paineen vuoksi hankalaa kieltäytyä laittamasta rahaa siihen, mikäli näkivät naapuriensa ja vierustoveriensakin laittavan.

Neuvottelu ja rauhanomaiset suostuttelutavat olivat sekä Pöytyällä että Mynämäellä papiston käyttämistä keinoista yleisimmät. Uhkailuun kirkkoherran piti turvautua vain hyvin harvoin. Maaliskuun kuudentena päivänä vuonna 1774 Mynämäen kirkkoissa seurakunnalle luetun kuulutuksen teksti on varsin kuvaava. Kuulutuksessa pitäjänvanhimpia pyydettiin saapumaan 18.3. keskustelemaan muutamista köyhäinhoitoon liittyvistä asioista:

Kutzutan Pitäjän Vanhimpia ystävällisesti... Pitäjän tuvasa saapuilla oleman, ei totellen vastan seisoiitten nurjutta, jotka ei ajattele, että he pikemmin kuin he luulevatkan, taitavat joutua vaivaisten holhousta nautitzemaan.”²⁵²

Tekstistä käy ilmi, että seurakunnassa oli väkeä, joka ei pitänyt köyhäinhoitoa suuressa arvossa. Rovasti kuitenkin toivoi vanhimpien toimivan tavalla, jota itse piti oikeana. Vanhimmat noudattivat hänen kehotustaan ja saapuivat paikalle. Myös kokous sujui rauhallisessa hengessä.²⁵³

---

²⁵¹ MSA, vanhimpainkokouksen pöytäkirja 2.1.1774 ja siihen liittyvä kuulutus.

²⁵² MSA, kuulutus 6.3.1774.

²⁵³ MSA, vanhimpainkokouksen pöytäkirja 18.3.1774.

Peter Aronssonin mukaan varsinkin kirkon heikko taloudellinen tilanne pakotti papiston neuvottelemaan seurakunnan kanssa. Jos kirkonarkussa oli riittävästi varoja, paikallinen papisto pystyi toteuttamaan ainakin useimmat rakennushankkeet näiden varojen turvin. Jos kirkon varat taas olivat vähissä, seurakunta joutui kustantamaan hankkeet. Tämä puolestaan tiesi pitkäjänteisiä neuvotteluja seurakunnan kanssa.²⁵⁴ Pöytyällä tai Mynämäellä merkkejä tällaisesta ei ole havaittavissa. Kirkon varojen katsottiin kuuluvan seurakunnalle, ja se oli niistä lähes yhtä tarkka kuin omista rahoistaan. Kaikki hankkeet vaativat suhteellisen pitkän keskustelun, maksoipa ne kuka tahansa.²⁵⁵

Tutkimissani pitäjissä ei myöskään ole havaittavissa merkkejä papiston päinvastaisesta toimintatavasta, jossa se syrjäytti talonpojat pitäjänhallinnosta lähes kokonaan. Antero Heikkisen mukaan tällainen oli seurakunnanhallinnon tila Kainuussa Sotkamon pitäjän Kuhmon kappelilla, jossa kappalainen pystyi yhdessä lukkarin ja harvalukuisen säätyläistön kanssa hallitsemaan seurakuntaa hyvin omavaltaisesti.²⁵⁶ Pöytyän ja Mynämäen talonpojat tunsivat omat oikeutensa siksi tarkoin, että papiston vastaava yritys näissä Varsinais-Suomen pitäjissä ei luultavasti edes olisi onnistunut, mikäli joku pappi sitä olisi halunnut kokeilla.

Pitäjänhallinnon osapuolista tutkimissani pitäjissä papisto oli joka tapauksessa se, jolla oli eniten vaikutusmahdollisuuksia tehtyihin päätöksiin. Osittain tämä johtui siitä, että papisto teki useimmat aloitteet, osittain taas siitä, että papisto sai varsin usein taivuteltua ainakin seurakunnan enemmistön puolelleen. Säätyläistön vaikutusmahdollisuudet olivat huomattavasti heikommat. Talonpojat pystyivät halutessaan olemaan piittaamatta säätyläistön mielipiteistä. Vain pitäjissä asuneilla patronuksilla näytti olleen riittävä arvovalta, jotta he pystyivät vaikuttamaan muun seurakunnan mielipiteisiin. Talonpojilla sen sijaan oli yksimielisinä pysyessään erittäin hyvät mahdollisuudet saada aikaan omien mielipiteidensä mukaisia päätöksiä. Yksimielisinä he pystyivät vastustamaan myös papiston ehdotuksia. On selvää, ettei Pöytyän ja Mynämäen talonpoikien asema pitäjänhallinnossa ollut läheskään niin heikko kuin sen on Suomessa aiemmin arveltu olleen.

---

²⁵⁴ Aronsson 1992, 238.

²⁵⁵ Ks. esim. Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 27.1.1766,1.§ ja jälkikeskustelu, Saarimaa 1917, 58, 61.

²⁵⁶ Heikkinen 1988, 34–43, 285–287.

5. Maailmankuva päätännän taustalla

5.1. Säästeliäät ja uskonnolliset talonpojat

Syystalvella 1771 rovasti Lizelius oli jälleen vaikeuksissa. Hän oli pitkään yrittänyt saada mynämäkeläisiä suhtautumaan suopeammin köyhäinhuoltoon, mutta osa talopojista piti edelleen köyhäinhoidon kehittämistä rahojen, viljan ja työn haaskauksena. Emäkirkon lähelle, keskelle kylää, oli kyllä rakennettu köyhäinhuone jo kahdeksaa vuotta aikaisemmin, mutta jotkut seurakunnan jäsenet olivat hyvin tarkkoja sen suhteen, ketkä pitäjän asukkaista olivat tarpeeksi huonokuntoisia, jotta heidät saatettiin päästää köyhäinhuoneeseen asumaan. Aikakauden vallitseva periaatehan oli, että vaivaisiksi voitiin laskea vain ne seurakunnan jäsenet, jotka eivät raihnaisuutensa tai mielenvikaisuutensa vuoksi pystyneet työntekoon ja joilla ei ollut suurta omaisuutta turvanaan. Edes kaikkia nämä ehdot täyttäviä henkilöitä jotkut talolliset eivät halunneet ottaa pitäjäläisten elätettäväksi köyhäinhuoneessa.²⁵⁷

Nyt köyhäinhoitoon ja köyhäinhuoneen tarpeellisuuteen kriittisesti suhtautuvien joukko oli käynyt entistä äänekkäämmäksi. Lokakuun lopulla järjestetyssä kirkonkokouksessa, jossa piti käsitellä useita köyhäinhoitoon liittyviä asioita, Lizelius yritti suostutella näitä vastahakoisia seurakuntalaisia vetoamalla kristilliseen lähimmäisenrakkauteen. Tällä ei kuitenkaan ollut suurta vaikutusta kaikkiin kokouksessa käsiteltyihin asioihin. Kun Lizelius myöhemmin samassa kokouksessa pohti seurakunnan kanssa, mitä Valaisten kylässä asuneen sotilaan mielenvikaiselle pojalle piti tehdä, oli tunnelma kireä:

”Sillä vaikka se [poika] kyllä ennen tätä on pantu Pitäjällä ympärikäymään, on kuitengin havaittu, että se on jo liki ryysytöinnä talven tulemaxi; ... toivo olis, ajan päälle sen johonkin ymmärryksen tulevan, jos ei juouxuttamisella ja monikahtain tavattomalla kohtamisella sen toimi-kasvattaminen tulisi häirityxi; jonga tähden Provasti oikein ajattelevaisten kansa tarkoitti ja yritti sen päälle että tämä armahdettava Nuorukainen pitäis Vaivaisten Huonesa kasvatettaman, semmenkin, että Vaivaisten huonesa tule nytt asuman yxi siviä huone-kulkuella oleva parikunta... jotka toimella ja siveydellä tätä nuorukaista taidaisit kohdata ja ruokota, ja Provastilla olis myös... tila häntä vähittäin neuvoa; mutta ei ymmärretä mikä salanärkä monikahtain tykönä huomattin tykytävän sekä koko vaivasten huonetta, että tätä huonekulkiata parikuntaa vastan, sillä yxi osa tahdoi varjo edesvetoin kautta nijn kuin eroitta häntä [miestä] vaivaisten huonen asunnosta; mutta koska koska

²⁵⁷ MSA, rovastintarkastuksen pöytäkirja 24.2.1760, 5.§ ja kirkonkokouksen pöytäkirja 3.10.1762; Suomenkieliset Tieto- Sanomat N:o 4 1776, 28–29; Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 28.10.1771, Saarimaa 1917, 94–99; Pulma 1985, 55–61.

toiset lämpää-sydämmilliset perustettavasti näytit, että tämä, ja vaimokin, on jo niin ruju, että hän enä taida itzellensä elatusta ansaita, täydyi niiden toisten myös tunnusta, ettei hän taidackan elättä itziänsä mutoin kuin kerjämisellä, jolla heidän puhellansa, niin huomamata langetit sen päätöksen, että se kuin kerjäyheen täyty turvata, sepä oikein vaivasten holhousta tarvitzeikin. Mutta sen vihelijäisen nuorukaisen holhomiseen vastaus oli vaikeneminen.²⁵⁸

Monet seurakunnan jäsenet alkoivat sen lisäksi, että halusivat estää sotilaan pojan pääsyn köyhäinhuoneeseen, vaatia sinne jo otetun vanhan pariskunnan häätämistä. Poika ei köyhäinhuoneeseen päässyt, mutta vanhukset sentään saivat pitää paikkansa. Samanlainen köyhiä kohtaan tunnettu ynseys tuli esille useaan otteeseen samassa kokouksessa. Seurakunta ei halunnut myöntää köyhäinapua monille muillekaan vaivaisille.²⁵⁹

Tämän kokouksen pöytäkirja osoittaa, että Lizeliuksella oli välillä suuria vaikeuksia saada seurakuntalaisensa myöntymään köyhäinhoidon rasituksiin. Sama tilanne toistui vielä useaan otteeseen jälkeensä. Etenkin Mietoisten kappeliseurakunta suhtautui köyhäinhoitoon erittäin nuivasti.²⁶⁰

Perinteisesti talonpoikien kielteistä suhtautumista köyhäinhoitoon ja moniin muihin uudistuksiin on selitetty heidän säästäväisyydellään tai jopa ahneudellaan ja itsekkyydellään. Pitäjänmakasiinien vaiheita tutkinut Ilkka Teerijoki on havainnut näiden vanhemman tutkimuksen selitysmallien olevan hyvin samansuuntaisia kuin aikalaissäätyläisten.²⁶¹ On mahdollista, että jotkut tutkijat ovat liikaa viranomaislähteisiin luottaessaan uskoneet kritiikittä niiden kuvauksen talonpojista omaa etuaan ymmärtämättömänä ja ahneena joukkona. Tämä, jos mikä, on hyvin yksipuolinen näkemys.

On varmasti totta, että lähellä toimeentulominimiä eläneet talonpojat laskivat tarkkaan rahansa ja aittojensa sisällön. Monella ei ollut suuria mahdollisuuksia tuhlailevan elämän viettoon, joten myös pitäjän yhteisiin hankkeisiin käytettävistä varoista, työstä ja tarvikkeista oltiin tarkkoja.

Tämä ei kuitenkaan riitä yksinomaiseksi selitykseksi talonpoikien penseydelle köyhäinhuoltoa kohtaan. Jos talonpojat olisivat uskoneet ehdottomasti tarvitsevansa köyhäinhoitoon vaadittuja hyödykkeitä itse, he eivät olisi vaatimalla vaatineet saada lahjoittaa varojaan toisaalle. Kuitenkin Pöytyän ja Mynämäen talonpojat tekivät näin varsin usein. Etenkin vanhoja kirkonpalvelijoita tai näiden omaisia talonpojat halusivat usein

---

²⁵⁸ Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 28.10.1771, 2.§, Saarimaa 1917, 96.

²⁵⁹ Mynämäen kirkonkokouksen pöytäkirja 28.10.1771, Saarimaa 1917, 94–99.

²⁶⁰ Ks. esim. kokouspöytäkirjat 12.4.1773, 3.§ ja 8.10.1775.

²⁶¹ Teerijoki 2003, 398,401.

avustaa oma-aloitteisesti.²⁶² Miksi talollisten suhtautuminen kirkonpalvelijoihin oli täysin toisenlaista kuin vaivaisiin? Miksi ensin mainittujen auttamiseen oltiin valmiita uhraamaan suuriakin summia jopa kirkkoherran vastustuksesta huolimatta ja miksi jälkimmäisille ei oltu valmiita antamaan edes kaikkein välttämättömintä?

Yksi mahdollinen selitys piilee talonpoikien uskonnollisissa käsityksissä. Vielä 1600-luvulla kansalle oli saarnastuoleista opetettu, että onnettomuudet ja kurjuus saattoivat niin yksilön kuin yhteisön tasolla olla seurausta syntisestä elämästä. Jumala rankaisi väärintekijöitä jo tässä ajassa ja yritti saada näitä katumaan. Isonvihan kollektiivisten koettelemusten myötä nämä vanhatestamentilliset opit vähitellen hävisivät saarnoista.²⁶³ Ei liene liian uskallettua arvella, että tällaiset uskomukset olisivat säilyneet kansan mielissä vielä pitkään sen jälkeen, kun ne olivat poistuneet yliopiston teologianopetuksesta. On hyvin mahdollista, että monet vanhat papit jatkoivat entisten oppiansa jakamista, vaikka kirkon teologinen kanta oli muuttunut. Vielä todennäköisempää on, että talonpoikaisväestön keskuudessa nämä uskomukset kulkivat pitkään sukupolvelta toiselle sen jälkeen, kun viimeinenkin pappi oli lakannut niitä saarnaamasta. On mahdollista, että monet talonpojat sovelsivat tätä ajattelua myös vaivaisiin, joiden senhetkisen aseman saatettiin arvella olevan jumalallinen rangaistus aiemmin vietetystä syntisestä elämästä. Kristinuskon sanoman mukaan lähimmäisestä piti toki huolehtia, mutta kenties köyhien olojen liiallisen helpottamisen arveltiin olleen Jumalan tahtoon puuttumista.

Carin Bergström on esittänyt toisenlaisen tulkinnan siitä, miksi talonpojat suhtautuivat niin kylmäkiskoisesti köyhäinhoidon uudistuksiin. Bergström arvelee köyhäinhuollon institutionalisoinnin ja köyhien siirron köyhäintupiin olleen talonpoikien näkökulmasta kunniatonta. Oli sekä humanimpaa, että seurakunnalle edullisempaa kierrättää vaivaisia talosta toiseen.²⁶⁴ Luvun alussa lainattu kuvaus, vaikka köyhäinhuoneita kannattaneen Lizeliuksen laatima onkin, viittaa siihen, ettei vaivaisia ruoduissakaan aina järin humanisti kohdeltu. Ainakaan Mynämäellä Bergströmin näkemys ei pidä paikkaansa.

Myös Bergströmin olettaus vanhatestamentillisen ajattelutavan häviämisestä lienee osittain virheellinen. Bergström katsoo kirkkokuritapausten vähenemisen tutkimissaan seurakunnissa viittaavan siihen, ettei yksittäisten seurakuntalaisten syntisen elämän enää uskottu johdattavan Jumalan vihaa koko seurakunnan ylle. Kun muistamme, että viime kädessä papisto valitsi pitäjänkokouksissa käsitellyt asiat, on todennäköistä että syy

---

²⁶² Ks. esim. PSA, rovastintarkastusten pöytäkirjat 27.3.1758, 4.§ ja 2.4.1758, 8.§; Pöytyän kirkonkokouksen pöytäkirja 8.3.1761, 4.§, Virtanen 1919,72; Mynämäen pitäjänkokouksen pöytäkirja 24.5.1766, 4.§, Saarimaa 1917, 76; MSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 9.2.1783, 4.§.

²⁶³ Juva 1955, 174.

²⁶⁴ Bergström 1991, 100. Ks. myös Aronsson 1992, 205–206.

kirkkokurin valvonnan höllentymiseen Oland- Frösåkerin rovastikunnassa oli papiston eikä koko yhteisön uskonnollisten näkemysten muuttumisessa. Papisto saattoi hyvinkin olla siirtynyt uskomaan vasta tuonpuoleisessa kohdattaviin seuraamuksiin tässä ajassa eletystä elämästä, mutta kirkkokansa ei välttämättä ollut. Kuten edellä olen esittänyt, on todennäköistä, että rahvaan uskonnollisuuden muodot muuttuivat huomattavasti hitaammin kuin papiston.

Poikkeuksen tästä vanhoissa perinteisissä uskomuksissa pidättäytyvien joukosta seurakunnissa alkoi 1700-luvulla esiintyä erilaisiin herätysliikkeisiin kuuluvia ryhmiä.²⁶⁵ Ainakin Mynämäellä herätysliikkeisiin kuuluvat muodostivat huomioonotettavan vähemmistön seurakunnassa. Rovasti Lizelius näyttää asettuneen tukemaan tätä vähemmistöä. Pöytäkirjoista ei käy ilmi, tarkoittiko hän ”oikein ajattelevaisilla” ja ”lämpiäsydämmillisillä” seurakuntalaisilla luvun alussa olleessa tekstikatkelmassa ja monissa muissa yhteyksissä juuri herätysliikkeisiin kuuluneita seurakuntalaisia, mutta tämä on mahdollista.²⁶⁶ Kenties herätysliikkeisiin kuuluneiden uskonnolliset näkemykset olivat lähimpänä papiston omia katsomuksia, ja kenties nämä seurakuntalaiset useimmin tukivat papiston aloitteita. Varmojen tietojen puutteessa tämä jää kuitenkin pelkäksi oletukseksi.

Talonpoikainen uskonnollisuus saattoi vaikuttaa pitäjänkokouksissa tehtyihin päätöksiin myös muissa kuin köyhäinhoitoon liittyvissä asioissa. Oiva esimerkki ovat hautauksiin liittyneet käytännöt. Vielä 1600-luvulla kirkkoon hautaamista pidettiin sielun autuuden kannalta ihanteellisena vaihtoehtona. Uskottiin, että kirkon lattian alle haudatun vainajan ikuinen elämä tuonpuoleisessa oli turvatumpi kuin kirkkomaahan lasketun. Laasonen ja Juva ovat katsoneet tämän perusteen kirkkoon hautaamiselle hävinneen kokonaan 1700-luvun aikana ja tavan muuttuneen yksinomaan talollisten sosiaalisen erottautumisen keinoksi. Samalla molemmat tutkijat kuitenkin kuvailevat useita muita hautaukseen liittyviä uskomuksia, jotka edelleen 1700-luvulla olivat voimissaan.²⁶⁷ Miksi vain hautapaikan valintaan olisivat siis alkaneet vaikuttaa yksinomaan maalliset periaatteet?

Pöytyällä ja Mynämäellä pitäjänkokousten pöytäkirjoista käy toki ilmi, että talonpoikaisessa maailmankuvassa jokaisella seurakuntalaisella oli oma tarkoin määritelty paikkansa yhteisössä. Pyrkimys sosiaaliseen erottautumiseen oli voimakas juuri hautajaiskäytännöissä. Tarve osoittaa oma ja suvun tai talon asema sekä tämän tarpeen toteutta-

²⁶⁵ Juva 1955, 188–199; Laasonen 1991, 404–405; Heininen & Heikkilä 1996, 150–154.

²⁶⁶ Ks. esim. MSA, kokouspöytäkirja 11.3.1764 ja kirkonkokouksen pöytäkirja 25.5.1772, 3.§.

²⁶⁷ Juva 1955, 69–70, 112–114, 180–182; Laasonen 1991, 77–78. Ks. myös Laine 2006b, 36–37.

misen mahdollistaminen näkyivät monissa pitäjänkokousten päätöksissä.²⁶⁸ On kuitenkin yksinkertaistettua väittää, ettei uskonnollisilla käsityksillä olisi ollut lainkaan merkitystä. Tällainen väite ei ota tarpeeksi huomioon aikakauden ihmisten ajattelutapoja, joissa maallinen ja uskonnollinen limittyivät toisiinsa saumattomasti.

Kirkolle hautojen avaamisesta maksetuista multarahoista käydyt keskustelut pitäjänkokouksissa kertovat talonpoikien erottautumispyrkimysten lisäksi myös siitä, että talolliset tekivät kokouksissa päätöksiä omien arvojensa pohjalta, eivätkä välttämättä ottaneet huomioon esimerkiksi tilattoman väen näkemyksiä. Pöytyällä keskusteltiin moneen otteeseen tarpeesta vähentää kirkkoon hautaamista. Lizelius tarjosi ratkaisuksi multarahojen korottamista, mutta seurakunnan edustajat vaativat maksullista ruumissaarnausta ehdoksi kirkkoon hautaamiselle. Talollisväestö oli ennenkin maksanut siitä, että pappi piti hautajaisissa erillisen ruumissaarnan, mutta tilattomalla väestöllä ei yleensä ollut taloudellisia mahdollisuuksia tähän. Talollisten ehdotus säilytti talollisten maksut hautajaisien yhteydessä ennallaan, mutta lisäsi niiden tilattomien maksuja, jotka halusivat haudata omaisensa kirkon lattian alle. Kokous päätti, että seurakunnan edustajat saavat jatkossa pohtia multarahoja tapauskohtaisesti. Vielä ilmeisemmäksi talollisten valta kävi, kun muutamaa vuotta myöhemmin päätettiin kaksinkertaistaa tilattomien multarahat. Talollisten maksut säilyivät ennallaan. Täsmälleen samanlainen päätös tehtiin myös Mynämäellä. Perusteena kummassakin tapauksessa oli se, etteivät tilattomat osallistuneet kirkon ylläpitokustannuksiin samassa määrin kuin talolliset.²⁶⁹

Rosemarie Fiebranz on todennut pitäjänkokouksen saattaneen olla papiston ja talonpoikien väline yhteisön heikompiosaisten kerrosten sosiaaliseen kontrolloimiseen. Etenkin kirkkokurin valvonta näytteli tässä yhteydessä suurta osaa.²⁷⁰ Myös edellä esitetty multarahakeskustelu viittaa olettamuksen osittaiseen paikkansapitävyyteen. Pitäjänkokous pyrki ylläpitämään selkeätä eroa talollisväestön ja seurakunnan vähempiosaisten välillä. Sen sijaan väite, jonka mukaan talolliset yhdessä ylempisäätyisten kanssa olisivat tietoisesti pyrkineet alistamaan tilattoman väestön kirkkokurin ja pitäjänkokousjärjestelmän avulla, vaikuttaa liioitellulta ja jopa anakronistiselta.

Tästä huolimatta talonpojat pitivät tiukasti kiinni myös siitä periaatteesta, että vain talonisännillä oli oikeus osallistua pitäjänkokouksiin. Yläneen Heikkilän rusthollin isännän vävy Eerik Juhonpoika alkoi Pöytyän kirkonkokouksessa vuonna 1751 vaatia

²⁶⁸ Ks. esim. MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirjat 19.8.1764, 7.§ ja 30.4.1774, 2.–3.§.

²⁶⁹ PSA, Rovastintarkastusten pöytäkirjat 25.3.1748, 4.§ ja 2.4.1758, 6.§ sekä pitäjänkokouksen pöytäkirja 2.6.1751, 1. ja 4.§; YSA, rovastintarkastuksen pöytäkirja 27.3.1748, 6.§; MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 6.11.1763, 2.–4.§.

²⁷⁰ Fiebranz 2002, 291–292.

emäkirkkoseurakuntaa näyttämään toteen yläneläisten osallistumisvelvollisuuden kirkonrakennukseen. Pitäjänkokous totesi, että koska Eerik ei ollut vielä isäntä talossa, ei hänellä ollut puheoikeutta kokouksessa, vaikka tuleva rusthollari olikin. Lisäksi todettiin, että oli yläneläisten velvollisuus osoittaa olevansa vapautettuja kirkonrakennuksen rasituksista eikä päinvastoin, sillä laki oli asiassa emäkirkkoseurakunnan puolella.²⁷¹

Naisilla oli puolestaan oikeus osallistua esimerkiksi papin- tai lukkarinvaaleihin, mikäli olivat leskiemäntiä.²⁷² Muissa tapauksissa naisten pyrkimystä esittää mielipiteitä pitäjänhallinnosta katsottiin paheksuen. Esimerkiksi Margareeta Simontytär oli vuonna 1773 Mynämäellä valittanut tuomiokapitulille siitä, että hänet oli syyttä tuomittu jalkapuuhun. Kun tämä valitus tuli kirkonkokouksen tietoon, Margareeta sai kaksinkertaiset sakot perättömien syytösten esittämisestä pitäjänkokousta vastaan. Pöytäkirjan mukaan hänet oli tuomittu jalkapuuhun kerjuulla käynnistä, joka tosin vasta aivan äskettäin oli seurakunnassa kielletty.²⁷³ Margareeta ei välttämättä ollut saanut tietoa kiellosta ajoissa. On myös mahdollista, ettei hän hyväksynyt esivallan määräyksiin perustunutta kieltoa, joka soti pitäjässä vanhastaan noudatettua tapaa vastaan.

Lähdeaineistona pitäjänkokousten pöytäkirjat kertovat melko vähän niistä vaikuttimista, joita päätöksentekijöillä on ollut. Edellä kuvatut tapaukset kuitenkin osoittavat, että talonpoikien uskonnollisilla ja yhteiskunnallisilla näkemyksillä oli suuri osuus pitäjänkokouksissa tehdyissä päätöksissä. Tällä en pyri väittämään, ettei taloudellisella ajattelulla olisi ollut silläkin merkittävää osaa talonpoikien mielipiteissä. Pelkästään talonpoikien taloudelliseen ajatteluun perustuvat selitysmallit ovat silti riittämättömiä pitäjänhallinnollisten päätösten taustoja tutkittaessa. Talonpoikien toimintaan vaikutti heidän maailmankuvansa kokonaisuudessaan, ei vain jokin sen yksittäinen osa.

5.2. Käytännöllinen papisto ja ajan henkeä seuraava säätyläistö

Aivan samoin kuin talonpoikien, myös papiston ja säätyläisten toimintaa pitäjänkokouksissa ohjasi näille ryhmille ominainen maailmankuva. Näiden kahden ryhmän uskomukset, ihanteet ja arvot erosivat toisistaan huomattavasti vähemmän kuin talonpoikien vastaavista näkemyksistä, kuten jäljempänä tulemme havaitsemaan. Siksi näitä kahta ryhmää on perusteltua tutkia yhdessä.

²⁷¹ PSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 3.11.1751.

²⁷² Sjögren & Lindström 2006, 184–185; MSA, lukkarinvaalin äänestysluettelo 2.7.1769.

²⁷³ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 28.12.1773, 3.§.

Ongelman papiston maailmankuvan tutkimiselle pitäjänkokousten pöytäkirjojen avulla muodostaa se aiemmin mainittu seikka, että kirkkoherra hoiti papistolle kuuluneet pitäjänhallinnolliset tehtävät lähes yksin. Koska Anders Lizelius toimi molempien tutkimieni seurakuntien kirkkoherrana, on pöytäkirja-aineiston avulla vaikeaa tehdä päätelmiä siitä, mitkä piirteet hänen toiminnassaan kertovat paikallisen papiston yhteisestä maailmankuvasta ja mitkä taas liittyvät hänen henkilökohtaiseen arvomaailmaansa. Alkuperäisaineisto tarjoaa jälleen hyvin niukat mahdollisuudet Lizeliuksen vertaamiseen muihin pappeihin. Niinpä olen tässäkin tapauksessa katsonut parhaaksi turvautua aikaisemmassa tutkimuksessa esiintyviin tietoihin papiston ajattelutavoista. Vertaamalla näitä tietoja Lizeliuksen toimiin pystyn erottelemaan hänen henkilökohtaiset mielipiteensä valtakunnan koko papiston ajattelulle ominaisista katsomustavoista.

Säätyläistöä tutkimissani pitäjissä on riittävästi, jottei tämän ryhmän suhteen muodostu samanlaista ongelmaa kuin papiston tapauksessa. Lisäksi pöytäkirjan kirjoittajat ovat usein erikseen maininneet, milloin joku yksittäinen säätyläinen esitti oman mielipiteensä ja milloin taas kokouksessa läsnä olevat säätyläiset yhdessä toivat julki yhteisen näkemyksensä jostakin tietystä asiasta. Tämä helpottaa tutkimusta huomattavasti.

Pitäjänhallintoon vaikuttaneita eroja säätyläisten ja papiston maailmankuvissa on Pöytyällä ja Mynämäellä havaittavissa vain yksi mutta hyvin perustavanlaatuinen. Papisto, toisin kuin säätyläistö, näyttää uskoneen pitäjänkokouksien mahdollisuuksiin pitäjien suotuisan kehityksen turvaamisessa ja asukkaiden elinolosuhteiden parantamisessa. Tästä kertoo se, että papisto kutsui koolle kokouksia monin verroin useammin kuin lain määrääminä kahtena kertana vuodessa, ja lähes kaikissa näissä kokouksissa käsiteltiin vähintään yhtä papiston tekemää uudistusehdotusta.²⁷⁴ Vastaavasta aktiivisuudesta on esimerkkejä muualtakin valtakunnasta.²⁷⁵

Sen sijaan aiemmin mainitsemani säätyläisten alhainen osallistumisaktiivisuus kokouksiin viittaa siihen, että ryhmän enemmistö ei joko uskonut pitäjänkokouksen mahdollisuuksiin lainkaan tai pitänyt kokouksissa käsiteltyjä, pääasiassa paikallista rahvasta koskeneita, asioita itselleen kuuluvina.

Carin Bergströmin mukaan 1700-luvun papisto ja säätyläistö olivat molemmat omaksuneet ajattelutavan, jonka mukaan ylempien säätyjen edustajien tuli toimia esikuvina alemmille säädyille. Pappien ja muun herrasväen velvollisuudeksi katsottiin uusien näkemysten ja keksintöjen esitleminen kansalle. Näiden kahden ryhmän edustajien ole-

---

²⁷⁴ PSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1740–1760; MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 1760–1795.

²⁷⁵ Bergström 1991, 113–115; Aronsson 1992, 136–139.

tettiin kaikessa pyrkivän edistämään asuinpaikkakuntiansa ja niiden väestön parasta.²⁷⁶ Pöytyällä ja Mynämäellä vain patronukset ja sellaiset maallisen paikallishallinnon virkamiehet kuin Mynämäen nimismies Johan Avolin tuntuvat omaksuneen nämä ihanheet.²⁷⁷ Alempi säätyläistö kenties pyrki muutenkin kuin kirkollisten toimitusten kyseessä ollessa²⁷⁸ pysyttelemään rahvaasta erillään. Ryhmä saattoi pitää arvoaan loukkaavana sellaista keskustelua rahvaan kanssa, jossa molemmat osapuolet olivat suhteellisen tasarvoisia keskenään. Patronukset ja kruunun virkamiehet tukeutuivat asemansa tuomaan eräänlaiseen johtajanrooliin, mutta aliupseereilla, upseereilla ja pienehköjen kartanoiden asukkailla ei talonpoikien silmissä tällaista vaikutusvaltaa välttämättä ollut.

Yksi mahdollinen syy alemman säätyläistön alhaiselle osallistumisaktiivisuudelle on se, että Mynämäen ja Pöytyän kaltaisissa talonpoikaisvaltaisissa pitäjissä ryhmä tunsii jäävänsä alakynteeseen talonpojille. Ryhmän jäsenten oli kenties jonkinlaisen säätyylpeyden vuoksi vaikea hyväksyä sitä, että talonpoikien äänet, mikäli nämä olivat yksimielisiä, riittivät kumoamaan säätyläisten mielipiteen. Pahimmassa tapauksessa papisto ja talonpojat yhdessä saattoivat jopa määrätä rangaistukset kirkkokurin rikkomisesta joillekin säätyläisperheiden jäsenille, kuten kävi Pöytyällä vääpeli Fleischerin Carlpojalle, joka huonon sisälukutaitonsa vuoksi joutui jalkapuuhun²⁷⁹. Kun tutkimieni pitäjien säätyläiset olivat havainneet, etteivät pystyneet ohjailemaan talonpoikia tai saamaan näitä mukautumaan omiin näkemyksiinsä, he alkoivat kenties vältellä nöyryyttäviksi kokemiaan kokouksia. Tämä taas johti talonpoikien entisestään kasvaneeseen valtaan. Alempi säätyläistö oli joutunut eräänlaiseen noidankehään. Ylemmällä säätyläistöllä sen sijaan oli riittävästi vaikutusvaltaa ainakin suhteessa joihinkin päätöksiin.

Valitettavasti aineistoni ei tarjoa mahdollisuuksia ratkaista, kuinka paljon mikäkin yllä luetelluista tekijöistä vaikutti säätyläisten osallistumisaktiivisuuteen. Säätyläisvaltaisemmilta alueilta saadut tutkimustulokset, joiden mukaan kaikki säätyläiset olivat melko aktiivisia kyseisillä seuduilla²⁸⁰, viittaavat siihen, että viimeisenä esittämäni oletta-
mus säätyylpeyden merkityksestä on lähimpänä totuutta. Varmaa on, olipa syy mikä tahansa, ettei ainakaan alempi säätyläistö Pöytyällä ja Mynämäellä arvostanut pitäjänkokouksia siinä määrin kuin papisto.

---

²⁷⁶ Bergström 1991, 163–164.

²⁷⁷ Ks. esim. PSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.10.1752, 1.§; MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 27.11.1768, 1.–2.§; Mynämäen vanhimpainkokouksen pöytäkirja 4.7.1762, 5.§, Saarimaa 1917, 54–55.

²⁷⁸ Kivekäs 2008, 38; Vainio-Korhonen 2008, 41, 71, 76, 246.

²⁷⁹ PSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 24.8.1756, 2.§ ja siihen liittyvä jälkikirjoitus; Pöytyän kirkonkokouksen pöytäkirja mikkelinpäivältä vuonna 1756, 2.§ sekä sitä edeltänyt kuulutus 26.9.1756, Virtanen 1919, 56–57; Ylönen 1969, 582.

²⁸⁰ Pulma 1985, 205–206; Bergström 1991, 70, 161–164.

Muita pitäjänhallintoa koskevia eroja papiston ja säätyläisten katsantokannoissa ei aineistoni avulla ole mahdollista havaita. Sen sijaan joidenkin asioiden suhteen paikallisten säätyläisten näkemykset jäävät hämärään, vaikka papiston mielipiteet tulisivatkin esille. Mynämäen talonpojat valittivat vuonna 1764 pitäjänkokouksessa muutamista seurakuntaelämässä tehdyistä muutoksista, joita pitivät paheksuttavina. Eniten talollisten ärtymystä herätti vainajien ja sairaiden arvonimien mainitsematta jättäminen esi- ja kiitosrukouksissa. Lizelius katsoi suuttumuksen johtuvan kristinopin huonosta tunteuksesta ja turhasta kunnianhimosta.²⁸¹ Luultavasti talonpoikien ärtymyksen todellisenä syynä oli, että arvonimien poisjättäminen soti heidän maailmankuvaansa vastaan. Sen mukaan ihmiset ilmeisesti määrittyivät sen kautta, olivatko talollisia, rusthollareita, kuudennusmiehiä, lautamiehiä tai näiden vaimoja. Sen sijaan säätyläisten näkemykset samasta asiasta eivät pöytäkirjoista selviä, sillä kyseisessä kokouksessa ei ollut läsnä ainoatakaan ryhmän jäsentä. Koska tietoja samanlaisesta arvonimien poisjättämisestä tai sen aiheuttamasta närästä ei esiinny käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa lainkaan, on hyvin mahdollista, että mainitut muutokset olivat Lizeliuksen itsensä aikaansaamia ja perustuivat hänen herätysliikkeiltä saamiinsa uskonnollisiin vaikutteisiin.²⁸² Varmoja tietoja ei ole siitä, että edes muu papisto pitäjässä olisi tukenut mainittuja muutoksia.

Tutkimieni pitäjien säätyläisväestön tai sen valtaosan kokouksissa esittämistä mielipiteistä on mahdollista päätellä, että säätyläiset olivat omaksuneet samoja arvoja ja ihanteita aikakauden valistusideologiasta sekä estetiikasta kuin papisto. Kun Mynämäellä järjestettiin äänestys kättilön kouluttamisesta Tukholmassa seurakunnan varoin, säätyläiset ja papisto puolsivat yhdessä talonpoikaisen vähemmistön kanssa kättilön kouluttamista. Kuten muistamme, säätyläiset jopa yrittivät kääntää hankkeelle epäsuotuisaa äänestystulosta toiseksi vetoamalla sanontaan, jonka mukaan vaikeneminen, tai tässä tapauksessa kokouksesta pois jättäytyminen, on myöntöväisyyden merkki. Pitäjässä vanhastaan käytettyjä lapsenpäästäjiä puolustanut talonpoikaisenemmistö kuitenkin piti pintansa, eikä koulutettavaa kättilöä voitu lähettää Tukholmaan.²⁸³

Tapaus todistaa selvästi papiston ja säätyläisten keskenään jakamasta valistusideologiasta, johon kuului luottamus lääketieteeseen ja sen saavutuksiin. Osana tätä luottamusta oli pyrkimys hankkia kättilöitä moniin muihinkin valtakunnan pitäjiin tarkastelemaanani ajanjaksona tai hieman myöhemmin.²⁸⁴ Tässäkään yhteydessä talonpoikien vastustusta ei ole syytä lukea pelkän vanhoillisen jääräpäisyyden tai säästäväisyyden ni-

²⁸¹ MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 19.8.1764, 7.§.

²⁸² Otava 1931, 32–33; Pirinen 1978, 122–125.

²⁸³ MSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 26.7.1778 ja siihen liittyvä äänestysluettelo.

²⁸⁴ Bergström 1991, 103–105, 163–164; Laasonen 1991, 320–321; Aronsson 1992, 100–101.

miin. Peter Aronssonin mukaan talonpojat perustelivat vielä 1840-luvulla väitettään kättilöiden tarpeettomuudesta uskollaan kaitsemukseen ja siihen, että Jumala oli jo ennalta päättänyt, miten synnytyksissä tulisi käymään.²⁸⁵ Tällaisen katsomuksen mukaan papiston ja säätyläistön edustama usko tieteeseen sekä kättilöiden vaikutusmahdollisuuksiin oli inhimillisestä ylpeydestä aiheutuvaa Jumalan uhmaamista ja sellaisen erittäin vaarallista. On todennäköistä, että Mynämäen talonpojat ajattelivat samoin kuuttakymmentä vuotta aikaisemmin.

Luottamus tieteeseen ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, ettei papisto olisi ollut edelleen uskonnollista, vaikka jotkut vanhemman tutkimuksen tekijät näin ovat arvelleet.²⁸⁶ Esimerkiksi Anders Chydenius perusteli toimiessaan 1700-luvun puolenvälin jälkeen Alavetelin kappalaisena pyrkimystään terveydenhoidon edistämiseen muun muassa Raamatun kehotuksilla huolenpitoon omasta terveydestä ja lähimmäisistä.²⁸⁷ Tällaiset perustelut tuskin olivat pelkkää propagandaa, johon valistusoppi itse ei olisi uskonut.

Myös Lizeliuksen uskonnollisuus tulee esille pöytäkirja-aineistossa. Hän esimerkiksi suhtautui myönteisesti herätysliikkeisiin, koska ne saivat monet seurakuntalaiset syventymään uskonkysymyksiin hyvin perusteellisesti. Huolissaan hän oli vain siitä, että liiallinen into saattoi johtaa näitä myös kauemmas Jumalasta ja uusiin harhakäsityksiin. Myös lähimmäisenrakkautta hän korosti tavalla, jota ei ole mahdollista tulkita pelkäksi köyhäinhoidon varainhankintakeinoksi.²⁸⁸ On mahdollista, että Lizelius on perustellut esimerkiksi ehdotuksiaan lääkkeiden hankkimisesta ja pitäjänapteekin perustamisesta Mynämäellä²⁸⁹ samalla tavoin kuin Chydenius, vaikka nämä perustelut eivät ole tulleet kirjatuiksi muistiin.

Köyhäinhoidosta puhuessaan Lizelius sen sijaan vetosi hyvin usein mainitunlaisiin perusteisiin.²⁹⁰ Muutenkin köyhäinhoito oli hänelle erittäin tärkeä asia. Tästä kertovat hänen ponnistelunsa kummankin pitäjän köyhäinhoitojärjestelmän uudistamiseksi, joihin olen jo aikaisemmin useasti viitannut.²⁹¹ Kirkkoherra esitteli Mynämäelle suunnittelemaansa ja toteuttamaansa järjestelmää Tieto- Sanomiensa monessa numerossa, mikä

---

²⁸⁵ Aronsson 1992, 101.

²⁸⁶ Ks. esim. Jutikkala & Suolahti 1934, 65.

²⁸⁷ Laasonen 1991, 320–321.

²⁸⁸ Ks. esim. Pöytyän kirkkokokouksen pöytäkirja 30.11.1758, 5.§, Virtanen 1919, 64; MSA, kokouspöytäkirja 11.3.1764, pitäjänkokouksen pöytäkirja 19.8.1764, 1. ja 7.§ ja kirkkokokouksen pöytäkirja 25.5.1772; Pirinen 1978, 122–124.

²⁸⁹ MSA, kokouspöytäkirja 27.8.1775 ja kirkkokokouksen pöytäkirja 10.11.1782.

²⁹⁰ Ks. esim. Pöytyän kirkkokokouksen pöytäkirja 30.11.1758, 5.–7.§, Virtanen 1919, 64–66; Mynämäen kirkkokokouksen pöytäkirja 28.10.1771, Saarimaa 1917, 94–99.

²⁹¹ Ks. myös Viinikkala 2007, 14–18; Viinikkala 2008, 34–36.

sekin antaa ymmärtää hänen pitäneen aihepiiriä ensiarvoisen tärkeänä.²⁹² Köyhäinhoito tehostui myös monissa muissa ajan seurakunnissa osana valistusideologian leviämistä papiston keskuudessa.²⁹³ Paikallisen papiston lisäksi Lizelius sai tukea toimilleen myös pitäjän säätyläisiltä, silloin kun nämä osallistuivat kokouksiin. Varsinkin nuorempi Lybecker Mynämäellä huomioi seurakunnan köyhät usein ja toivoi näiden olojen parantamista. Monet muut säätyläiset ottivat osaa keskusteluun köyhäinhoidosta vain silloin kuin keskusteltiin jostakin suurehkoista muutoksesta käytössä olleeseen järjestelmään.²⁹⁴

Aikakauden esteettiset ihanteet, jotka korostivat valoisaa kirkkotilaa taas tulevat esille papiston tekemissä ehdotuksissa, joissa kirkon ikkunoita piti suurentaa tai sisätilat valkaista. Myös nämä kauneuskäsitykset papisto jakoi säätyläisten kanssa.²⁹⁵

Kaikesta edellä kerrotusta on käynyt ilmi, että tutkimissani pitäjissä papiston ja säätyläisten maailmankuvat olivat hyvin samanlaisia ainakin niiltä osin, jotka vaikuttivat pitäjänhallintoon. Paradoksaalista kyllä suurimmat havaittavat erot näiden kahden ryhmän näkemyksissä koskivat juuri pitäjänhallintoa. Ryhmien jäsenet käsittivät pitäjänkokousten tarkoitukset ja eri ryhmien velvollisuudet sitä kohtaan hyvin eri tavoin. Papistolle ja Lizeliukselle sen johtajana tärkeää oli käytännön työ pitäjän asukkaiden elinolosuhteiden kehittämiseksi. Papiston tavoitteena oli mitä ilmeisimmin saada kaikki seurakunnan jäsenet osallistumaan tähän työhön. Säätyläisille olennaista näyttää olleen valistusideologian ihanteiden toteuttaminen joissakin suurehkoissa hankkeissa kuten köyhäinhoitojärjestelmän uudistamisessa, ei niinkään pitäjän arkipäivässä. Tämä näkyi myös ryhmän alhaisena osallistumisaktiivisuutena.

5.3. Seurakunta, papisto ja keskinäinen ymmärrys

Palatkaamme jälleen vuoden 1769 lukkarinvaaliin Mynämäellä. Kuten olemme edellä jo moneen otteeseen havainneet, vaali ja sitä edeltäneet keskustelut samoin kuin tapauksen jälkipyykki muodostuivat varsin myrskyisiksi.

Ilmeisesti riita uudesta lukkarista oli alkanut lähes välittömästi entisen lukkarin kuoleman jälkeen. Seurakuntalaisten enemmistö, joka koostui lähes yksinomaan talonpojis-

---

²⁹² Suomenkieliset Tieto- Sanomat N:o 4 1776, 28–29, N:o 5 1776, 35–38, N:o 6 1776, 43–45, N:o 7 1776, 52–53, N:o 8 1776, 57–61.

²⁹³ Juva 1955, 154–160; Pulma 1985, 202–208; Bergström 1991, 100–102; Laasonen 1991, 337–338; Aronsson 1992, 91–96, 99–100.

²⁹⁴ Ks. esim. MSA, pitäjänkokouksen pöytäkirja 18.3.1774, 3.§, kokouspöytäkirja 8.10.1775 ja kirkonkokouksen pöytäkirja 27.2.1776, 2.§.

²⁹⁵ PSA, kokouspöytäkirja 20.4.1756, 2.§ ja vanhimpainkokouksen pöytäkirja 2.5.1756, 4.§; MSA, Pitäjänkokousten pöytäkirjat 16.5.1784, 20.5.1784 ja ? 5.1784.

ta, oli hyvin nopeasti valinnut omaksi suosikikseen ehdolle asettuneiden joukosta 21-vuotiaan ylioppilas Henrik Wikmanin. Tämän oli täytynyt tapahtua jo ennen kuin asiaa oli kertaakaan käsitelty pitäjänkokouksissa. Kun tapaus tulee ensimmäistä kertaa esille aineistossani 21.5.1769 annetussa kuulutuksessa, Lizelius totesi siinä jo seuraavasti: ”Täsä on kyllä usia, mainitun tilan [lukkarinviran] tarkoituxesa, veisannut ja äänensä tiettäväxi tehnyt, vaicka harvat niistä on havaittu kaikkein asiain haarain jälkeen soveliaksi²⁹⁶.” Toteamuksessa sinänsä ei olisi mitään huomiota herättävää, ellei kuulutus päättyisi seuraavasti:

”Ne jotka ymmärtäväiset ovat, taitavat yltäkyllin nähdä, ettei Provasti täsä muuta pyydä, kuin Pitäjän yhteistä hyödytystä. Ja Provasti toivois, että senkaltainen mies saadaisin, joka ilman pahentavaista käytöstä, siveydellä, toimella ja jumalisudella taidais Seurakunnalle taitavasti hyödyllinen olla.”²⁹⁷

Tällainen lopetus yhdessä ensin lainatun toteamuksen kanssa kertoo, että seurakunnan ja rovastin välillä oli erimielisyyttä. Aiheena oli varmasti se, että seurakunta oli jo tässä vaiheessa valinnut suosikikseen Wikmanin. Lizeliuksen näkemyksen mukaan tämä ei täyttänyt hänen lukkarille asettamiaan soveltuvuusvaatimuksia. Seurakunnan vanhimmat päättivät kuulutusta seuranneessa kokouksessa valita uuden lukkarin vielä saman kesän aikana, vaikka rovasti halusi lykätä vaalia odottaakseen uusia ehdokkaita. Myös tämä seikka osoittaa seurakunnan jo tehneen valintansa.²⁹⁸

Ennen vaalia erimielisyydet voimistuivat entisestään. Kesäkuun 18. päivänä Lizelius kuulutti ensimmäisen kerran lukkarivaalista seurakunnalle. Tässä kuulutuksen sävy on hyvin voimakas:

”Ystävyys olis kyllä paras; mutta cosca se ninuin jahdilla poisajetan, nijn täytyt yxivaikaisutta harjoitta. Provasti, jolla ei muuta tarcoitusta ole, cuin Seuracunnan hyödytys ja Christillisyyden edesauttamus, neuvo cuitengin vielä, joss neuvo siaa saa, että jocainen pyydäis ymmärtä sitä, cuin Christilisyden edesauttamisexi sopi. Ei oma mielivalda, ei oma hyödytys, eikä nurjat tarcoituxet sovi Jumalan ja maailmallisen Lain cansa yhteen. Se on Sielun vihollisen omaisuus, olla juonden seppä, pahain neuvoin pesä, ja tyhmällä röyckeydellä eripuraisutta matcaan saatta.”²⁹⁹

---

²⁹⁶ Mynämäen kirkonkuulutus 21.5.1769, Saarimaa 1917, 85.

²⁹⁷ Mynämäen kirkonkuulutus 21.5.1769, Saarimaa 1917, 85.

²⁹⁸ MSA, vanhimpainkokouksen pöytäkirja 16.6.1769 ja lukkarinvaalin äänestysluettelo; Mynämäen kirkonkuulutukset 21.5.1769 ja 12/18.6.1769, Saarimaa 1917, 85–87.

²⁹⁹ Mynämäen kirkonkuulutus 12/18.6.1769, Saarimaa 1917, 86–87.

Vaalipäivänä tunnelma oli siinä määrin kiristynyt, että kuuluttaessaan vaalin alkavaksi rovasti joutui jo turvautumaan selvään uhkailuun:

”Jos sijs nijtä lödyis, jotka mieltä taiten Kircko Lakia vastan tahdoisit kirckoherran viran ohitze mennä, mahtavat itze tutkien koetella, mikä vaikutus heidän anomisellansa mahta olla.”³⁰⁰

Seurakunnan enemmistö pysyi omassa kannassaan, oman ehdokkaansa tukena ja kaikista Lizeliuksen varoituksista huolimatta äänesti Wikmania. Lizelius toteutti uhkauksensa ja kirkkolain suomin valtuuksin³⁰¹ ohitti enemmistön äänet sekä otti lukkariksi vähemmistöltä eniten ääniä saaneen Gustav Bangen.³⁰²

Mikä saattoi olla syynä näin voimakkaaseen erimielisyyteen rovastin ja seurakunnan välillä? Miksi talopojat halusivat juuri Wikmanin lukkariksi, ja miksi muut ehdokkaat eivät heidän mielestään olleet sopivia? Pöytäkirja-aineistosta vastausta on mahdotonta löytää. Onneksemme konfliktiin seurakunnan ja papiston välillä johtanut lukkarinvaali herätti huomiota myös pitäjän ulkopuolella. Esimerkiksi professori Pehr Kalm kommentoi tapausta saman vuoden elokuussa lähettämässään kirjeessä piispa Mennanderille. Professori Kalm sattui muistamaan Wikmanin, joka oli armovuoden sijaisena vuoden ajan hoitanut Turun tuomiokirkon kanttorinvirkaa. Etenkin Wikmanin poikkeuksellisen kova ääni oli tehnyt professoriin lähtemättömän vaikutuksen.³⁰³ Juuri tässä äänessä on vastaus kysymykseemme.

Carin Bergströmin mukaan hänen tutkimissaan pitäjissä seurakunta valitsi lukkarinsa ensisijaisesti kuuluvan lauluäänen perusteella. Lukkarin opetustaidolla oli seurakunnalle hyvin vähän merkitystä.³⁰⁴ Tästä on mitä ilmeisimmin ollut kysymys myös Mynämäellä. Lizelius oli kuulutuksissaan moneen otteeseen vaatinut lukkaria, joka kykeni opettamaan lapsia lukemaan.³⁰⁵ Seurakunta sen sijaan ei välttämättä arvostanut lukkarin opetustaitoa yhtä korkealle. Seurakunta joutui yleensä tekemisiin lukkarinsa kanssa vain kirkossa, jossa tämän tuli johtaa virsilaulua. Niinpä on luonnollista, että seurakunta painotti lukkarin tehtävistä juuri tätä. Kova ääni ylsi kaikkien korviin täyden kirkkosalin

³⁰⁰ Mynämäen kirkonkuulutus 2.7.1769, Saarimaa 1917, 89.

³⁰¹ Kircko-Laki ja Ordnung 1686 (1688) 1986, 124–126.

³⁰² MSA, lukkarinvaalin äänestysluettelo 2.7.1769.

³⁰³ Pehr Kalmin kirje piispa Mennanderille 1.8.1769, Pehr Kalms brev till samtida I, 175–176. Ks. myös Perälä 1963, 279–280.

³⁰⁴ Bergström 1991, 103.

³⁰⁵ Mynämäen kirkonkuulutukset 21.5.1769, 12/18.6.1769, 24 ja 25.6.1769 ja 2.7.1769, Saarimaa 1917, 85–90.

hällinän yli ja antoi kirkkokansalle heikkoäänisen lukkarin suoritusta paremmat mahdollisuudet seurata laulua. Pappi vaati opetuskykyä ja seurakunta laulutaitoa.

Myös pitäjän vanhimpiin kuuluneet talolliset äänestivät talonpoikien yhteistä ehdokasta, kuten muistamme. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että vanhimmat jakoivat saman maailmankuvan muiden talonpoikien eivätkä esimerkiksi papiston kanssa. Talonpoikien yhteinen arvomaailma vei voiton velvollisuuksista rovastia kohtaan.

Lizelius ei näytä lainkaan ymmärtäneen seurakuntalaisten näkemystä tai ainakaan sen perusteita. Samoin seurakunta piti turhana elättinä lukkaria, jolla oli heikko lauluääni, olipa tämä kuinka kykenevä opettaja tahansa. Yleensä seurakunta ja papisto olivat pysyneet keskustelemaan erimielisyyksistään pitäjänkokouksissa, mutta tässä lukkarinvaalin tapauksessa keskusteluyhteys katkesi täysin. Ainoa selitys yhteyden katkeamiselle on se, että osapuolten väliltä tässä asiassa puuttui keskinäinen ymmärrys.

Carlo Ginzburg on havainnut, että talonpoika, joka luki jonkun ylempään yhteiskuntaluokkaan kuuluneen henkilön kirjoittamaa tekstiä, ei välttämättä ymmärtänyt sen todellista merkitystä, vaan käsitti sen omalla tavallaan, omista lähtökohdistaan.³⁰⁶ Eri henkilöt saattoivat oman taustansa vuoksi käsittää samat sanat aivan eri tavoin. Tämä havainto pätee myös eri ryhmien pitäjänkokouksissa esittämiin mielipiteisiin. Talonpojat, säätyläiset ja papisto eivät aina välttämättä ymmärtäneet, mitä toisten ryhmien edustajat sanoillaan tarkoittivat. Keskustelu oli mahdollista niin kauan kuin vastapuolen näkemykset ymmärrettiin, vaikka niitä ei olisi hyväksytty. Mikäli toisten ryhmien näkökulmat olivat jollekin ryhmälle täysin käsittämättömiä, eivät sen jäsenet luonnollisesti pysyneet keskustelemaan niistä. Seurauksena oli vakava konflikti ja pitäjänhallinnon tilapäinen lamaantuminen.

Antero Heikkinen on päätenyt hieman samankaltaisiin tuloksiin Kainuun Sotkamon pitäjän Kuhmon kappeliseurakuntaa 1800-luvun alussa koskevassa tutkimuksessaan. Kuten Mynämäellä, myös Kuhmossa talonpojat tunsivat oman mielipiteensä tulleen syrjäytetyksi lukkarinvaalissa. Papisto ei hyväksynyt seurakunnan kappelikokouksessaan tekemää päätöstä entisen lukkarin pojan ottamisesta uudeksi lukkariksi, vaan onnistui Turun tuomiokapitulien avulla mitätöimään päätöksen ja hankkimaan lukkariksi seurakuntalaisille epämieluisan Henrik Lillströmin. Toisin kuin Mynämäellä, Kuhmossa talonpoikien mielipiteen ohittaminen oli pysyvä ilmiö pitäjänhallinnossa. Heikkisen mukaan papisto tai vähälukuinen muu säätyläistö ei edes halunnut keskustella talollisten kanssa tai ymmärtää näitä. Aikanaan tämä johti Heikkisen kirkkokapinaksi kutsumaan

---

³⁰⁶ Ginzburg 2007, 37–38. Mielekkäämpää olisi kenties puhua oikean ja väärän merkityksen asemesta kirjoittajan ja lukijan tekstillä antamista merkityksistä.

talonpoikien voimakkaaseen mielenilmaukseen ja siihen, että nämä ottivat vallan omiin käsiinsä. Lopulta suurin osa Kuhmon talollisista joutui vuosina 1814 ja 1815 oikeuteen syytettynä esivaltaa vastaan kapinoimisesta.³⁰⁷

Mynämäellä tilanne ei yltynyt missään vaiheessa yhtä vakavaksi kuin Kuhmossa, koska keskusteluyhteyden rikkoutuminen ja keskinäisen ymmärryksen häviäminen olivat tilapäisiä ilmiöitä ja sellaisina suhteellisen harvinaisia. Yleensä seurakunta ja papisto pystyivät keskustelemaan erimielisyyksistään melko rauhallisesti, koska kumpikin osapuoli näytti ainakin periaatteessa haluavan ymmärtää toista. Sekä Mynämäen että Kuhmon tapaukset kuitenkin osoittavat, miten olennaista keskusteluyhteyden ja keskinäisen ymmärryksen säilyminen oli toimivalle pitäjänhallinnolle.

Parhaiten papisto ja seurakunnan talonpojat näyttivät ymmärtävän toisiaan emäkirkkoseurakunnissa. Monesti kappeliseurakuntien asukkaiden välit papistoonsa olivat pitäjänhallinnossa hieman kylmemmät kuin emäkirkkoseurakuntalaisten. Osittain tämä johtui siitä, etteivät kappeliseurakunnat katsoneet kaikkia heiltä emäkirkkoa varten vaadittuja suorituksia kohtuullisina.³⁰⁸ Osittain syynä taas saattoi olla, että pitäjänkokouksien puheenjohtajana myös kappeleilla toimi kirkkoherra eikä kappalainen. Koska kirkkoherra johti jumalanpalveluselämää vain emäkirkkoseurakunnassa, hän ei tuntenut kappeliseurakuntalaisten mielipiteitä yhtä hyvin kuin oman seurakuntansa asukkaiden. Samoin kappeliseurakuntalaisten oli hankalaa ymmärtää kirkkoherran ajatuksia, kuulivathan he tätä vain pitäjänkokouksissa. Emäkirkkoseurakunnalle tämä pystyi esittelemään ajatuksiaan joka sunnuntai saarnoissaan ja kuulutuksissaan.

Tutkimissani pitäjissä tämä ilmiö tulee esille hyvin. Paras esimerkki lienee Lizeliuksen Mynämälle kehittämisen ja emäkirkkoseurakunnan hyväksymän köyhäinhuoltojärjestelmän vastaanotto Mietoisten kappelilla. Järjestelmä oli otettu emäkirkolla käyttöön vuoden 1773 lopulla. Lizelius yritti monessa kokouksessa tarjota järjestelmänsä myös Mietoisiin, mutta seurakunnan talonpojat vastustivat ehdotusta jyrkästi. Vain yksi Mietoisten vaivaistenruoduista pyysi omatoimisesti lupaa liittyä emäkirkkoseurakunnan järjestelmään. Ruotu sai anomansa luvan, ja sen huollettavana ollut vaivainen siirrettiin emäkirkon edustalla sijainneeseen köyhäinhuoneeseen asumaan.³⁰⁹ Suurta eroa emäkirkon ja kappelin talonpoikien suhtautumisessa uuteen järjestelmään on vaikea ymmärtää, ellei oteta huomioon Lizeliuksen huomattavasti parempia edellytyksiä esitellä suunnitelmiaan emäkirkkoseurakunnalle kuin Mietoisten väelle. Emäkirkon talonpojille rovas-

³⁰⁷ Heikkinen 1988, 9–10, 39–43, 285–287.

³⁰⁸ Laine 2006a, 608–609.

³⁰⁹ MSA, pitäjänkokousten pöytäkirjat 24.11.1773 ja 6.12.1775, kirkonkokousten pöytäkirjat 14.8.1774, 3. ja 5.§ sekä 27.2.1776 ja kokouspöytäkirja 8.10.1775. Ks. myös Viinikkala 2007, 16–17.

tin aikeet olivat tutut, mutta mietoislaiset saattoivat pitää niitä puuttuvien tietojensa vuoksi arveluttavina.

Aina häiriöt seurakunnan ja papiston keskinäisessä ymmärryksessä eivät ilmenneet pitäjänkokouksissa välittömästi. Myös pitäjällä liikkuneet huhut saattavat kertoa siitä, etteivät kaikki seurakunnan jäsenet hyväksyneet pitäjänkokousten tai papiston tekemiä päätöksiä. Mynämäellä liikkui pitkään sitkeä huhu, jonka mukaan Lizelius väärinkäytti köyhäintilejä. Esimerkiksi maantien varressa seisoneen vaivaisukon tuottamalla rahoilla rovasti huhun mukaan osti sokeria itselleen, mistä vaivaisukko saikin ”Lizeliuksen sokeriäjän” lempinimen.³¹⁰ Lopulta tapaus nousi esille myös pitäjänhallinnossa, kun säätyläisiin kuulunut varusmestari J.J.Mittler syytti avoimesti Lizeliusta köyhäinhoidon varojen haaskaamisesta. Rovasti väitti Mittlerin suotta uskoneen ”epäluuloisten solkauxia ja keviämielisiä jaarituxia” sekä kertoi vähintään kerran vuodessa antavansa niiden, ”jotka lukea taitavat ja laskuja ymmärtävät”, tarkastaa tilit. Varusmestari ei kuitenkaan tyyntynyt, ennen kuin köyhäintilit oli uudelleen tarkastettu. Tarkastuksen yhteydessä tileistä ei löytynyt minkäänlaisia epäselvyyksiä. Tämän jälkeen huhut ilmeisesti vaimenivat.³¹¹

Kuten Lizeliuksen kommentaateista voi päätellä, Mittler oli tuonut julki pitäjällä kauan liikkuneen huhun, josta myös rovasti itse oli ollut tietoinen. Ilmeisesti seurakunnan tyytymätön osa, koska tunsivat olevansa vähemmistönä, tarvitsi säätyläisen arvovaltaa ja ääntä tuekseen, ennen kuin pystyi esittämään syytöksensä julkisesti. On mahdollista, että huhun taustalla vaikutti aiemmin mainittu talonpoikainen maailmankuva, jossa köyhäinhoidolla ei ollut yhtä suurta arvoa kuin papiston ajatuksissa. Selviä todisteita tästä ei kuitenkaan ole.

Talonpoikien, säätyläistön ja papiston keskinäisellä ymmärryksellä oli suuri merkitys pitäjänhallinnon toimivuudelle. Mikäli osapuolet eivät ymmärtäneet toistensa näkökulmia, johtuipa tämä sitten puutteellisista tiedoista tai eroista maailmankuvassa, he eivät voineet keskustella mielekkäästi käsiteltävänä olleista asioista. Pitäjänhallinto toimi varsin hyvin Pöytyällä sekä Mynämäellä, ja eri ryhmien välinen keskusteluyhteys katkesi hyvin harvoin täydellisesti, mikä osoittaa, että ajattelutapojensa erilaisuudesta huolimatta pitäjänhallinnon osapuolet ymmärsivät toistensa mielipiteitä.

---

³¹⁰ Perälä 1963, 467; Viinikkala 2007, 12.

³¹¹ MSA, kirkonkokouksen pöytäkirja 5.11.1777, kokouspöytäkirja 16.11.1777 sekä pitäjänkokouksen pöytäkirja 17.11.1777.

6. Talonpoikainen ja papillinen maailmankuva vastatusten

Edellä tekemistäni havainnoista mielenkiintoisin lienee se, ettei aikaisemmassa tutkimuksessa esitetty kuva talonpoikien ja säätyläisten asemasta pitäjänhallinnossa näytä pitävän paikkaansa Pöytyällä tai Mynämäellä. Toisin kuin vanhemmat aihetta käsittelevät tutkimukset antavat ymmärtää, talonpojilla oli tutkimissani pitäjissä huomattavan hyvät vaikutusmahdollisuudet yhteisiä asioita koskevassa päätöksenteossa. Säätyläiset sen sijaan eivät osallistuneet pitäjänhallintoon järin ahkerasti.

Pitäjäkokousten pöytäkirjat osoittavat selvästi, ettei talonpoikien aktiivisuus rajoittunut toisten pitäjänhallinnon osapuolten tekemien ehdotusten vastustamiseen tai hyväksymiseen. Sen lisäksi, että talonpojat osallistuivat keskusteluun papiston tekemistä aloitteista, he tekivät melko ahkerasti myös omia ehdotuksiaan. Heidän argumentointinsa päätöksiä edeltäneissä keskusteluissa osoittaa heillä olleen hyvin monenlaisia perusteluja ajatuksilleen. Talonpoikien ainoana tavoitteena ei ollut kaiken uuden ja kalliiksi käyvän vastustaminen, vaikkei taloudellisuusnäkökulmaa päätösten taustalla ole sitäkään syytä väheksyä.

Talonpoikaissäädyn sisällä pitäjänhallinnollinen valta oli jakautunut varsin tasaisesti. Päätöksenteossa suosittiin pitäjänkokousta, joissa suurimalla osalla talonpojista oli oikeus olla läsnä. Tätä oikeutta tosin käytti yleensä kerrallaan melko pieni osa talollisista. Kirkkoneuvostoa ei käytetty päätöksenteossa kovinkaan usein, vaan sen tehtävät rajoituivat kirkkokurin valvontaan ja pienempiin seurakunnan ja kirkon talousasioihin. Kuitenkin myös neuvostoon kuuluneet kuudennusmiehet ja pitäjänvanhimmat edustivat varakkuudeltaan pitäjän talollisten keskitasoa, joten tässäkään suhteessa pitäjänhallinto ei ollut luisunut poikkeuksellisen varakkaiden talonpoikien käsiin. Rikkaimmat ja köyhimmät talonpojat puuttuivat kirkkoneuvostosta lähes kokonaan.

Säätyläisten alhaiselle aktiivisuudelle taas on useita mahdollisia selityksiä. Vahvimmin saamiini tuloksiin vaikuttanee se, että Mynämäki ja varsinkin Pöytyä olivat pitäjiä, joissa säätyläisväestöä oli melko vähän ja joissa suurin osa maasta oli talonpoikien käsissä. Säätyläisten äänet eivät äänestystavasta riippumatta riittäneet kumoamaan talonpoikien ääniä, mikäli nämä pysyivät yksimielisinä. Tämä antoi luonnollisesti enemmän valtaa talonpojille, kuin näiden säätyveljillä oli pitäjissä, joissa heistä suurin osa oli säätyläisten alustalaisia. Säätyläiset pystyivät halutessaan käyttämään alustalaistensa ääniä, mutta perintö- tai kruununtalollisilla oli aina oikeus ilmaista oma kantansa henkilökohtaisesti.

Talonpoikien kasvanut valta pitäjässä taas saattoi johtaa siihen, että jotkut säätyläiset jättäytyivät tietoisesti pitäjänhallinnon ulkopuolelle. Säätyläiset eivät välttämättä halunneet osallistua päätöksentekoon, jossa kokivat omat vaikutusmahdollisuutensa vähäisiksi. Kenties he eivät myöskään pitäneet talonpoikien määrälltäväksi joutumista arvolleen sopivana. Olipa syy mikä tahansa, säätyläisten jättäytyminen pois kokouksissa lisäsi talonpoikien valtaa vielä entisestään. Talonpoikien aktiivisuus työnsi säätyläiset lähes kokonaan pitäjänhallinnon ulkopuolelle. Todennäköisesti kysymyksessä ei kuitenkaan ollut talonpoikaiston tietoinen tavoite, mutta ryhmä pystyi mainiosti käyttämään muodostunutta tilannetta hyväkseen.

Kummassakin tutkimassani pitäjässä kappeliseurakuntien patronukset, Lybeckerin veljekset, muodostivat joitakin kruununvirkamiehiä lukuun ottamatta ainoan aktiivisen poikkeuksen paikallisen säätyläistön joukossa. Veljekset olivat myös ainoat pitäjän säätyläisistä, joilla oli alustalaisia niin paljon, että he näiden ääniä käyttämällä pystyivät näkyvästi vaikuttamaan pitäjänhallintoon. Alustalaistensa lukumäärään he vetosivat toisinaan myös muissa tilanteissa kuin varsinaisissa äänestyksissä, mutta yksin eivät hekään mahtaneet talollisille mitään. Sitä paitsi edes patronukset eivät pyrkineet vaikuttamaan muihin kuin tärkeimpinä pitämiinsä asioihin. Niinpä Pöytyällä ja Mynämäellä suurimman osan pitäjänkokousten päätöksistä tekivät papisto ja talonpojat keskenään.

Näistä kahdesta ryhmästä suurempi vaikutusvalta pitäjänhallinnon toimintaan oli papistolla. Tässä suhteessa aikaisemman tutkimuksen oletukset pitävät paikkansa. Talonpoikien suuresta aktiivisuudesta ja vaikutusvallasta huolimatta papiston johtoasema oli kiistaton. Papisto pystyi ilman säätyläisten tukea saamaan talonpojat aloitteidensa puolelle, mikäli se ylipäänsä oli mahdollista. Silloin kun talonpoikien oma mielipide oli niin voimakas, ettei papiston suostuttelu riittänyt sen muuttamiseen, ei säätyläistenkään kannalla ollut siihen vaikutusta. Papisto ei haluamiensa päätösten aikaansaamisessa ollut riippuvainen säätyläisistä, mikä osoittaa ryhmän aseman tutkimissani pitäjissä olleen jopa aikaisemman tutkimuksen antamaa kuvaa vahvempi.

Kirkkoherran puheenjohtajuuden ohella papiston vaikutusvalta pitäjänkokouksissa johtuu suurelta osin siitä, että ryhmän jäsenten tehtävänä oli laatia kokouskuulutukset, jotka samalla toimivat eräänlaisina kokousten asia- ja esityslistoina. Talonpoikien ja säätyläisten piti ilmoittaa papistolle ne asiat, joista halusivat kokouksissa keskusteltavan, minkä jälkeen papiston tuli kuuluttaa ne samalla kuin tiedotti kokouksesta ja muista siinä käsiteltävistä asioista. Kirkkoherran tai muun kokouskuulutusta laatineen henkilön sen sijaan ei tarvinnut etukäteen ilmoittaa aloitteestaan kenellekään, vaan hän sai

merkitä sen suoraan käsiteltävien asioiden joukkoon. Papiston oli siis muita ryhmiä helpompi saattaa tärkeinä pitämiään asioita kokousten päätettäviksi.

Papiston vaikutusvaltaa tukivat myös kirkkolain ja pitäjäkokouksia koskevien säädösten antamat oikeudet, jotka olivat suurempia kuin muilla ryhmillä. Papisto käytti lisäksi muita ryhmiä laajempaa joukkoa erilaisia suostuttelukeinoja saadakseen aikaan omille esityksilleen suotuisia päätöksiä. Edes uhkailu ei ollut papeille tuntematonta, mutta useimmiten nämä suostuttelivat seurakuntaansa rauhanomaisin keinoin vetoamalla järkiperusteisiin.

Vaikka lähes kaikesta papiston pitäjänhallinnollisesta toiminnasta tutkimissani pitäjissä vastasi kirkkoherra Lizelius yksin, osoittavat muualta Suomesta ja Ruotsista saadut tutkimustulokset, että papiston toimintatavat kaikkialla valtakunnassa olivat hyvin samankaltaisia. Yksittäisten kirkkoherrojen henkilökohtaisien ominaisuuksien vaikutusta siihen, miten nämä seurakuntiaan hoitivat, ei ole kuitenkaan syytä unohtaa tai ohittaa merkityksettömänä.

Papiston ja seurakunnan keskenään erilaisista asioista käymät keskustelut tulivat yleensä merkityiksi myös pitäjänkokousten pöytäkirjoihin ja ovat näin säilyneet nykypäivään saakka. Näistä keskusteluista käy ilmi, että pitäjänhallinnon eri ryhmien toisistaan jonkin verran poikkeavilla maailmankuvilla oli varsin keskeinen merkitys kunkin ryhmän käyttämälle argumentoinnille ja sille, millaiseksi pitäjänhallinnon toiminta seurakunnissa muodostui.

Ryhmäkohtaisen maailmankuvan käsitettä voidaan toki kritisoida siitä, ettei ole mielekästä jaotella jonkin aikakauden ihmisiä näiden säätyjä vastaaviin ryhmiin ja pyrkiä määrittelemään kullekin ryhmälle oma maailmankuvansa. Täsmällisten määritelmien teko on sitä paitsi mahdotonta, koska monet piirteet tutkimani aikakauden ihmisten maailmankuvassa olivat yhteisiä kaikille ryhmille ja koska samaankin ryhmään kuulneiden ihmisten maailmankuvat saattoivat poiketa toisistaan todella paljon.

Tässä työssäni saavuttamani tulokset kuitenkin osoittavat, että käsite on sikäli toimiva, että se paljastaa sellaisia piirteitä pitäjänhallintoon osallistuneiden ryhmien toiminnasta, joita muuten olisi ollut hyvin hankala havaita. Yhteisössä, jossa eri ryhmien jäsenet pyysyttelivät lähinnä oman ryhmänsä piirissä, kullekin ryhmälle muodostuivat omanlaisensa uskomukset ja arvot. Kunkin ryhmän jokainen jäsen oli mitä todennäköisimmin omaksunut ainakin joitakin piirteitä oman ryhmänsä maailmankuvasta. Sen sijaan selaista säätyläistä, talonpoikaa tai pappia ei välttämättä edes ollut, joka olisi kaikissa suhteissa omaksunut oman ryhmänsä maailmankuvan. Ryhmäkohtaisen maailmankuvan

käsitteellä olen yksinkertaisesti pyrkinyt etsimään niitä seikkoja, jotka yhdistivät saman ryhmän jäsenten ajattelua ja erottivat niitä toisten ryhmien ajattelusta.

Hyvä esimerkki käsitteen käyttökelpoisuudesta on talonpoikien ja papiston uskonnollisissa käsityksissä ilmenneiden erojen merkitys näiden ryhmien pitäjänkokouksissa esittämille mielipiteille. Herätysliikkeisiin kuuluneita talonpoikia lukuun ottamatta säädyn jäsenten enemmistön uskonnollisuus oli vanhatestamentillisesti värittyä, kun taas papisto edusti uudempia teologisia oppeja. Nämä erot tulivat esille monissa pitäjänhallintoon kuuluneissa asioissa, sillä kumpikin ryhmä perusteli mielipiteitään uskonnollisilla näkemyksillään. Eri ryhmien uskonnollisten käsitysten merkitystä pitäjänhallinnolle ei ole varhaisemmassa tutkimuksessa huomioitu, koska maailmankuvan kaltaisia käsitteitä on pidetty tässä mielessä vähäpätöisinä ja epäolennaisina.

Ryhmäkohtaisen maailmankuvan lisäksi myös ryhmien välinen keskinäinen ymmärrys määrittäi paljon pitäjänhallinnon toimintaa tutkimissani pitäjissä. Pitäjänhallinnon osapuolet eivät aina ymmärtäneet tai halunneet ymmärtää toisten ryhmien mielipiteitä ja niiden perusteita. Tällaiset tapaukset, joissa ryhmien välinen keskinäinen ymmärrys puuttui, johtivat usein riitoihin tai pahimmassa tapauksessa pitäjänhallinnon lamaantumiseen. Sen sijaan keskustelut, joissa osapuolet ymmärsivät toistensa tavoitteet ja perusteet, sujuivat yleensä rauhallisesti ja johtivat lopulta täysin tai lähes täysin yksimieliseen lopputulokseen. Kun keskusteluyhteys oli toimiva, kukin osapuoli katsoi omien mielipiteidensä tulevan kuulluiksi. Tällöin ryhmien näyttää olleen myös helpompi antaa erilaisia myönnytyksiä toisille ryhmille.

Voidaanko edellä kerrottuja tutkimustuloksiani sitten yleistää? Voivatko ne koskea muitakin pitäjiä kuin Pöytyää ja Mynämäkeä? Vastaus on sekä kyllä että ei. Kaksi pitäjää, joissa sitä paitsi oli sama kirkkoherra, on aivan liian pieni tutkimuskohde, jotta päättelmiäni voisi katsoa pätevän edes Etelä-Suomen talonpoikaisvaltaisissa pitäjissä. Toisaalta kahden pitäjän tarjoama aineisto on juuri sopiva aiemmin piilossa pysyneiden pitäjänhallinnon piirteiden havaitsemiseksi.

Tämän tutkimuksen perusteella emme vielä voi tietää, esiintyvätkö Pöytyällä ja Mynämäellä havaitsemani piirteet muuallakin. Sen sijaan Carlo Ginzburgin sanoin olemme tämän tutkielman myötä tulleet tietoisiksi näistä historiallisista mahdollisuuksista. Osaamme jatkossa ottaa niiden olemassaolon mahdollisuuden huomioon pohtiessamme Ruotsin valtakunnan 1700-luvun pitäjänhallintoon liittyviä seikkoja.

Saavuttamani tulokset osoittavat ainakin, ettei talonpoikien alistettu asema pitäjänkokouksissa ollut itsestäänselvyys. Koska talonpojat ajoittain saavuttivat lähes tasa-arvoisen aseman papiston kanssa tutkimieni pitäjien hallinnossa, heidän säätyveljensä

toisissa seurakunnissa saattoivat niin ikään päästä vastaavaan tilanteeseen. Samoin talonpoikien toiminta Pöytyällä ja Mynämäellä osoittaa, että säädyn jäsenien mielipiteet saattoivat johtua muistakin seikoista kuin vanhoillisuudesta tai säästäväisyydestä.

Varsinkin talollisten uskonnollisiin katsomuksiin mielipiteiden selittäjinä täytyy jatkossa kiinnittää huomattavasti aikaisempaa enemmän huomiota. Nykyajan ihminen saattaa oman maailmankuvansa hämäämänä helposti aliarvioida, kuinka konkreettisen merkityksen moni kristinuskon piirre saattoi 1700-luvun ihmisen ajattelussa saada. Myös muut piirteet aikalaisten maailmankuvassa ovat jääneet aivan liian vähäiselle huomiolle mielipiteiden ja päätösten selittäjinä.

Viimeisenä havaitsemani seikkana, johon tutkijoiden tulisi vastaisuudessa kiinnittää huomiota, voin mainita pitäjänhallinnon eri osapuolien välisen keskinäisen ymmärryksen. Vaikuttaa erittäin todennäköiseltä, että keskinäinen ymmärrys oli aivan yhtä olennainen osa pitäjänhallintoa muuallakin valtakunnassa kuin tutkimissani pitäjissä. Vaikka me jälkiviisaina ymmärtäisimmekin sekä 1700-luvun talonpoikien että papiston mielipiteet ja niiden perusteet, emme voi pitää itsestään selvänä, että nämä ryhmät olisivat ymmärtäneet toisiaan täydellisesti. Monien pitäjänhallinnon konfliktien taustalla piilivät osapuolten vaikeudet ymmärtää toistensa tavoitteita. Pitäjänkokousten toimintahäiriöt saattoivat johtua huomattavasti monimutkaisemmista tekijöistä kuin ”talonpoikien luonnollisesta vanhoillisuudesta”, jonka vuoksi nämä olisivat halunneet estää papiston tekemien valistusideologian mukaisten uudistusehdotusten toteutumisen.

Myöhemmän tutkimuksen ratkaistavaksi jää, miten havaitsemani ilmiöt selittävät seurakunnan ja papiston suhdetta pitäjänhallinnossa muualla valtakunnassa. Lisäksi monet arveluni, kuten pitäjien kokoerot Suomessa ja Ruotsissa selityksenä kirkkoneuvostojen yleisyydelle Pohjanlahden itäpuolella, pysyvät nimenomaan arveluina ennen tarkempaa tutkimusta. Toivoakseni tämä tutkielmani kuitenkin toimii hyödyllisenä pohjana Suomen 1700-luvun pitäjänhallintoa koskevalle uudelle tutkimukselle. Onhan se osoittanut, että pitäjänhallinto oli paljon muutakin kuin vanhoillisuuden ja valistuksen välistä kamppailua, jossa jälkimmäinen vähä vähältä olisi voittanut ensin mainitun.

Lähteet

Käytetyt lyhenteet

MSA = Mynämäen seurakunnan arkisto

PSA = Pöytyän seurakunnan arkisto

TKA = Turun kaupunginarkisto

YSA = Yläneen seurakunnan arkisto

Painamaton alkuperäisaineisto

Turun maakunta-arkisto, Turku

Pöytyän seurakunnan arkisto. Mikrofilmattu aineisto.

Pitäjänskokousten pöytäkirjat 1739–1760.

Tarkastuspöytäkirjat 1740–1758.

Yläneen seurakunnan arkisto. Mikrofilmattu aineisto.

Kirkonkokousten pöytäkirjat 1753–1760.

Tarkastuspöytäkirjat 1745–1754.

Turun kaupunginarkisto, Turku

Raastuvanoikeuden allegaatit 1771

Mynämäen seurakunnan arkisto, Mynämäki

Pöytäkirjat. Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1760–1795, niteet IICa2-4.

Sisällyksen mukaan järjestetyt asiakirjat, niteet IIG1-2.

Painettu alkuperäisaineisto

Kirkkolaki ja Ordningi 1686. Näköispainos ja uudelleen ladottu laitos vuoden 1686 kirkkolain suomennoksesta. Toimittaneet Lahja-Irene Hellemaa, Anja Jussila ja Martti Parvio. SKS:n toimituksia 444. SKS. Helsinki 1986.

Suomenkieliset Tieto-Sanommat 1775–1776. Näköispainos. Esipuheen kirjoittanut Ilpo Tiitinen. SKS / Oy Tyrvään Sanomat. Vammala 1994.

Per Kalms brev till samtida I. Per Kalms Brev till C.F.Mennander utgivna av Otto E.A.Hjelt och Alb. Hästesko. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors 1914.

Saarimaa, E.A.: Andreas Lizeliuksen suomenkielisiä kirjoituksia I. Mynämäen kirkonkokousten pöytäkirjoja vuosilta 1761–1776. Teoksessa Varsinais-Suomi I. Varsinais-Suomen tutkimusyhdistyksen julkaisuja. Varsinais-Suomen Tutkimusyhdistys. Turku 1917 (Artikkeli sisältää Mynämäen vuosien 1761–1771 suomenkieliset pöytäkirjat julkaistuina.)

Virtanen, E.A.: Andreas Lizeliuksen suomenkielisiä kirjoituksia II. Pöytyän kirkonkokousten pöytäkirjoja vv.1750–59 ja 1761. Virittäjä 1919. (Artikkeli sisältää kaikki Lizeliuksen kirkkoherrakaudella Pöytyällä kirjoitetut suomenkieliset pöytäkirjat julkaistuina.)

Julkaisematon kirjallisuus

Haavio, Heikki: Mietoisten seurakunnallisista oloista 1700-luvulla. Julkaisematon ja päiväämätön käsikirjoitus. (ajoitus 1912–n.1950) Mietoisten kappalaisen Heikki Jyväsken hallussa.

Kivekäs, Pasi: Ilmoitetan ja tietäväxi tehdän täsä Herran seuracunnas. Kaarinan kirkonkuulutukset paikallisyhteisön kuvaajina Ruotsin ajan lopulla. Turun yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma. Julkaisematon opinnäytetyö. 2008.

Sandelin, Karl-Gustav och Ringa: Bilfärd till Virmo norr om Åbo. Julkaisematon käsi-
kirjoitus Breithotzien jälkeläisten automatkasta esi-isiensä asuinseuduille. 2008. Tekijän
hallussa.

Viinikkala, Lauri: Sielunhoitoa ja köyhäinhuoltoa. Anders Lizelius Mynämäen kirkko-
herrana 1760–1795. Turun yliopiston Suomen historian kandidaattitutkielma. Julkaise-
maton opinnäytetyö. 2007.

Painettu tutkimuskirjallisuus

Aaltonen, Esko: Paikallinen itsehallinto ennen kunnallislaitoksen syntyä. Teoksessa
Suomen kulttuurihistoria II. Toimittaneet Gunnar Suolahti, Väinö Voionmaa, Esko Aal-
tonen, Pentti Renvall, Lauri Kuusanmäki, Heikki Waris ja Eino Jutikkala.
K.J.Gummerus osakeyhtiö. Helsinki 1934.

Aronsson, Peter: Bönder gör politik. Det lokala självstyret som social arena i tre
smålandssocknar, 1680–1850. Bibliotheca Historica Lundensis 72. Lund university
press. Lund. 1992.

Bergström, Carin: Lantprästen. Prästens funktion i det agrara samhället 1720–1800.
Oland-Frösåkers kontrakt av ärkestiftet. Nordiska museets Handlingar 110. Nordiska
museets förlag. Stockholm. 1991.

Fiebranz, Rosemarie: Jord, linne eller träkol? Genusordning och hushållsstrategier, Bjur-
åker 1750–1850. Studia Historica Upsaliensia 203. Uppsala Universitet. Uppsala. 2002.

Ginzburg, Carlo: Todisteet ja mahdollisuudet. Martin Guerren paluu: kaksoishenkilöllii-
syystapaus 1500-luvun Ranskassa. (Alkujaan julkaistu teoksessa Natalia Zemon Davis:
Il ritorno di Martin Guerre. 1984.) Teoksessa Ginzburg Carlo: Johtolankoja. Kirjoituk-
sia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus.
Helsinki 1996.

Ginzburg, Carlo: Juusto ja madot. 1500-luvun myllärin maailmankuva. Alkuteos: Il formaggio e i vermi: Il cosmo di un mugnaio del '500. (1976) Suom. Aulikki Vuola. Esipuheen kirjoittanut Matti Peltonen. Gaudeamus. Helsinki 2007.

Heikkinen, Antero: Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen. Yliopistopaino. Helsinki 1993.

Heikkinen, Antero: Kirveskansan elämää. WSOY. Porvoo 1988.

Heininen, Simo & Heikkilä, Markku: Suomen kirkkohistoria. Edita. Helsinki 1996.

Juntumaa, Antero & Rasila, Viljo: Kirkolliset maksut. Teoksessa Suomen maatalouden historia 1. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle. Toimittaneet Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Anneli Mäkelä-Alitalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. SKS. Helsinki 2003.

Jutikkala, Eino: Maanluonnot. Teoksessa Suomen maatalouden historia 1. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle. Toimittaneet Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Anneli Mäkelä-Alitalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. SKS. Helsinki 2003.

Jutikkala, Eino & Suolahti, Gunnar: Johtavat Säädyt. Teoksessa Suomen kulttuurihistoria II. Toimittaneet Gunnar Suolahti, Väinö Voionmaa, Esko Aaltonen, Pentti Renvall, Lauri Kuusanmäki, Heikki Waris ja Eino Jutikkala. K.J.Gummerus osakeyhtiö. Helsinki 1934.

Juva, Mikko: Varsinais-Suomen seurakuntaelämä puhtasoppisuuden hallitsemina vuosisatoina (1600–1808). Varsinais-Suomen historia VII, 3-4. Varsinais-Suomen historiantutkimusyhdistys r.y. Turku 1955.

Karlsson Sjögren, Åsa ja Lindström, Peter: Oikeita, todellisia porvareita? Luokka, sukupuoli ja kieli vapauden ajan kaupunkien poliittisessa kulttuurissa. Teoksessa Kahden puolen Pohjanlahtea I. Ihmisiä, yhteisöjä ja aatteita Ruotsissa ja Suomessa 1500-luvulta 1900-luvulle. Toimittaneet Gabriel Bladh ja Christer Kuvaja. Historiallinen arkisto 123:1. SKS. Helsinki. 2006.

Klinge, Matti: Jälkisana. Jälkilause teoksessa Suolahti, Gunnar: Elämää Suomessa 1700-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 544. SKS. Helsinki 1991.

Laasonen, Pentti: Suomen kirkon historia 2. Vuodet 1593-1808. WSOY. Porvoo 1991.

Laine, Esko M: Salo-Uskelan seurakunta yhteisönä. Teoksessa Pylkkänen, Ali, Vähäkangas, Ismo ja Laine, Esko M: Joki yhdisti ihmiset. Salon ja Uskelan historia n.1150-1868. Salon kaupunki. Salo. 2006a.

Laine, Esko M: Säätyvallan ja penkkijärjestyksen aika. Teoksessa Antikainen, Marjo-Riitta, Laine, Esko M. ja Yeung, Anne Birgitta: Kaupunkilaisten kirkko. Helsinkiläisten ja seurakunnan kohtaamisia kuudella vuosisadalla. Otava. Helsinki. 2006b.

Le Roy Ladurie, Emmanuel: Montaillou. En fransk by 1294-1324. Originalet: Montaillou, village occitan de 1294 à 1324. (1975) Översättning: Jan Stolpe. Atlantis. Stockholm 1984.

Lindroth, Sten: Svensk lärdomshistoria. Frihetstiden. Nostedt & söners förlag. Stockholm 1978.

Manninen, Juha: Valistus ja kansallinen identiteetti. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun Pohjolasta. Historiallisia tutkimuksia 210. SKS. Helsinki 2000.

Otava, T.K.: Antti Lizelius ja hänen ”Suomenkieliset tietosanomansa”. SKS. Helsinki 1931.

Peltonen, Matti: Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Esipuhe teokseen Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Suom. Aulikkki Vuola. Gaudeamus. Helsinki 1996.

Perälä, Väinö: Mynämäki 1260-1960. Mynämäen kunta ja seurakunta. Mynämäki 1963.

Pirinen, Kauko: Antti Lizelius kirkonmiehenä. Teoksessa Aate ja yhteiskunta. Mikko Juvalle omistettuja tutkielmia. Toimittanut Markku Heikkilä. Otava. Helsinki 1978.

Pulma, Panu: Fattigvård I frihetstidens Finland. En undersökning mellan centralmakt och lokalsamhälle. Historiallisiä tutkimuksia 129. SKS. Helsinki 1985.

Suolahti, Gunnar: Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla. Otava. Porvoo 1919.

Suolahti, Gunnar: Suomen pappilat 1700-luvulla. Otava. Porvoo 1912.

Suolahti, Gunnar: Elämää Suomessa 1700-luvulla. Ensimmäinen painos 1925. (Alkujaan julkaistu kahdessa osassa nimillä Elämää Suomessa 1700-luvulla (1909) ja Elämää Suomessa 1700-luvulla II (1917).) Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 544. SKS. Helsinki 1991.

Suomen kartanot ja suurtilat II. Toimittaneet Eino Jutikkala ja Gabriel Nikander. Kustannusosakeyhtiö Kivi. Helsinki 1941.

Suomen maatilat. Tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatiloista. III osa. Turun ja Porin Lääni. Ahvenanmaa. Toimittaneet Felix Jonasson, Akseli Kivialho ja K. Kivialho. WSOY. Porvoo 1932.

Teerijoki, Ilkka: Pitäjänmakasiinit maalaisyhteiskunnan turvana. Teoksessa Suomen maatalouden historia 1. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle. Toimittaneet Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Anneli Mäkelä-Alitalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. SKS. Helsinki 2003.

Vainio-Korhonen, Kirsi: Sophie Creutzin aika. Aatelistelämää 1700-luvun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1183. SKS. Helsinki 2008.

Viinikkala, Lauri: Valistusta ja vaivaistenhoitoa. Anders Lizelius Mynämäen Kirkkoherrana. Teoksessa Wirmolainen 7. Kotiseutujulkaisu 2008. Wirmo-Seura ry. Mynämäki 2008.

Virrankoski, Pentti: Elämäkerrallisen tutkimuksen lähdekriittisiä ongelmia. Teoksessa Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 200-luvulle. Toimittaneet Rami Kurth ja Timo Soikkanen. Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 28. Turun yliopisto. Turku 2006. (Alkujaan julkaistu Historiallisessa aikakauskirjassa 3/1986).

Ylönen, Aulikki: Pöytyän, Yläneen ja Oripään historia vuoteen 1865. Pöytyän, Yläneen ja Oripään kunnat. Pöytyä, Yläne ja Oripää 1969.